

МОНГОЛ УЛСЫН
ҮНДЭСНИЙ СТАТИСТИКИЙН ХОРОО

АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ СУДАЛГАА

2011

МОНГОЛ УЛСЫН
ҮНДЭСНИЙ СТАТИСТИКИЙН ХОРОО

АЖИЛЛАХ

ХҮЧНИЙ СУДАЛГААНЫ ҮНДСЭН ТАЙЛАН 2011

Улаанбаатар хот
2012 он

Хаяг: Засгийн газрын III байр,
Улаанбаатар- 20 а, Монгол Улс
Утас: 322424, 326414, 261523, 265543
Факс: (976 -11) - 324518
Цахим хаяг: nso@magicnet.mn,
information@nso.mn
Веб хаяг: <http://www.nso.mn>

ГАРЧИГ

БҮЛЭГ I. СУДАЛГААНЫ ЗОРИЛГО, ХАМРАХ ХҮРЭЭ, АРГА ЗҮЙ	1
1.1 Нийтлэг зүйл	2
1.2 Судалгааны зорилго	3
1.3 Судалгааны хамрах хүрээ	3
1.4 Судалгааны түүвэрлэлт	4
1.5 Судалгааны зохион байгуулалт	5
1.5.1 Судалгааны асуулгын хуудас, мэдээлэл цуглуулалт	5
1.5.2 Мэдээлэл цуглуулалт	6
1.5.3 Мэдээлэл боловсруулалт	6
1.6 Ойлголт, Тодорхойлолт	7
БҮЛЭГ II. ХҮН АМ ЗҮЙН БОЛОН ӨРХИЙН ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД	13
2.1. Нийтлэг зүйл	14
2.2. Өрх хүн амын тоо, байршил, бүс нутгаар	14
2.3. Хүн амын нас, хүйсийн бүтэц	17
2.4. Хүн ам зүйн ачаалал	19
2.5. Гэрлэлтийн байдал	19
2.6. Боловсролын түвшин, бичиг үсгийн мэдлэг	20
БҮЛЭГ III. ЭДИЙН ЗАСГИЙН ИДЭВХТЭЙ БОЛОН ИДЭВХГҮЙ ХҮН АМ	23
3.1 Нийтлэг зүйл	24
3.2 Хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал	24
3.3 Ажиллах хүчний оролцооны түвшин	26
3.3.1 Насны бүлэг дэх оролцооны түвшин	27
3.4 Эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам	30

БҮЛЭГ IV. ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ	33
4.1. Тухайн үеийн ажиллагчид	34
4.2. Ажиллагчдын тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар	36
4.3. Ажиллагчдын тоо, ажил мэргэжлийн ангиллаар	39
4.4. Ажиллагчдын тоо, хөдөлмөр эрхлэлтийн статусаар	40
4.5. Ажиллагчдын тоо, байгууллагын хариуцлагын хэлбэрээр	42
4.6. Давхар хөдөлмөр эрхлэлт	43
4.7. Бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт	44
4.7.1. Тухайн үед бүрэн бус хөдөлмөр эрхэлж буй 15 ба түүнээс дээш насны нийт хүн ам	44
4.7.2. Нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй байсан шалтгаан	47
БҮЛЭГ V. АЖИЛГҮЙДЭЛ	49
5.1. Нийтлэг зүйл	50
5.2. Ажилгүй иргэдийн тоо	50
5.3. Ажилгүйдлийн түвшин	51
5.4. Ажилгүй иргэдийн боловсролын түвшин	53
5.5. Ажилгүй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэхгүй байгаа шалтгаан	55
БҮЛЭГ VI. АЛБАН БУС ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ	57
6.1. Нийтлэг зүйл	58
6.2. Ойлголт, тодорхойлолт, арга зүй	58
6.3. ХАА болон ХАА-н бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлт	60
6.4. Албан бус сектор дахь ажиллагчдын тоо	61
6.5. Албан бус сектор дахь ажиллагчдын тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар	63
6.6. Албан бус сектор дахь ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангиллаар	65

БҮЛЭГ VII. АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ УЛИРЛЫН ХЭЛБЭЛЗЭЛ	67
7.1. Нийтлэг зүйл	68
7.2. Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам	68
7.3. Ажиллагчдын тоо	70
7.4. Ажилгүй иргэдийн тоо	72
БҮЛЭГ VIII. АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ 2009, 2010, 2011 ОНЫ СУДАЛГААНЫ ҮНДСЭН ҮР ДҮНГИЙН ХАРЬЦУУЛАЛТ	75
8.1. Нийтлэг зүйл	76
8.2. Хүн ам зүйн үзүүлэлтүүд	76
8.3. Хүн амын эдийн засгийн идэвхийн байдал	78
8.4. Ажиллагчид	79
8.5. Ажилгүй иргэд	82
БҮЛЭГ IX. ТҮҮВРИЙН АЛДАА	83
9.1 Нийтлэг зүйл	84
9.2 Түүвэрлэлт	84
9.3 Түүврийн алдаа	87

Хүснэгт, зургийн жагсаалт

Хүснэгт 1.1.	Ажиллах хүчний түүвэр, сонгогдсон түүврийн анхан шатны нэгж (ТАШН), өрхийн тоо, судалгааны бүлэг тус бүрээр	4
Хүснэгт 2.1.	Өрх, хүн амын тоо, хот хөдөө, бүсээр	15
Хүснэгт 2.2.	6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур байгаа гишүүдтэй өрхийн тоо, хот, хөдөөгөөр, бүсээр	15
Хүснэгт 2.3.	Өрх, хүн амын тоо, хот, хөдөө, бүсээр, хүйсээр	16
Хүснэгт 2.4.	Өрхийн бүтэц, ам бүлийн тоо, байршил, бүсээр	16
Хүснэгт 2.5.	Нийт өрхөд эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн эзлэх хувь, ам бүлийн тоо, хот, хөдөөгөөр	17
Хүснэгт 2.6.	Хүн амын нас, хүйсийн бүтэц, хүйсийн харьцаа	18
Хүснэгт 2.7.	Хүн ам зүйн ачаалал, хот, хөдөө, бүсээр	19
Хүснэгт 2.8.	Хүн амын гэрлэлтийн байдал, хот, хөдөө, бүсээр	20
Хүснэгт 2.9.	15 ба түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин, хот, хөдөө, бүс, хүйсээр	21
Хүснэгт 2.10.	15 ба түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин, насны бүлэг, хот, хөдөө, хүйсээр	21
Хүснэгт 2.11.	15 ба түүнээс дээш насны хүн амын тоо боловсролын түвшин хот, хөдөө, хүйсээр, дүнд эзлэх хувиар	22
	Эдийн засгийн идэвхтэй, идэвхгүй хүн амыг тодорхойлох схем	24
Хүснэгт 3.1.	15 ба түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, хот, хөдөө, хүйсээр	25
Хүснэгт 3.2.	15 ба түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлын зэрэгцүүлэлт, судалгаануудын дүнгээр	26
Хүснэгт 3.3.	15 ба түүнээс дээш насны хүн амын ажиллах хүчний оролцооны түвшин тухайн насны бүлэг, хот, хөдөө, хүйсээр	28
Хүснэгт 3.4.	15 ба түүнээс дээш насны эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам, идэвхгүй байгаа шалтгаан, дүнд эзлэх хувиар, хүйс, байршлаар	30
Хүснэгт 4.1.	Ажиллагчид, хот, хөдөө, бүс, хүйсээр	34

Хүснэгт 4.2.	Ажиллагчид, хүйс, аймаг, нийслэлээр	36
Хүснэгт 4.3.	Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангилал, хүйсээр	37
Хүснэгт 4.4	Ажиллагчид, аж ахуйн нэгж, байгууллагын хариуцлагын хэлбэр, хот, хөдөөгөөр	42
Хүснэгт 4.5	Сүүлийн 7 хоногт давхар хөдөлмөр эрхэлсэн хүн ам, ажил мэргэжлийн ангилал, хүйсээр	44
Хүснэгт 4.6	Нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжтой хүний тоо, хот, хөдөө, бүс, хүйсээр	45
Хүснэгт 4.7	Нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжтой хүн, ажил хайсан хэлбэр, байршлаар	46
Хүснэгт 4.8	Нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжтой хүн амын бүтэц, боломжтой байсан хугацаа, хот, хөдөө, бүсээр	47
Хүснэгт 4.9	Нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй байсан хүн ам, шалтгаанаар	48
Хүснэгт 5.1.	Ажилгүй иргэдийн тоо, ажилгүйдлийн түвшин, хот, хөдөө, бүс нутаг, хүйсээр	50
Хүснэгт 5.2.	Ажилгүй иргэдийн насны бүтэц, хувиар	51
Хүснэгт 5.3.	Ажилгүй иргэдийн боловсролын түвшин, хүйсээр, дүнд эзлэх хувиар	53
Хүснэгт 6.1.	ХАА болон ХАА-н бус салбарт тухайн үед ажилласан, 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын тоо, хүйсээр, хот, хөдөө, бүсээр	60
Хүснэгт 6.2.	Албан бус сектор дахь ажиллагчдын тоо, хүйс, хот, хөдөө, бүсээр	61
Хүснэгт 6.3.	Албан бус сектор дахь ажиллагчдын тоо, аймаг, нийслэл, бүс, хүйсээр ..	62
Хүснэгт 6.4.	Албан бус сектор дахь ажиллагчдын тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, хүйсээр	63
Хүснэгт 6.5.	Албан бус сектор дахь ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар	64
Хүснэгт 6.6.	Албан бус секторт дахь ажиллагчдын тоо, хүйсээр, ажил мэргэжлийн ангилалаар	65
Хүснэгт 7.1	15 ба түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн идэвх, улирлын тооцоогоор	68
Хүснэгт 7.2.	15 ба түүнээс дээш насны хөдөлмөр эрхэлсэн хүн амын тоо, хүйс, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбар, хөдөлмөр эрхлэлтийн статусаар, улирлаар	70

Хүснэгт 7.3.	15 ба түүнээс дээш насны ажилгүй иргэдийн тоо, хүйсээр, байршлаар, улирлаар	73
Хүснэгт 8.1	Өрх, хүн амын тоо	77
Хүснэгт 8.2	15 ба түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн идэвх	78
Хүснэгт 8.3	15 ба түүнээс дээш насны ажиллагчдын тоо, хүйс, хот, хөдөө, салбар, статусаар	79
.....		
Зураг 2.1.	Хүн амын насны бүтэц, АХС-ны сүүлийн 3 жилийн дүнгээр	18
Зураг 2.2.	15 ба түүнээс дээш насны хүн амын тоо, боловсролын түвшингээр	21
Зураг 3.1.	АХОТ нийт дүнгээр, хот, хөдөө болон хүйсээр	27
Зураг 3.2.	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, насны бүлэг, хүйсээр	29
Зураг 3.3.	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, насны бүлэг, хот, хөдөөгөөр	29
Зураг 3.4.	15 ба түүнээс дээш насны эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын бүтэц, шалтгаанаар	31
Зураг 4.1	Ажиллагчид, хүйс, хот, хөдөөгөөр	35
Зураг 4.2	Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангиллаар, дүнд эзлэх хувиар	38
Зураг 4.3	Ажиллагчдын бүтэц, ажил мэргэжлийн ангилалаар	39
Зураг 4.4	Ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, хүйсээр	40
Зураг 4.5	Ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн статусын бүтэц, хувиар	41
Зураг 4.6	Ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн статус, хүйсээр	41
Зураг 4.7	Ажиллагчид, байгууллагын хариуцлагын хэлбэр, бүсээр	43
Зураг 4.8	Нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжтой ч эрхлээгүй шалтгаан, хувиар	45
Зураг 4.9	Нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй байсан 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын тоо, хүйс, хот, хөдөө, бүсээр	48
Зураг 5.1.	Ажилгүйдлийн түвшин, насны бүлэг, хүйсээр	52
Зураг 5.2.	Ажилгүйдлийн түвшин, боловсролын түвшин, хүйсээр	54
Зураг 5.3.	Ажилгүйдлийн түвшин, аймаг, нийслэлээр, хувиар	54
Зураг 5.4.	Ажилгүй иргэд хөдөлмөр эрхлээгүй шалтгаанаар, хувиар	55
	Албан бус хөдөлмөр эрхлэлтийг тодорхойлох схем.....	59
Зураг 6.1.	Албан бус сектор дахь ажиллагчид, хот, хөдөө, бүсээр, хувиар	61

Зураг 6.2.	Албан бус секторт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар	64
Зураг 6.3.	Албан бус секторт ажиллагчдын сэтгэл ханамжийн байдал	66
Зураг 7.1	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, хүйс, улирлаар	69
Зураг 7.2.	Ажиллагчдын тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбарууд, улирлаар	71
Зураг 7.3.	15 ба түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин, хот, хөдөөгөөр, улирлаар	72
Зураг 7.4.	Ажилгүйдлийн түвшин, хүйс, улирлаар, хувиар	72
Зураг 8.1	Хүн амын насны бүтэц, судалгааны онуудаар	78
Зураг 8.2	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, хүйсээр	79
Зураг 8.3	Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарт ажиллагчдын бүтэц	80
Зураг 8.4	Ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн статусын бүтэц, 2010, 2011 оны байдлаар	81
Зураг 8.5	Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин, хот, хөдөөгөөр	81
Зураг 8.6.	Ажилгүйдлийн түвшин, хүйсээр	82

БҮЛЭГ I

СУДАЛГААНЫ ЗОРИЛГО,
ХАМРАХ ХҮРЭЭ, АРГА ЗҮЙ,
ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

1.1 НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

Тоон мэдээллийн тодорхойгүй хэрэгцээг бүхэлд нь эцэслэн шийдвэрлэх боломжгүй бөгөөд статистикийн ямар ч системийг байнга боловсронгуй болгож байх шаардлагатай байдаг. Түүний дотроос нийгэм, эдийн засгийн хурдацтай өөрчлөлтийг даган өөрчлөгдөж буй хөдөлмөр эрхлэлтийн хэв шинж, хөдөлмөрийн статистикийг боловсронгуй болгох ажлыг байнга хийх шаардлага гардаг.

Ажилгүйдэл, бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт байсаар байгаа өнөөгийн нөхцөлд хөдөлмөр эрхлэлтийн стратеги, хөтөлбөрийг боловсруулах, үр дүнг дүгнэхэд шаардлагатай хөдөлмөр эрхлэлтийн талаарх статистикийн суурь мэдээллийг өргөжүүлэн баяжуулах, шалгуур үзүүлэлтүүдийг оновчтой зөв тооцон гаргах, мэдээллийн давтамжийг тогтмолжуулах, хөдөлмөрийн статистикийн системийг боловсронгуй болгох шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна.

Ажиллах хүчний судалгаа нь олон улсад мөрдөж буй нийтлэг тодорхойлолт, арга зүйн дагуу хүн амын эдийн засгийн идэвхийг сүүлийн 7 хоногийн буюу тухайн үеийн, сүүлийн 12 сарын буюу байнгын идэвхийн аргачлалаар тооцох замаар хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн статусыг тодорхойлон, хөдөлмөр эрхлэлт, ажиллах хүчний шалгуур үзүүлэлтүүдийг үндэсний хэмжээнд, бүс нутаг, хот, хөдөө, аймаг, нийслэл, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, ажил мэргэжлийн ангилал, хөдөлмөр эрхлэлтийн статусаар улирлын нөлөөллийг тусган тооцож гаргадгаараа чухал ач холбогдолтой юм.

Ажиллах хүчний судалгааны 2011 оны тайлан нь дараах 9 бүлгээс бүрдэнэ. Үүнд:

- 1-р бүлэгт судалгааны зорилго, хамрах хүрээ, арга зүй, зохион байгуулалтын талаар,
- 2-р бүлэгт хүн ам зүйн болон өрхийн үзүүлэлтийн талаар,
- 3-р бүлэгт ажиллах хүч, ажиллах хүчний оролцооны түвшин, эдийн засгийн идэвхтэй болон идэвхгүй хүн амын талаар,
- 4-р бүлэгт тухайн үед хөдөлмөр эрхэлж буй 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын талаар,
- 5-р бүлэгт ажилгүй иргэд, ажилгүйдлийн түвшин, ажилгүй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэхгүй байгаа шалтгааны талаар,
- 6-р бүлэгт 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын албан бус сектор дахь хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар,
- 7-р бүлэгт ажиллах хүчний улирлын хэлбэлзлийн талаар,
- 8-р бүлэгт сүүлийн 3 удаагийн буюу 2009, 2010, 2011 онд явуулсан судалгааны үндсэн үр дүнгийн харьцуулалтын талаар,
- 9-р бүлэгт түүврийн алдааны талаар тус тус дурдсан болно.

1.2 СУДАЛГААНЫ ЗОРИЛГО

Монгол Улсын “Статистикийн тухай” хуулийн заалтыг хэрэгжүүлэх, хөдөлмөрийн статистикийн суурь мэдээллийг баяжуулж, хөдөлмөр эрхлэлтийн хэв шинжийг бүрэн хамруулсан дүн шинжилгээ хийх, хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх, ажилгүйдэл, ядуурлыг бууруулахад чиглэгдсэн Засгийн газрын бодлого, хөтөлбөр боловсруулах, тэдгээрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд хяналт, шинжилгээ хийх, үнэлэлт дүгнэлт өгөх, хөдөлмөрийн зах зээлийг зөв төлөвшүүлэн хөгжүүлэхэд бодлого боловсруулагчид, шийдвэр гаргагчид, бизнес эрхлэгчид, шинжлэн судлаачид, төр захиргааны ажилтан хэн бүхэнд гарын авлага, тогтмол мэдээллийн эх сурвалжийг бий болгоход судалгааны зорилго оршино. Үүний тулд Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллага (ОУХБ)-аас гаргасан нийтлэг тодорхойлолт, арга зүйн дагуу хүн амын хөдөлмөр эрхлэлт, ажилгүйдэлтэй холбоотой үзүүлэлтийг улирлын нөлөөллийг тусган бүс нутаг, аймаг, нийслэл, байршил, нийгэм, эдийн засгийн үйл ажиллагааны ангиллаар өргөн хэмжээнд тооцож гаргахад шаардлагатай иж бүрэн тоон мэдээллийг өрхүүдээс цуглуулах зорилт тавьж ажилласан юм.

1.3 СУДАЛГААНЫ ХАМРАХ ХҮРЭЭ

Ажиллах хүчний судалгаагаар хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн талаарх бодит тоон мэдээллийг улсын хэмжээнд болон бүс нутаг, аймаг, нийслэл, дүүргийн түвшинд тооцож, тодорхойлно. Ингэхийн тулд судалгааг байршлын хувьд Монгол Улсыг бүхэлд нь хамруулан өргөн цар хүрээнд явуулж, улсын хэмжээнд 4 бүс нутаг (Төв, Баруун, Зүүн, Хангай), Улаанбаатар хотын нийт 12816 өрхийг хамруулаа. Энэ нь хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн үзүүлэлтийг бодитой тооцоход хангалттай төлөөлөл болно гэж үзлээ. Жилийн хугацаанд судалгаанд 12816 өрх хамрагдаж, эдгээр өрхийн дөрөвний нэгийг тухайн улирлын судалгаанд хамруулсан болно. Судалгааны мэдээллийг сар бүр цуглуулан, үр дүнг улирлаар нэгтгэж, боловсруулалт хийсэн. Судалгаа нь өрхөд суурилан явагдаж байгаа тул цэргийн хуаран, дотуур байр, засан хүмүүжүүлэх газар, сүм хийд болон нийтийн байруудад түр амьдрагчид, байнгын орон гэргүй хүн амыг хамруулаагүй болно. Учир нь нийтийн байрууд нь байнгын оршин суух газарт тооцогдохгүйгээс гадна байнгын орон гэргүй хүн амыг тодруулан судалгаанд хамруулахад бэрхшээлтэй зэрэг шалтгаанаар өрхийн судалгаануудад хамруулаагүй болно.

1.4 СУДАЛГААНЫ ТҮҮВЭРЛЭЛТ

Судалгааны түүвэрлэлтийн нэгж нь өрх бөгөөд нэг орон байранд хамт амьдардаг, нэгдмэл төсөвтэй, хүнс, амьдралын наад захын хэрэгцээгээ хамтран хангадаг хэсэг бүлэг хүмүүсийг “өрх” гэж ойлгоно. Өрхийн гишүүд нь хоорондоо гэр бүл, ураг төрөл болон хамаатан садны холбоотой хүмүүс, зарим гишүүд нь огт хамааралгүй байж болно. Өрхийн ам бүлийн тоонд тухайн өрхөд 6 сараас дээш хугацаагаар эзгүй байгаа (хугацаат цэргийн албан хаагч, оюутан сурагчид, гадаадад ажиллаж амьдарч байгаа болон цагдан хоригдож байгаа) иргэдийг оруулаагүй болно.

Монгол Улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжид үндэслэн судалгааны түүврийн үндсэн нэгжийг тогтоосон. Бүлэг тус бүрт ногдох түүврийн хэмжээг Хүснэгт 1.1-д харуулав.

Хүснэгт 1.1. Ажиллах хүчний түүвэр, сонгогдсон түүврийн анхан шатны нэгж (ТАШН), өрхийн тоо, судалгааны бүлэг тус бүрээр

Бүлгийн дугаар	Аймгийн нэр	Нийт хүн ам	Түүврийн нэгжийн тоо	Судалгаанд хамрагдсан нийт өрхийн тоо	Судалгаанд улиралд хамрагдсан өрхийн тоо	Судалгаанд сард хамрагдсан өрхийн тоо
1	Архангай	89282	36	432	108	36
2	Баян-Өлгий	93931	36	432	108	36
3	Баянхонгор	82205	36	432	108	36
4	Булган	57874	24	288	72	24
5	Говь-Алтай	55378	24	288	72	24
6	Дорноговь	55638	24	288	72	24
7	Дорнод	74514	32	384	96	32
8	Дундговь	47959	20	240	60	20
9	Завхан	76614	32	384	96	32
10	Өвөрхангай	110440	40	480	120	40
11	Өмнөговь	47784	20	240	60	20
12	Сүхбаатар	53785	24	288	72	24
13	Сэлэнгэ	94590	36	432	108	36
14	Төв	88889	32	384	96	32
15	Увс	77184	32	384	96	32
16	Ховд	85897	36	432	108	36
17	Хөвсгөл	124036	48	576	144	48
18	Хэнтий	67770	24	288	72	24
19	Дархан-Уул	91093	36	432	108	36
20	Орхон	89875	36	432	108	36
21	Говь-Сүмбэр	13315	8	96	24	8
	Аймгийн дүн	1578053	636	7632	1908	636

Бүлгийн дугаар	Дүүргийн нэр	Нийт хүн ам	Түүврийн нэгжийн тоо	Судалгаанд хамрагдсан нийт өрхийн тоо	Судалгаанд улиралд хамрагдсан өрхийн тоо	Судалгаанд сард хамрагдсан өрхийн тоо
Улаанбаатар						
22	Хан Уул	98815	36	432	108	36
23	Багануур Багахангай	29619	12	144	36	12
24	Баян зүрх	235192	96	1152	288	96
25	Налайх	29115	12	144	36	12
26	Баянгол	169278	72	864	216	72
27	Сүхбаатар	133108	48	576	144	48
28	Чингэлтэй	140019	60	720	180	60
29	Сонгино хайрхан	232326	96	1152	288	96
	Улаанбаатарын дүн	1067472	432	5184	1296	432
		2645525	1068	12816	3204	1068

Судалгаанд 21 аймаг тус бүрийг нэг бүлэг, Улаанбаатар хотын 9 дүүргийг 8 бүлэгт (хамгийн цөөн өрхтэй 2 дүүргийг нэг бүлэгт хамруулсан) хувааж нийт 29 бүлэг болгон хамруулсан. Судалгааны ТАШН нь Улаанбаатар хотын хувьд дүүргийн хорооны хэсэг, харин аймгийн хувьд багууд болно. Энэ түүвэр судалгаанд Улаанбаатар хотоос түүврийн анхан шатны 432, аймгаас 636, нийт 1068 нэгжийг, тухайн нэгж тус бүрээс 12 өрхийг сонгон хамруулснаар судалгааны үр дүнг аймаг, нийслэл, дүүргийн түвшинд тооцох боломжтой болж байна.

1.5 СУДАЛГААНЫ ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

1.5.1 Судалгааны асуулгын хуудас, мэдээлэл цуглуулалт

Судалгааны асуулга нь 6 бүлэг 159 асуултаас бүрдэж байна. Судалгааны зорилго, зорилтууд, хамрах хүрээг харгалзан, эдийн засгийн тухайн үеийн болон байнгын идэвхийн тодорхойлолт, тооцох аргачлалыг ашиглан судалгааны асуулгыг дараах мэдээллийг боловсруулан гаргахад чиглүүлж боловсруулсан. Үүнд:

1. Хүн ам зүйн үзүүлэлтүүд (өрхийн тэргүүлэгчтэй ямар хамааралтай болох, хүйс, төрсөн он, сар, өдөр, хөгжлийн бэрхшээлтэй эсэх, хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон шалтгаан, гэрлэлтийн байдал, шилжих хөдөлгөөнд оролцсон эсэх, сургуульд суралцсан, суралцаж байгаа эсэх, сургуулиас завсардсан шалтгаан, боловсролын түвшин, бичиг үсгийн мэдлэг, мэргэжил олгох болон үр чадвар олгох сургалтанд хамрагдсан эсэх);
2. Сүүлийн 7 хоног буюу тухайн үеийн идэвх (эдийн засгийн болон эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа, түүнд зарцуулсан цаг, эдийн засгийн идэвхтэй, идэвхгүй байдал, үндсэн болон давхар хөдөлмөр эрхлэлт, эдийн засгийн

- үйл ажиллагааны салбар, байгууллагын төрөл, хөдөлмөр эрхлэлтийн статус, ажил мэргэжлийн ангилал, үндсэн ажлынхаа цалин хөлсийг ямар хугацааны давтамжтай авдаг, авч буй цалин, хөлс, орлого);
3. Нэмэгдэл ажил хийх хүсэл, боломж (нэмэгдэл ажил хийх хүсэл, боломжтой эсэх, нэмэгдэл ажил хийх хүсэл боломжгүй байгаа шалтгаан, нэмэгдэл ажил хэрхэн хайсан);
  4. Ажилгүйдэл (ажил хийхэд бэлэн байсан эсэх, эдийн засгийн идэвхгүй байсан шалтгаан, ажил хайсан хугацаа, ямар төрлийн/ажил мэргэжлийн ажил хийх хүсэлтэй байгаа, хичнээн төгрөгний цалин хөлс (өдрийн, сарын) авах бодолтой байгаа, хөдөлмөр, халамж үйлчилгээний хэлтэст бүртгүүлсэн эсэх, хөдөлмөр, халамж үйлчилгээний хэлтэст бүртгүүлсэн хугацаа, сүүлийн 30 хоногт ажил хайсан эсэх, ажил хайсан хэлбэр, ажил хайгаагүй шалтгаан, ажилгүй байсан хугацаа);
  5. Эдийн засгийн байнгын идэвх (сүүлийн 12 сарын буюу эдийн засгийн байнгын идэвх, сүүлийн 12 сарын хугацааны үндсэн болон давхар хөдөлмөр эрхлэлт, хөдөлмөр эрхлэлтийн статус, ажил мэргэжил, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, байгууллагын төрлөөр, ажилгүй байсан хугацаа, ажил хайсан хэлбэр, сүүлийн 12 сард үндсэн болон давхар хөдөлмөр эрхлэлтээс авсан дундаж цалин хөлс, орлого) ;
  6. Өмнөх үеийн хөдөлмөр эрхлэлт (өмнөх үеийн хөдөлмөр эрхлэлт, ажил мэргэжил, хөдөлмөр эрхлэлтийн статус, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, байгууллагын төрөл, хамгийн сүүлийн ажлыг гүйцэтгэсэн хугацаа, хамгийн сүүлчийн ажлаа хийхээ больсон шалтгаан, ажилгүй байх хугацаандаа ямар орлого, тусламжаар амьдарч байгаа);

1.5.2 Мэдээлэл цуглуулалт

Судалгааны ажилтан болох судлаач нь сонгогдсон өрхөд очиж 15 ба түүнээс дээш насны гишүүн бүртэй нэг бүрчлэн уулзаж, ярилцлага хийх замаар мэдээллээ цуглуулсан. Сонгогдсон өрхөө судалгаанд бүрэн хамруулахын тулд судалгаа авах үеэр өрх эзгүй байх тохиолдолд тухайн өрхөд 2-3 удаа очиж, судалгааны хамралтыг нэмэгдүүлдэг. Судалгаанд өрхийг бүрэн хамруулах ажилд судалгааны багийн ахлагч хяналт тавьж мөн судалгааны ажлын хэсгийн гишүүд, байгууллагын удирдлагуудаас бүрдсэн хяналтын баг АХС-ны ажлын явцыг хянаж шалган, гарсан ололт, дутагдлыг тухай бүр нь танилцуулж, шаардлагатай арга хэмжээг авч ажилласан. Үүний дүнд 4 улиралд нийт 12816 өрхөөс мэдээллийг бүрэн авлаа.

1.5.3 Мэдээлэл боловсруулалт

Судалгааны мэдээлэл боловсруулах ажлыг 2 үе шаттайгаар явуулсан. Судалгааны асуулга боловсруулах болон мэдээллийг шивэх программыг

бэлтгэх, компьютерт шивэгдсэн мэдээллийн бүрдэлтийг шалган хүлээн авах, хянан, засварлах, боловсруулах, нэгдсэн үр дүнг гарган авах ажлуудыг ҮСХ-нд, харин өрхөөс ярилцлага авч, цуглуулсан мэдээллийг зааврын дагуу шалгаж, кодлон компьютерт шивж оруулах, ҮСХ-нд дамжуулах ажлыг нийслэл, аймгийн статистикийн газар, хэлтсийн ажиллах хүчний судалгаа хариуцсан багийн ажилтнууд хийж гүйцэтгэсэн.

АХС-ны мэдээллийг компьютерт шивж оруулах, шалгах, засварлахад тооллого, судалгааны мэдээлэл боловсруулдаг CSPro 3.1 багц программыг, бэлэн болсон мэдээллийн үр дүнг нэгтгэж боловсруулах, холбогдох хүснэгтүүдийг тооцож гаргах ажлыг SPSS13.0 програмыг тус тус ашиглан, улмаар статистикийн дүн шинжилгээ хийж, судалгааны боловсруулалтын үр дүнг хянах, илэрсэн алдааг засварласны үндсэн дээр судалгааны үр дүнг боловсруулсан.

1.6 ОЙЛГОЛТ, ТОДОРХОЙЛОЛТ

Судалгааны асуулгын хуудсанд тусгагдсан зарим үзүүлэлтүүдийн ойлголт, тодорхойлолтыг 2009 оны 6 дугаар сард шинэчлэгдэн батлагдсан “Хөдөлмөр эрхлэлт, ажиллах хүчний статистикийн үзүүлэлтийг тооцох аргачлал”, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага болон ОУХБ-аас санал болгосон олон улсын нийтлэг стандарт бүхий ойлголт, тодорхойлолттой нийцүүлэн тусгасан. Ингэснээр энэ судалгааны үр дүнг ҮСХ-ноос явуулсан болон явуулж байгаа бусад судалгаа, олон улсын зарим судалгааны үр дүнтэй зэрэгцүүлэн дүн шинжилгээ хийх боломжийг олгож байна.

Өрх

Нэг орон байранд хамт амьдардаг, нэгдмэл төсөвтэй, хүнс, амьдралын наад захын хэрэгцээгээ хамтран хангадаг хэсэг бүлэг хүмүүсийг “өрх” гэж ойлгоно. Өрх нь гэр бүл гэдэг ойлголтоос ялгаатай. Нэг өрхөд нэг болон хэд хэдэн гэр бүл амьдардаг байж болно.

Өрхийн тэргүүлэгч

Өрхийн тэргүүлэгч гэдэг нь бусад гишүүд нь өрхийн тэргүүн хэмээн хүлээн зөвшөөрсөн өрхийн гишүүн бөгөөд насанд хүрсэн хүн байна. Хэрвээ тухайн сууцанд нэгээс олон өрх амьдран сууж байвал төдий тооны өрхийн тэргүүн байна.

Эдийн засгийн үйл ажиллагаа

Зах зээлд болон хувийн хэрэглээнд зориулж үйлдвэрлэсэн бараа, үйлчилгээг хамруулна. Үндэсний тооцооны системийн хүрээнд бараа, үйлчилгээнд худалдах, солилцох, өөрийн аж ахуйд хэрэглэх зорилгоор боловсруулсан түүхий эд

материал, зах зээлд нийлүүлж байгаа бүхий л бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, зах зээлд худалдах, өөртөө хэрэглэх зорилгоор өрхөд үйлдвэрлэж байгаа бараа, үйлчилгээг хамруулна. Энэ нь цалин хөлстэй болон цалин хөлсгүй, албан болон албан бус хэлбэртэй байж болно. Жишээлбэл, өөрийн өрхийн аж ахуйн бизнест цалин хөлсгүй оролцож буй хүнийг эдийн засгийн үйл ажиллагаанд оролцож байна гэж ойлгоно.

Эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа

Хүүхэд, өндөр настан асрах, гэр цэвэрлэх, хоол унд бэлтгэх зэрэг цалин хөлс, орлого олохгүй үйл ажиллагааг хамруулна. Үүнд:

- Гэр орон цэвэрлэх, хувцас бусад нэхмэл, сүлжмэл эдлэл оёх, арчлах;
- Хувцас угаах, индүүдэх, гэр байшин, эд хогшил сэргээн засах;
- Хоол унд хийх, аяга таваг угаах;
- Хүүхэд асрах;
- Өвчтэй хүн, өндөр настан асрах
- Гэрийнхээ хэрэгцээт зүйлийг худалдаж авах, дэлгүүр явах

Ажиллагч

Ажиллагч гэдэг нь цалин хөлс, орлого олох зорилгоор эдийн засгийн үйл ажиллагаанд оролцож, хөдөлмөр эрхлэлтийн аль нэг статуст хамрагдаж буй иргэнийг хэлнэ. Цалин хөлс, орлого олох зорилгоор эдийн засгийн үйл ажиллагаанд сүүлийн долоо хоногт нэгээс дээш цагаар оролцсон бол ажиллагч гэж үзнэ.

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч

Дангаараа буюу бусадтай хамтран өөрийн багаж, тоног төхөөрөмж, бусад материалыг ашиглан эдийн засгийн үйл ажиллагааг хараат бусаар явуулж, урт хугацаагаар ажилтан авч ажиллуулдаггүй (харин богино хугацаагаар түр авч ажиллуулж болно), бизнесийнхээ үйл ажиллагаанд нөлөөлөх шийдвэрийг бие даан гаргадаг иргэнийг хэлнэ.

Мал аж ахуй эрхлэгч

Жилийн дөрвөн улирлын туршид өөрийн мал аж ахуйг эрхэлж, түүний бүтээгдэхүүн, ашиг шимээр орлого олж, амьжиргааны эх үүсвэрээ хангаж буй иргэнийг хэлнэ.

Өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогч

Мал аж ахуйгаас бусад өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, аж ахуй эрхлэх үйл ажиллагаанд цалин хөлсгүй оролцон, хувийн хэрэглээгээ хангаж буй тухайн өрхийн гишүүн болон тухайн өрхөд хамт амьдрахгүйгээр аж ахуй эрхлэх үйл ажиллагаанд нь оролцож байгаа иргэнийг ойлгоно.

Ажилгүй иргэн

Тухайн хугацаанд ажилгүй байсан, ажил хийхэд бэлэн, ажил идэвхтэй хайж байгаа хөдөлмөрийн насны, хөдөлмөрийн чадвартай иргэнийг хэлнэ.

- а/ “ажилгүй байсан” гэж сүүлийн долоо хоногт Хөдөлмөрийн тухай болон Иргэний хуулийн 359 дүгээр зүйлд заасан хөлсөөр болон ажил гүйцэтгэх гэрээгээр ямар нэг ажил гүйцэтгээгүй, хувиараа ажил, үйлчилгээ эрхэлж орлого олоогүй байхыг;
- б/ “ажил хийхэд бэлэн” гэж Хөдөлмөрийн тухай болон Иргэний хуулийн 359 дүгээр зүйлд заасан хөлсөөр ажиллах болон ажил гүйцэтгэх гэрээ байгуулахаас татгалзахгүй байхыг;
- в/ “ажил идэвхтэй хайж байгаа” гэж ажилд зуучлах төрийн болон хувийн байгууллагад бүртгүүлж, нэгээс доошгүй удаа ажлын байрны талаар мэдээлэл авсан эсхүл ажлын зар, цахим хуудсаар ажил олгогчид хандах, нийтийн үйлчилгээний газруудын мэдээллийн самбар, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд зар тавих зэрэг ажил олох оролдлого идэвхтэй хийснийг тус тус ойлгоно.

Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам (ажиллах хүч)

Үндэсний тооцооны системийн хүрээнд, тухайн цаг хугацаанд бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, үйлчилгээ үзүүлэхэд ажиллах хүчээ нийлүүлж байгаа ажиллагч, нийлүүлэхэд бэлэн байгаа ажилгүй иргэдийг хамруулна. Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам (ажиллах хүч)-ыг эдийн засгийн байнгын идэвхтэй хүн ам, эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам гэж хоёр ангилна.

Эдийн засгийн байнгын идэвхтэй хүн ам

Урт хугацаагаар буюу сүүлийн арван хоёр сарын хугацаанд үндсэн үйл ажиллагааны шинж байдлаараа ажиллаж байсан болон ажилгүй байсан хөдөлмөрийн насны хүн амыг хамруулна.

Эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам

Сүүлийн долоо хоногт эрхэлсэн үндсэн үйл ажиллагааны шинж байдлаараа ажиллаж байсан болон ажилгүй байсан нь тодорхойлогдох ажиллагч болон ажилгүй иргэдийг хамруулна.

Эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам

Эдийн засгийн идэвхтэй хүн амд хамаарагдахгүй хөдөлмөрийн насны нийт хүн ам болон хөдөлмөрийн насанд хүрээгүй хүн ам, хөдөлмөрийн наснаас дээш насны хүн амыг хамруулна. Эдийн засгийн идэвхгүй хүн амд хөдөлмөрийн нөхцөл, онцлогоос шалтгаалан тэтгэврийн наснаас өмнө тэтгэвэр, тэтгэмж тогтоолгосон хүн ам, хөдөлмөрийн чадвараа зургаан сараас дээш хугацаагаар түр болон бүрэн алдсан иргэн, хөдөлмөрийн насны өдрөөр суралцагч, хүндэтгэх ба хүндэтгэх бус шалтгаанаар хөдөлмөр эрхлээгүй болон хөдөлмөрийн насанд хүрээгүй хүн амыг хамруулна. Эдийн засгийн идэвхгүй хүн амыг эдийн засгийн байнгын идэвхгүй хүн ам, эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхгүй хүн ам гэж хоёр ангилна.

Эдийн засгийн байнгын идэвхгүй хүн ам

Урт хугацаагаар буюу сүүлийн арван хоёр сарын хугацаанд эрхэлсэн үндсэн үйл ажиллагаагаараа эдийн засгийн идэвхтэй хүн амд тооцогдохгүй (ажиллагч болон ажилгүй иргэнд хамаарахгүй) хүн амыг, тухайлбал оюутан, сурагч, гэрийн ажилтай болон өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгосон хүн амыг хамруулна.

Эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхгүй хүн ам

Сүүлийн долоо хоногт сургуульд суралцаж байгаа, гэрийн ажилтай, өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгосон болон өндөр настай, хөгжлийн бэрхшээлтэй зэрэг шалтгаанаар тухайн хугацаанд ажиллагч болон ажилгүй иргэдийн алинд ч хамаарахгүй хүн амыг хамруулна.

Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар

Тухайн хүний ажиллаж байгаа ажлын байр, үйлдвэрийн газар, байгууллагын үйлдвэрлэдэг үндсэн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний төрлөөр тодорхойлогдоно. Олон Улсын Стандарт Ангилал 4-т нийцүүлэн боловсруулсан “Эдийн засгийн бүх төрлийн үйл ажиллагааны салбарын ангилал”-ыг ашиглана.

Ажил мэргэжил

Цалин, хөлс, орлого олох зорилгоор тухайн хүний хийж гүйцэтгэж буй эдийн засгийн үйл ажиллагааны ажил, мэргэжлийн төрлийг ажил, мэргэжил гэнэ. Хэрвээ тухайн хүн ажилгүй байгаа бол эрхлэхэд бэлэн байгаа ажил, мэргэжлийн төрлийг тухайн хүний ажил, мэргэжил гэж үзнэ.

Үндсэн үйл ажиллагаа

Тухайн хүн хоёр болон түүнээс дээш төрлийн ажлыг хөлсөөр болон хувиараа эрхэлж байгаа бол тухайн хугацаанд хамгийн их цаг зарцуулсан эсхүл хамгийн их орлого олсон ажлыг хэлнэ.

Үндсэн ажил

Тухайн хугацаанд (сүүлийн долоо хоног, сүүлийн 12 сард) нэгээс олон ажил цалинтай болон хувиараа эрхэлж байгаа бол ач холбогдол болон цалин хөлсний хэмжээ, ажиллаж байгаа цагаас нь хамааруулан үндсэн ажлыг тодорхойлно. Хэрвээ тухайн хүн зөвхөн нэг л ажил эрхэлдэг бол түүнийг үндсэн ажилд тооцно.

Давхар ажил

Тухайн хугацаанд (сүүлийн долоо хоног, сүүлийн 12 сард) нэгээс олон ажил цалинтай болон хувиараа эрхэлж байгаа бол ач холбогдол болон цалин хөлсний хэмжээ, ажиллаж байгаа цагаас нь хамааруулан үндсэн ажлаас бусад ажлыг давхар ажил гэж ойлгоно.

Бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт

Тухайн хугацааны үндсэн үйл ажиллагаандаа ажлын цагийн тогтоосон доод хязгаараас бага цагаар ажилладаг, эсхүл нэмэлт цагаар ажиллах хүсэлтэй бөгөөд ажиллахад бэлэн байгаа, түүнчлэн тухайн хүний эзэмшсэн мэргэжил ур чадварыг бүрэн ашиглахгүй, бүтээмж доогуур байхыг хамруулна. Бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт нь ил, далд гэсэн хоёр хэлбэртэй байна.

Ажил олгогч

Эдийн засгийн үйл ажиллагаатай холбоотой шийдвэрийг бие даан гаргаж, үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээнээс олсон ашиг буюу ашиг олох боломжоос шууд хамаарах бизнестээ урт хугацаагаар нэг буюу түүнээс дээш ажилтныг хөдөлмөрийн болон бусад гэрээ, тохиролцооны үндсэн дээр авч ажиллуулж буй эзэн, байгууллагын удирдлагыг хэлнэ.

Цалин хөлс

Мөнгөн болон биет хэлбэрээр авч байгаа хөлс, урамшуулал, гарын мөнгө, ашиг орлогын хувь, илүү цаг ажилласны мөнгө, ажил олгогчоос хангаж байгаа хоол хүнс, байрыг цалин хөлсөд хамааруулна.

Бичиг үсгийн мэдлэг

Аль нэг хэлээр (бичгийн төрөл, хэлбэрээс үл хамааран) өдөр тутмын амьдралын тухай хамгийн энгийн богино өгүүлбэрийг уншиж, ойлгож, бичиж чаддаг, энэ чадвар нь тодорхой хугацаа өнгөрсөн ч хадгалагдаж үлдсэн хүнийг бичиг үсэг мэддэг гэж үзнэ. Харин аль нэг хэлээр (бичгийн төрөл, хэлбэрээс үл хамааран) хамгийн энгийн богино өгүүлбэрийг уншиж, ойлгож, бичиж чаддаггүй, түүнчлэн унших, бичих чадвараа тодорхой хугацааны дараа алдсан хүнийг бичиг үсэг мэддэггүй гэж үзнэ. Мөн уншдаг боловч бичиж чаддаггүй, өөрөөр хэлбэл унших, ойлгох, бичих чадварын аль нэгийг эзэмшээгүй тохиолдолд бичиг үсэг мэддэггүй гэж ойлгоно.

БҮЛЭГ II

ХҮН АМ ЗҮЙН БОЛОН ӨРХИЙН
ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД

2.1. НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

Энэ бүлэгт АХС-ны дөрвөн улирлын турш (2011 оны 1 дүгээр сараас 2011 оны 12 дугаар сарыг дуусталх) нийт 1068 нэгжийн 12816 өрхөөс цуглуулсан судалгааны мэдээлэл, түүн дээр үндэслэн тооцсон өрх, хүн амын талаарх мэдээллийг танилцуулж байна. Түүвэрлэлтийн загварын дагуу тооллогын нэгж бүрээс 12 өрх, нийт 12816 өрх сонгогдон хамрагдаж, хамралтын түвшин 100.0 хувь байна.

ҮСХ-ноос энэхүү судалгааны тоо мэдээ, үр дүнг улирал тус бүрээр болон бүтэн жилээр нэгтгэн боловсруулдаг. Өөрөөр хэлбэл, энэ тайлан нь улирал бүрээр, дөрвөн улирлаар нэгтгэн боловсруулсан тоо мэдээ, үр дүнд үндэслэсэн бөгөөд тайланд зөвхөн үндсэн үр дүнг харуулсан хүснэгтүүдийг оруулсан болно.

2.2. Өрх хүн амын тоо, байршил, бүс нутгаар

Судалгаагаар хүн амын тоо, насны бүлэг, хүйс, боловсролын түвшин, сургуульд хамрагдалт, бичиг үсгийн мэдлэг, өрхийн ам бүлийн тоо, гэрлэлтийн байдал гэх мэт хүн ам зүйн холбогдолтой үндсэн үзүүлэлтүүдийг хот, хөдөө, бүс нутаг, Улаанбаатар хот гэсэн ангиллаар боловсруулав.

Судалгааны үр дүнг тархаасан тооцоогоор манай улсын 712.3 мянган өрхөд 2 сая 750.5 мянган хүн амьдарч байна. Нийт хүн амын 9.0 хувь буюу 248.2 мянган хүн 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч байна. Эдгээр хүмүүс нь 142.8 мянган өрхийн гишүүд байна.

Хүснэгт 2.1-д түүвэр судалгааны дүнг тархааж, тооцоолсон өрх, хүн ам, өрхийн ам бүлийн дундаж тоог байршил, бүсээр харуулав.

Манай улсын нийт өрхийн 60.8 хувь нь, хүн амын 58.7 хувь буюу 1615.9 мянга нь хот, суурин газарт амьдарч байна. Хүн амын байршлыг бүс нутгаар авч үзвэл 36.7 хувь нь нийслэл хотод, 21.6 хувь нь хангайн бүсэд, 17.3 хувь нь төвийн бүсэд, 16.3 хувь нь баруун бүсэд, 8.1 хувь нь зүүн бүсэд амьдарч байна. 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч байгаа 248.2 мянган хүнийг хамруулсан тооцоогоор өрхийн ам бүлийн дундаж тоо улсын хэмжээнд 3.9, хот, суурин газарт 3.7, хөдөөд 4.1 байна. Баруун бүсийн хувьд нийт хүн амын дүнд эзлэх хувийн жин өндөр мөртлөө, нийт өрхөд эзлэх хувийн жин доогуур байгаа нь энэ бүсийн өрхийн ам бүлийн тоо өндөр байгаатай холбоотой.

Хүснэгт 2.1. Өрх, хүн амын тоо, хот хөдөө, бүсээр

Байршил/ Бүс	Өрх		Нийт хүн ам		Үүнээс:		Ам бүлийн дундаж тоо
	Тоо	%	Тоо	%	Өрхөд байгаа хүн амын тоо	Өрхөөс гадуур байгаа хүн амын тоо	
Хот	433053	60.8	1615888	58.7	1506944	108944	3.7
Хөдөө	279262	39.2	1134581	41.3	995363	139218	4.1
Төв	127088	17.8	475823	17.3	428254	47569	3.7
Зүүн	56723	8.0	221021	8.1	208472	12549	3.9
Баруун	98156	13.8	449448	16.3	394248	55200	4.6
Хангай	156871	22.0	593922	21.6	520548	73374	3.8
Улаанбаатар	273476	38.4	1010256	36.7	950785	59471	3.7
Дүн	712315	100.0	2750469	100.0	2502307	248162	3.9

Өрхөөс 6 сараас дээш хугацаагаар гадуур байгаа гишүүдийн тоог хот, хөдөөгөөр болон бүс нутгаар тооцож Хүснэгт 2.2-т үзүүлээ.

Хүснэгт 2.2. 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур байгаа гишүүдтэй өрхийн тоо, хот, хөдөөгөөр, бүсээр

Хот, хөдөө/ Бүс	Өрхийн тоо	Өрхийн гишүүдийн тоо	Өрхөөс гадуур амьдарч байгаа хүний тоо	Үүнээс:		
				Суралцаж байгаа	Ажиллаж байгаа	Бусад
Хот	67192	210492	108944	49231	41845	17868
Хөдөө	75589	255136	139218	103189	25753	10276
Төв	28348	90147	47569	31257	10959	5353
Зүүн	7489	29486	12549	9097	2154	1298
Баруун	29830	110494	55199	42085	7689	5425
Хангай	41349	128970	73374	53720	16203	3451
Улаанбаатар	35765	106531	59471	16261	30593	12617
Дүн	142781	465628	248162	152420	67598	28144

Тухайн өрхийн гишүүн боловч 6 сараас дээш хугацаагаар эзгүй байгаа нийт 248.2 мянган хүн байна. Эдгээр гишүүдийн 29.6 хувь нь хангайн бүсэд, 22.2 хувь нь баруун бүсэд, 19.2 хувь нь төвийн бүсэд, 5.0 хувь нь зүүн бүсэд, 24.0 хувь нь нийслэл хотын өрхүүдэд харьяалалтай байгаа ба тэдгээрийн 61.4 хувь буюу 152.4 мянга нь сургууль, курст суралцаж, 27.2 хувь буюу 67.6 мянга нь ажил эрхэлж байна.

Өмнө дурьдсаны дагуу судалгааны үр дүнд нийтийн байранд амьдрагчид, байнгын орон гэргүй хүмүүс болон 6 сараас дээш хугацаагаар эзгүй байгаа өрхийн гишүүдийг хамруулаагүй болно.

Хүснэгт 2.3-т судалгаанд хамрагдсан хүн амын тоог хот, хөдөө, бүс нутаг,

хүйсээр харуулав. Энд ам бүлийн дундаж тоог тодорхойлоход өрхөөс гадуур байгаа 248.2 мянган гишүүдийг хамруулаагүй болно.

Хүснэгт 2.3. Өрх, хүн амын тоо, хот, хөдөө, бүсээр, хүйсээр

Байршил/ Бүс	Өрх		Өрхийн ам бүлийн дундаж тоо	Хүн амын тоо		
	Тоо	%		Үүнээс: хүйсээр, %		
				Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Хот	433053	60.8	3.5	1506944	48.2	51.8
Хөдөө	279262	39.2	3.6	995363	50.6	49.4
Төв	127088	17.8	3.4	428254	50.2	49.8
Зүүн	56723	8.0	3.7	208472	49.5	50.5
Баруун	98156	13.8	4.0	394248	50.3	49.7
Хангай	156871	22.0	3.3	520548	49.0	51.0
Улаанбаатар	273476	38.4	3.5	950785	48.1	51.9
Улсын дүн	712315	100.0	3.5	2502307	49.1	50.9

Судалгаанд хамрагдсан өрхийн ам бүлийн тоонд өрхийн түр эзгүй байсан гишүүдийг оруулаагүйгээс шалтгаалж өрхийн ам бүлийн дундаж тоо нь доогуур гарсан байна. Нийт өрхийн 11.0 хувь нь нэг ам бүлтэй өрх, харин 3.6 хувийг 7 ба түүнээс дээш ам бүлтэй өрх эзэлж байна. Баруун бүсийн өрхийн ам бүлийн дундаж тоо 4.0 байгаа нь улсын дундаж болон бусад бүс нутгаас өндөр байгаагийн зэрэгцээ энэ бүсийн нийт өрхийн 7.5 хувийг 7 ба түүнээс дээш ам бүлтэй өрхүүд эзэлж байна. Түр эзгүй байгаа гишүүдийг оруулахгүй тооцсон өрхийн ам бүлийн дундаж тоо Улаанбаатар хотод 3.5 байхад баруун бүсэд 4.0 (Хүснэгт 2.4-г үзнэ үү) байна.

Хүснэгт 2.4. Өрхийн бүтэц, ам бүлийн тоо, байршил, бүсээр

Өрхийн ам бүлийн тоо	Улсын дүн	Хот	Хөдөө	Төв	Зүүн	Баруун	Хангай	УБ
1	11.0	11.1	10.8	12.0	10.3	6.8	11.7	11.8
2	16.7	16.6	16.7	17.9	13.4	13.3	19.1	16.6
3	23.2	23.5	22.6	23.5	22.0	19.4	26.1	22.9
4	24.4	25.4	22.7	25.4	23.5	22.9	23.6	25.0
5	14.7	14.3	15.4	13.7	18.7	18.9	11.9	14.5
6	6.4	5.7	7.6	5.4	8.1	11.1	5.0	5.8
7	2.1	1.8	2.7	1.3	2.5	4.7	1.8	1.8
8+	1.5	1.6	1.5	0.9	1.6	2.8	0.9	1.7
Дүн	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Түр эзгүй байгаа хүнийг оруулаагүй өрхийн ам бүлийн дундаж тоо	3.5	3.5	3.6	3.4	3.7	4.0	3.3	3.5

Судалгаагаар нийт өрхийн 21.6 хувь, хотын өрхийн 25.9 хувь, хөдөөгийн өрхийн 15.1 хувь нь эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхүүд байна. Эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн эзлэх хувийн жинг ам бүлийн тоо болон хот, хөдөөгөөр Хүснэгт 2.5-д харуулав.

Хүснэгт 2.5 Нийт өрхөд эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн эзлэх хувь, ам бүлийн тоо, хот, хөдөөгөөр

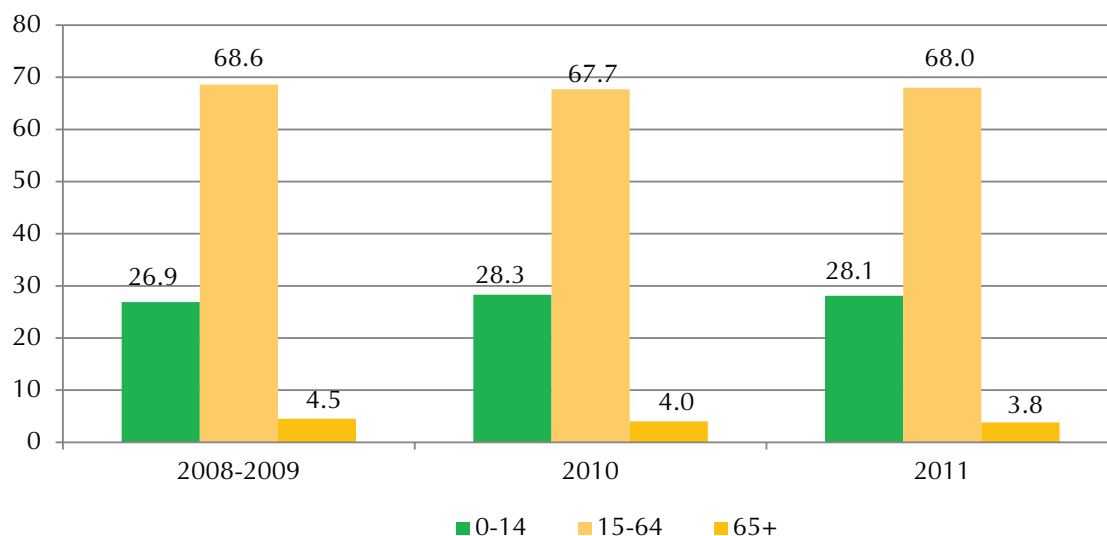
Өрхийн ам бүлийн тоо	Эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх		
	Бүгд	Хот	Хөдөө
1	47.1	47.6	46.4
2	33.6	41.3	21.9
3	22.0	27.0	14.0
4	11.8	14.3	7.2
5	10.8	14.4	5.7
6	11.8	16.9	5.8
7	10.5	17.7	3.3
8+	19.5	24.1	12.1
Улсын дундаж	21.6	25.9	15.1

Эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхүүд гол төлөв цөөхөн ам бүлтэй байгаагаас өрхийн ам бүлийн тоо нэмэгдэх тусам эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн эзлэх хувь хэмжээ багасч байна. Тухайлбал, нэг ам бүлтэй өрхийн 47.1 хувийг эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх эзэлж байхад, 2-3 ам бүлтэй өрхийн 55.6 хувь, 4-6 ам бүлтэй өрхийн 34.4 хувь, 7 ба түүнээс дээш ам бүлтэй өрхийн 30.0 хувийг эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх эзэлж байна. Хот, суурин газарт 1-2 ам бүлтэй эмэгтэй өрхийн тэргүүлэгчтэй өрхийн эзлэх хувь нилээд өндөр байна.

2.3. Хүн амын нас, хүйсийн бүтэц

Хүн амын нас, хүйсийн бүтцийг Хүснэгт 2.5-д харуулав. Нийт хүн амын дотор 0-14 насны хүүхэд 28.1 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд хүйсээр нь авч үзэхэд эрэгтэйчүүдийн 29.5 хувь, эмэгтэйчүүдийн 26.8 хувь нь энэ насны бүлэгт хамрагдаж байна. Хүн амын насны бүтцийг Зураг 2.1-д харуулав.

Зураг 2.1. Хүн амын насны бүтэц, АХС-ны сүүлийн 3 жилийн дүнгээр

Судалгаагаар нийт хүн амын 68.0 хувийг 15-64 насны хүн ам, 3.9 хувийг 65 ба түүнээс дээш насны хүн ам тус тус эзэлж байна.

Хүснэгт 2.6. Хүн амын нас, хүйсийн бүтэц, хүйсийн харьцаа

Насны бүлэг	Бүгд		Эрэгтэй		Эмэгтэй		Хүйсийн харьцаа ¹
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%	
0 – 4	243111	9.7	124392	10.1	118719	9.3	104.8
5 – 9	212011	8.5	108189	8.8	103822	8.2	104.2
10 – 14	248795	9.9	130616	10.6	118179	9.3	110.5
15 – 19	240579	9.6	120603	9.8	119976	9.4	100.5
20 – 24	229497	9.2	113284	9.2	116214	9.1	97.5
25 – 29	201246	8.0	99742	8.1	101504	8.0	98.3
30 – 34	193087	7.7	90970	7.4	102117	8.0	89.1
35 – 39	208634	8.3	98855	8.0	109779	8.6	90.0
40 – 44	194186	7.8	94733	7.7	99453	7.8	95.3
45 – 49	178178	7.1	83476	6.8	94702	7.4	88.1
50 – 54	131391	5.3	64736	5.3	66655	5.2	97.1
55 – 59	75596	3.0	35760	2.9	39836	3.1	89.8
60 – 64	50181	2.0	23592	1.9	26590	2.1	88.7
65 – 69	33932	1.4	15093	1.2	18839	1.5	80.1
70+	61882	2.5	25563	2.1	36319	2.9	70.4
Дүн	2502307	100.0	1229602	100.0	1272704	100.0	96.6

¹ 100 эмэгтэйд ногдох эрэгтэйчүүдийн тоо

2.4. Хүн ам зүйн ачаалал

Хөдөлмөрийн насны бус хүн амын нийгэмд үзүүлэх ачааллыг хүн ам зүйн ачаалал гэж үздэг. Хүн ам зүйн ачааллыг 15 хүртэлх насны хүүхэд болон 65 ба түүнээс дээш насны хүн амын тооны нийлбэрийг 15-64 насны хүн амын тоонд харьцуулж тодорхойлох бөгөөд судалгааны дүнгээр хөдөлмөрийн насны 100 хүн тутамд хөдөлмөрийн насны бус 47 хүн ногдож байгаа нь 2010 (2010 онд 48) оны түвшнээс 1 хүнээр бага байна. Хүснэгт 2.7-д хүн ам зүйн ачааллыг байршил, бүс нутгаар харуулсан бөгөөд хөдөлмөрийн насны хүн амд ногдох ачаалал улсын дунджаас Улаанбаатар хотод 5 хүнээр цөөн, зүүн, төв болон хангайн бүсэд улсын дундажтай ойролцоо, харин хөдөөд 5 хүнээр олон байгаа бол баруун бүсэд хамгийн олон буюу 10 хүнээр их байна. Эндээс харахад баруун бүсэд хүн ам зүйн ачаалал хамгийн өндөр гарчээ. Дээр дурьдсанчлан энэхүү тооцоонд сургууль, курст суралцах зорилгоор 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч байгаа 152421 залуусыг хамруулаагүй болно.

Хүснэгт 2.7. Хүн ам зүйн ачаалал, хот, хөдөө, бүсээр

Хүн ам зүйн ачаалал	Бүгд	Хот	Хөдөө	Төв	Зүүн	Баруун	Хангай	УБ
Хүүхэд (0-14)	41.3	37.9	46.9	44.0	40.6	52.7	41.7	35.9
Хөгшид (65+)	5.6	5.9	5.2	5.6	5.0	4.4	5.9	6.1
Улсын дундаж	46.9	43.8	52.1	49.6	45.6	57.2	47.7	42.0

2.5. Гэрлэлтийн байдал

Судалгаагаар олон улсын аргачлалаар 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын гэрлэлтийн байдлыг авч үздэг ч манай улсын хувьд 18 ба түүнээс дээш насны хүн амын гэрлэлтийн байдлыг гэрлэсэн, огт гэр бүл болоогүй, хамт амьдардаг, тусдаа амьдардаг, цуцалсан, бэлбэсэн гэсэн 6 бүлгээр авч үзэв. Монгол Улсын 18 ба түүнээс дээш насны нийт хүн амын 56.3 хувь нь гэрлэсэн, 30.5 хувь нь огт гэр бүл болоогүй, 7.6 хувь нь бэлбэсэн байна. Гэрлэлтийн мэдээллийн үнэн зөвийг гэрлэсэн эрэгтэйчүүдийн тоо нь, гэрлэсэн эмэгтэйчүүдийн тоотой ойролцоо болон тэнцүү байгаа байдлаар үнэлдэг. Ингэж шалгаж үзэхэд гэр бүл болсон эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн тоо хот, хөдөөд адил гарч байгаа нь судалгааны энэ асуултад өгсөн хариулт үнэн бодитой болохыг харуулж байна.

Хүснэгт 2.8. Хүн амын гэрлэлтийн байдал, хот, хөдөө, бүсээр

Гэрлэлтийн байдал	Бүгд			Хот		Хөдөө	
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Огт гэрлээгүй	23.9	26.5	21.4	27.7	22.9	24.7	18.9
Гэрлэсэн	61.6	64.0	59.5	61.4	55.7	68.0	66.0
Хамт амьдардаг	2.6	2.6	2.6	3.1	3.0	1.9	1.9
Тусгаарласан	1.4	1.2	1.5	1.6	1.9	0.5	0.8
Салсан	2.2	1.8	2.7	2.1	3.5	1.2	1.2
Бэлбэсэн	8.3	3.9	12.3	4.1	13.0	3.7	11.1
Дүн, %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
18, түүнээс дээш насны хүн амын тоо	1642364	787968	854396	481416	539468	306552	314929
Гэрлэсэн хүний тоо	1012469	504149	508320	295778	300330	208371	207990

2.6. Боловсролын түвшин, бичиг үсгийн мэдлэг

Судалгаагаар хүн амын эзэмшсэн боловсролын түвшин, сургуульд хамрагдалт, бичиг үсгийн мэдлэгийн талаарх мэдээллийг цуглуулсан.

Судалгаанд хамрагдсан 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэгт тайлагдалтыг тодорхойлохын тулд “энгийн захиа уншиж, бичиж чадах уу” гэж асууж, энгийн бичиг захиаг уншиж, бичиж чадаж байвал бичиг үсэгт тайлагдсанд тооцсон болно. Харин зөвхөн өөрийнхөө нэрийг унших эсвэл тоо уншиж чаддаг боловч бичиж чаддаггүй бол тэр хүнийг бичиг үсэгт тайлагдсанд тооцоогүй. Насанд хүрэгчдийн бичиг үсэгт тайлагдалтын хувийг 15 ба түүнээс дээш насны нийт хүн амын дунд энгийн бичиг, захиа уншиж, бичиж чаддаг хүний эзлэх хувиар тодорхойлов. Хүн ам, орон сууцны 2010 оны тооллогоор хүн амын бичиг үсэгт тайлагдалтын түвшин 98.3 хувь байсан бол энэ удаагийн судалгаагаар хүн амын бичиг үсэгт тайлагдалтын түвшин 0.6 пунктээр дээгүүр буюу 98.9 хувьтай байна.

Хүснэгт 2.9-т хүн амын бичиг үсэгт тайлагдалтын түвшин хөдөөд 98.1 хувь байхад хотод үүнээс 1.2 пунктээр дээгүүр байгааг харуулж байна.

Хүснэгт 2.9. 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин, хот, хөдөө, бүс, хүйсээр

Хот, хөдөө/бүс	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Хот	99.3	99.5	99.4
Хөдөө	98.1	98.1	98.1
Төв	99.1	99.2	99.1
Зүүн	97.7	98.3	97.1
Баруун	98.1	98.3	98.0
Хангай	98.6	98.7	98.5
Улаанбаатар	99.5	99.5	99.5
Улсын дүн	98.9	99.1	99.0

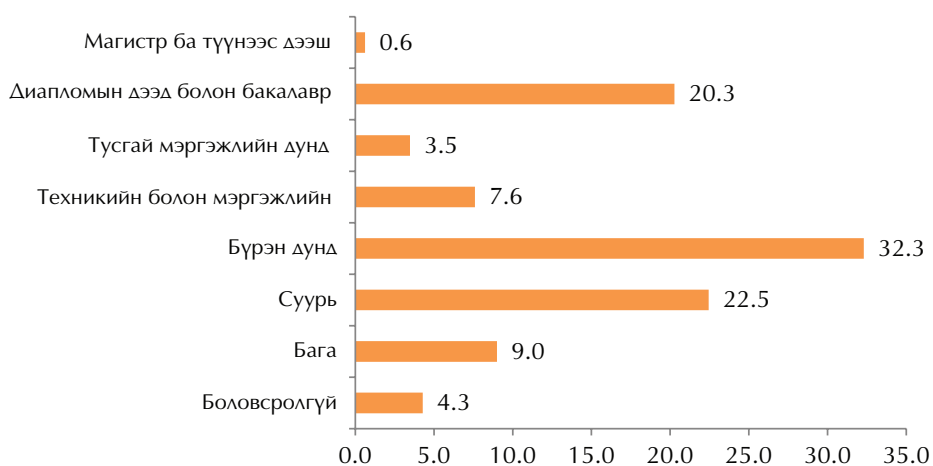
Хүснэгт 2.10-аас харахад 64 хүртэлх насны эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн бичиг үсэгт тайлагдалтын түвшин 98.0 хувиас дээш хувьтай байна.

Хүснэгт 2.10. 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин, насны бүлэг, хот, хөдөө, хүйсээр

Насны бүлэг	Улсын дүн			Хот			Хөдөө		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
15 – 24	99.0	98.9	99.1	99.3	99.1	99.4	96.7	97.2	96.2
25 – 34	98.7	98.6	98.8	99.5	99.3	99.6	97.7	97.5	97.9
35 – 44	99.4	99.5	99.3	99.0	98.6	99.3	98.3	98.8	97.9
45 – 54	99.3	99.4	99.2	99.7	99.5	99.9	98.2	98.3	98.2
55 – 64	99.6	99.7	99.5	99.1	99.6	98.7	99.0	99.4	98.7
65+	96.5	98.8	94.7	97.7	99.5	96.2	93.7	98.2	89.9
Дүн	98.9	99.1	99.0	99.3	99.5	99.4	98.1	98.1	98.1

Нийт хүн амын боловсролын түвшинг Зураг 2.2-т харуулаа.

Зураг 2.2. 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын тоо, боловсролын түвшингээр

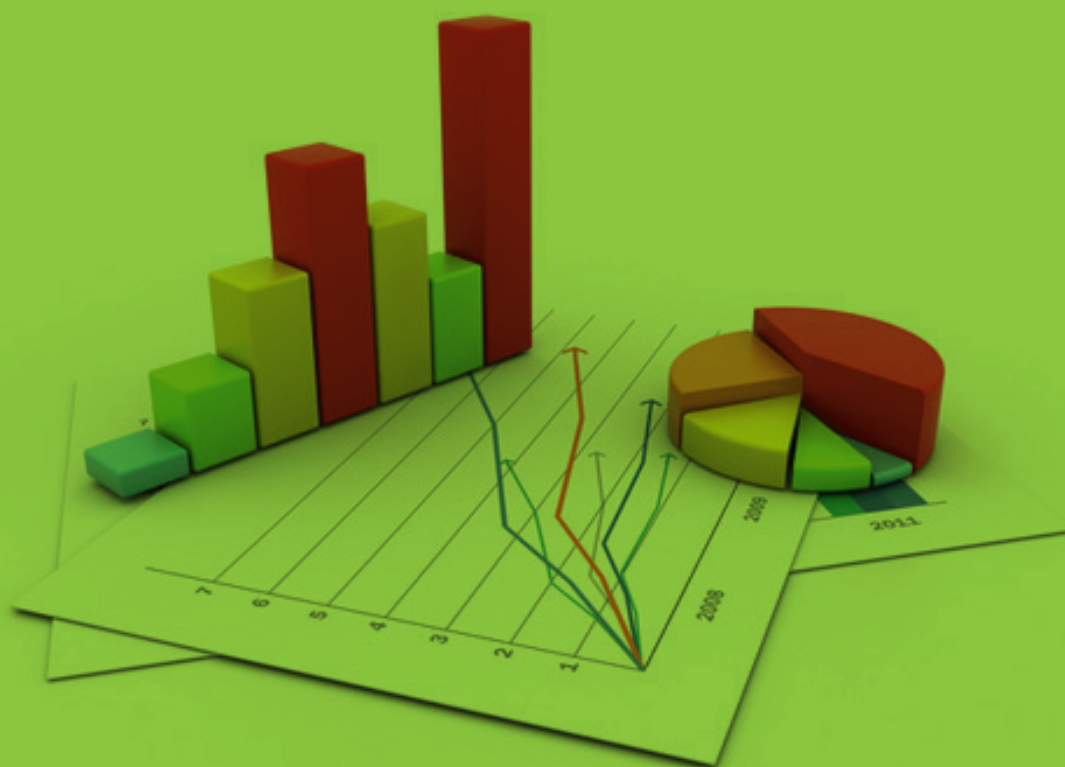
15 ба түүнээс дээш насны хүн амын эзэмшсэн боловсролын түвшинг Хүснэгт 2.11-д харуулав. Хүснэгтээс харахад хот, хөдөөгийн алинд ч эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүдийн эзэмшсэн боловсролын түвшин бараг ойролцоо, гэхдээ эрэгтэйчүүдийн боловсролын түвшин эмэгтэйчүүдийнхээс арай дээгүүр байна. Хүснэгт 2.11-ээс харахад эрэгтэйчүүдийн 4.9 хувь, эмэгтэйчүүдийн 3.7 хувь нь боловсролгүй, эрэгтэйчүүдийн 9.1 хувь, эмэгтэйчүүдийн 8.9 хувь нь бага боловсролтой байна. Хөдөөгийн хүн амын 7.0-9.0 орчим хувь нь боловсролгүй, 15.1-16.0 хувь нь бага боловсрол эзэмшсэн байна. Хотын хүн амын 23.9-30.9 хувь нь, хөдөөгийн хүн амын 7.2-12.8 хувь нь бакалаврын болон магистрийн зэрэг эзэмшсэн байна. Хүн амын боловсролын түвшинг хот, хөдөөгөөр харьцуулж үзэхэд хөдөөд доогуур байна. Өмнөх онуудтай харьцуулахад бакалаврын болон магистрийн зэрэг эзэмшсэн хүний тоо харьцангуй нэмэгдсэн байна.

Хүснэгт 2.11. 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын тоо боловсролын түвшин хот, хөдөө, хүйсээр, дүнд эзлэх хувиар

Боловсролын түвшин	Бүгд			Хот		Хөдөө	
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Боловсролгүй	4.3	4.9	3.7	1.9	1.7	9.5	7.1
Бага	9.0	9.1	8.9	4.7	5.2	16.0	15.1
Суурь	22.5	24.8	20.3	17.6	14.9	35.9	29.4
Бүрэн дунд	32.3	33.3	31.4	41.1	35.2	21.3	25.1
Техникийн болон мэргэжлийн	7.6	7.9	7.3	7.6	7.4	8.4	7.2
Тусгай мэргэжлийн дунд	3.5	2.7	4.2	3.3	4.8	1.7	3.3
Дипломын дээд болон бакалавр	20.3	16.8	23.5	23.2	29.9	7.0	12.6
Магистр ба түүнээс дээш	0.5	0.5	0.7	0.7	1.0	0.2	0.2
Дүн	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
15 ба түүнээс дээш насны хүн амын тоо	1798390	866405	931984	525235	584623	341170	347361

БҮЛЭГ III

ЭДИЙН ЗАСГИЙН ИДЭВХТЭЙ БОЛОН
ИДЭВХГҮЙ ХҮН АМ

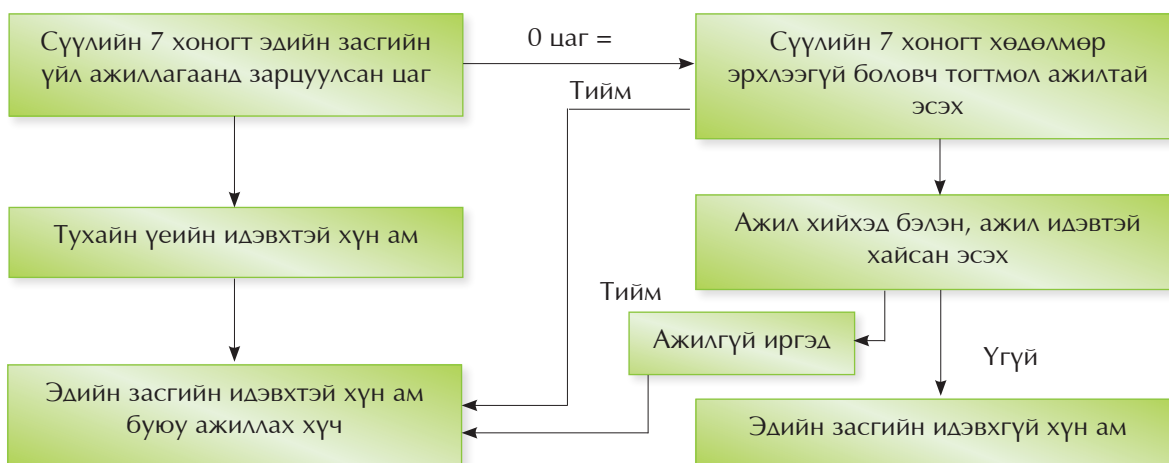
3.1 Нийтлэг зүйл

Хөдөлмөрийн статистикт нийт хүн амыг хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар нь эдийн засгийн идэвхтэй болон идэвхгүй хүн ам гэж авч үздэг.

Эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам буюу ажиллах хүчийг сүүлийн 7 хоногт ажил эрхэлж байсан болон ажил эрхлээгүй боловч ажил эрхлэхэд бэлэн байсан ажил хөдөлмөр идэвхтэй хайсан, ажилгүй байсан хүн ам бүрдүүлдэг.

Хэдийгээр Монгол Улсад мөрдөгдөж буй хууль тогтоомжоор хөдөлмөр эрхлэх насыг 16-59 нас гэж заасан боловч ажиллах хүчний судалгаанд хүн амын эдийн засгийн идэвхийг 15 ба түүнээс дээш насаар тооцсон нь олон улсын аргачлалд нийцүүлж, бусад улс орны мэдээлэлтэй харьцуулах боломжийг бүрдүүлж өгч байгаа юм.

Эдийн засгийн идэвхтэй, идэвхгүй хүн амыг тодорхойлох схем

3.2 Хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал

Судалгааны дүнгээр 15 ба түүнээс дээш насны 1798.4 мянган хүн байгаагийн 866.4 мянга буюу 48.2 хувь нь эрэгтэй, 932.0 мянга буюу 51.8 хувь нь эмэгтэйчүүд байна. 15 ба түүнээс дээш насны нийт хүн амын 1124.7 мянга буюу 62.5 хувь нь эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам байна.

Эдийн засгийн идэвхтэй хүн амын 1037.7 мянга нь буюу 92.3 хувь нь ажиллагчид, харин 87.0 мянга нь буюу 7.7 хувь нь ажилгүй иргэд байна. Нийт эдийн засгийн идэвхтэй хүн амын 55.1 хувь нь хот, суурин газарт, 44.9 хувь нь хөдөө орон нутагт амьдарч байна.

Хүснэгт 3.1. 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, хот, хөдөө, хүйсээр

Байршил/ Тухайн үеийн байдал	Бүгд		Үүнээс: хүйсээр			
	Эрэгтэй		Эмэгтэй			
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Улсын хэмжээнд						
Тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам	1 124 711	62.5	595 539	68.7	529 172	56.8
Ажиллагчид	1 037 681	57.7	547 508	63.2	490 173	52.6
Ажилгүй иргэд	87 030	4.8	48 031	5.5	38 999	4.2
Тухайн үеийн идэвхгүй хүн ам	673 678	37.5	270 866	31.3	402 812	43.2
15, түүнээс дээш насны хүн ам	1 798 389	100.0	866 405	100.0	931 984	100.0
Хот						
Тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам	619 984	55.9	330 107	62.8	289 877	49.6
Ажиллагчид	568 355	51.2	301 783	57.4	266 572	45.6
Ажилгүй иргэд	51 629	4.7	28 324	5.4	23 305	4.0
Тухайн үеийн идэвхгүй хүн ам	489 874	44.1	195 128	37.2	294 746	50.4
15, түүнээс дээш насны хүн ам	1 109 858	100.0	525 235	100.0	584 623	100.0
Хөдөө						
Тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам	504 727	73.3	265 432	77.8	239 295	68.9
Ажиллагчид	469 326	68.2	245 725	72.0	223 601	64.4
Ажилгүй иргэд	35 401	5.1	19 707	5.8	15 694	4.5
Тухайн үеийн идэвхгүй хүн ам	183 804	26.7	75 738	22.2	108 066	31.1
15, түүнээс дээш насны хүн ам	688 531	100.0	341 170	100.0	347 361	100.0
Улсын хэмжээнд						
АХОТ*		62.5		68.7		56.8
Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин		92.3		91.9		92.6
Ажилгүйдлийн түвшин		7.7		8.1		7.4
Хот						
АХОТ*		55.9		62.8		49.6
Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин		91.7		91.4		92.0
Ажилгүйдлийн түвшин		8.3		8.6		8.0
Хөдөө						
АХОТ*		73.3		77.8		68.9
Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин		93.0		92.6		93.4
Ажилгүйдлийн түвшин		7.0		7.4		6.6

*АХОТ = Ажиллах хүчний оролцооны түвшин

Ажиллах хүчний судалгааны 2009, 2010, 2011 оны нэгдсэн үр дүнгүүд ойролцоо гарч байгаа нь энэ судалгаануудад ОУХБ-аас гаргасан нийтлэг үзүүлэлтүүд, тэдгээрийн тодорхойлолт, арга зүйг ашигласантай холбоотой юм.

Хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлын үндсэн үзүүлэлтийг судалгааны онуудаар харьцуулан Хүснэгт 3.2-т үзүүлээ.

Хүснэгт 3.2. 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлын зэрэгцүүлэлт, судалгаануудын дүнгээр

Эдийн засгийн идэвхийн байдал	Ажиллах хүчний судалгаа					
	2006-2007 /АХС+ХХС/	2007-2008 /АХС+АБСС/	2008-2009 /АХС/	2009 /АХС/	2010 /АХС/	2011 /АХС/
А/ Хүн амын тоо, мян.хүн						
Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам	1 013.4	990.6	1 038.1	1 137.9	1 147.1	1 124.7
Ажиллагчид	898.9	899.8	933.9	1 006.3	1 033.7	1 037.7
Ажилгүй иргэд	114.5	90.8	104.2	131.6	113.4	87.0
Эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам	602.0	641.1	658.5	715.6	716.3	673.7
Б/ Түвшин, хувиар						
Ажиллах хүчний оролцоо	62.7	60.7	61.2	66.8	61.6	62.5
Хөдөлмөр эрхлэлт	88.7	90.8	90.0	88.4	90.1	92.3
Ажилгүйдэл	11.3	9.2	10.0	11.6	9.9	7.7

Дээрх хүснэгтээс харахад сүүлийн жилүүдэд ажилгүйдлийн түвшин буурах хандлагатай байгаа нь ажилгүй иргэд буурч, ажиллагчдын тоо өсөхөд багагүй нөлөөлж байгаа бөгөөд хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин өсөх хандлагатай байна.

3.3 Ажиллах хүчний оролцооны түвшин

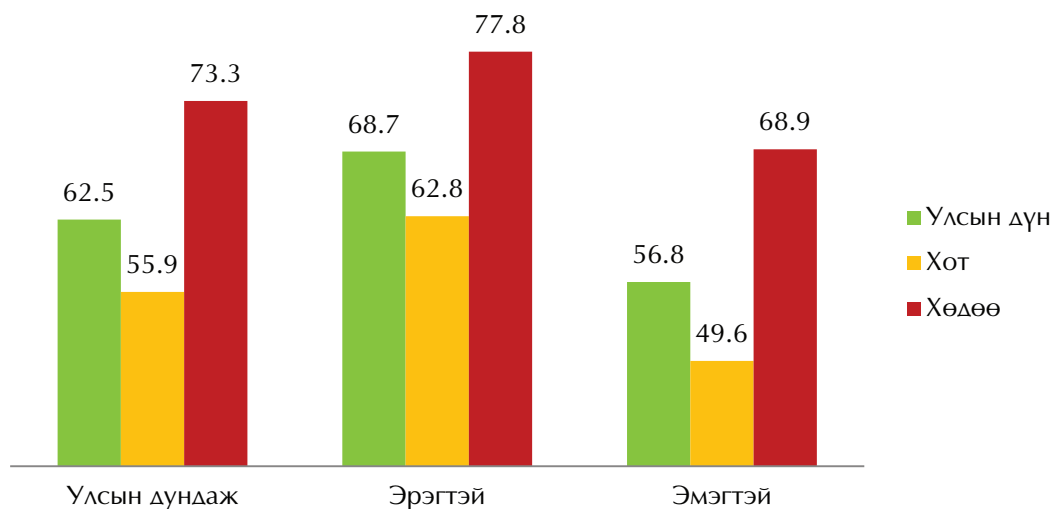
Ажиллах хүчний оролцооны түвшин /АХОТ/-г хөдөлмөрийн насны нийт хүн амд эдийн засгийн идэвхтэй хүн амын эзлэх хувиар тодорхойлдог. Харин ажиллагчид болон ажилгүй иргэдийн нийлбэр нь эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам буюу ажиллах хүчийг бүрдүүлдэг.

Хүснэгт 3.2-оос үзэхэд ажиллах хүчний 2009 оны судалгаагаар ажиллах хүчний оролцооны түвшин (АХОТ) нь улсын хэмжээнд 66.8 хувь, 2010 оны судалгаагаар 61.6 хувь байсан бол 2011 оны судалгаагаар 62.5 хувьтай байна.

Судалгаагаар АХОТ хот, суурин газарт 55.9 хувь, хөдөөд үүнээс харьцангуй өндөр 73.3 хувьтай байгаа нь хот, суурин газарт сургуульд хамрагдалтын түвшин хөдөө орон нутгийнхнаас өндөр байгаатай холбоотой юм. Иймээс

хотод АХОТ хөдөөгийнхөөс 17.4 пунктээр доогуур (эрэгтэйчүүдийнх 62.8 хувь, эмэгтэйчүүдийнх 49.6 хувь) байна.

Зураг 3.1. АХОТ нийт дүнгээр, хот, хөдөө болон хүйсээр

3.3.1 Насны бүлэг дэх оролцооны түвшин

Насны бүлэг дэх ажиллах хүчний оролцооны түвшиний ялгааг харуулах зорилгоор насны бүлэг дэх оролцооны түвшинг 5 насны бүлгээр тооцож гаргадаг. Хүснэгт 3.3-т 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын АХОТ-г насны бүлэг, хүйсээр харуулав.

Ажиллах хүчний оролцооны түвшин 15-19 насанд 17.8 хувь байсан бол 25-29 насанд даруй өсч 75.7 хувьд хүрч, 30-44 насны бүлэгт 80.8-86.4 хувьтай байна. АХОТ нь 45-49 насны бүлгээс аажмаар буурч, 55-59 насанд 51.6, 60-64 насанд 29.0 хувь болсон байна. Эрэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшинд нөлөөлжээ. Бүх насны бүлэгт эрэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин эмэгтэйчүүдийнхээс өндөр байгаа бөгөөд хөдөө орон нутагт эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин хот, суурин газрынхаас өндөр байна.

Хүснэгт 3.3. 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын ажиллах хүчний оролцооны түвшин тухайн насны бүлэг, хот, хөдөө, хүйсээр

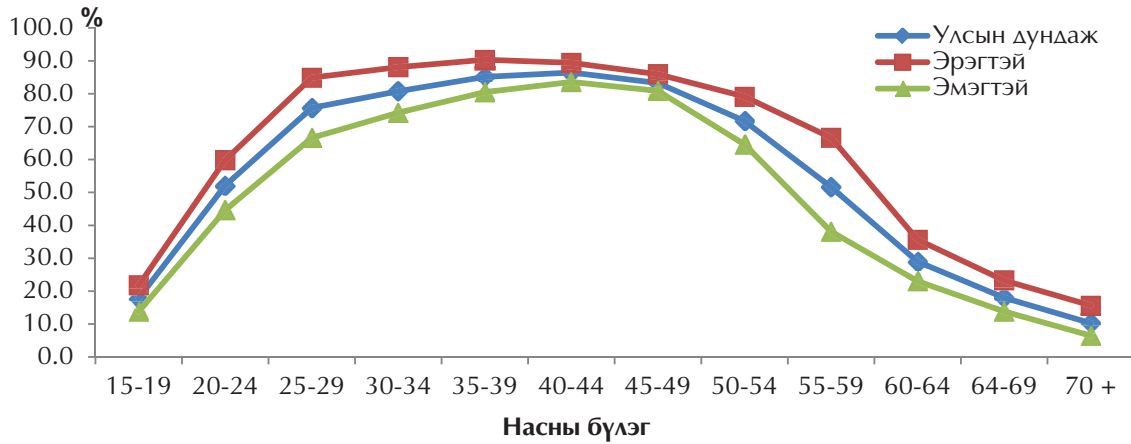
Насны бүлэг	Улсын хэмжээнд			Хот			Хөдөө		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
15-19	17.8	21.8	13.8	8.5	11.1	6.0	31.5	36.7	25.9
20-24	52.1	59.8	44.6	43.1	51.1	35.4	70.9	77.6	64.1
25-29	75.7	84.9	66.6	71.1	82.2	60.5	84.3	89.6	78.6
30-34	80.8	88.1	74.2	75.8	86.7	66.1	88.8	90.4	87.3
35-39	85.1	90.3	80.5	81.3	87.6	75.6	90.7	94.3	87.5
40-44	86.4	89.4	83.6	82.3	86.3	78.8	91.5	92.9	90.1
45-49	83.2	85.9	80.9	79.6	82.7	77.0	89.0	90.6	87.4
50-54	71.7	79.1	64.6	66.9	75.8	58.7	79.4	84.1	74.5
55-59	51.6	66.7	38.1	39.7	54.5	27.0	71.1	85.4	57.3
60-64	29.0	35.6	23.0	16.7	23.1	11.5	50.4	55.0	45.6
64-69	18.0	23.3	13.8	7.4	12.1	3.7	40.3	46.2	35.5
70 +	10.3	15.7	6.5	5.6	7.1	4.6	18.1	29.5	9.8
Улсын дундаж	62.5	68.7	56.8	55.9	62.8	49.6	73.3	77.8	68.9

25-44 насны эрэгтэйчүүдийн АХОТ хөдөөд 89.6-92.9 хувь, хотод 82.2-86.3 хувь байгаа нь бусад насны бүлгүүдээс өндөр байна. АХОТ хотын эмэгтэйчүүдийн хувьд 40-44 насанд хамгийн өндөр буюу 78.8 хувьтай байхад хөдөөгийн эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин мөн энэ насны бүлэгт хамгийн өндөр буюу 90.1 хувьтай байна. Энэ нь Монголын эмэгтэйчүүд залуу насандаа сурч боловсрох, хүүхэд төрүүлж, өсгөх, харин 40-н наснаас дээш насандаа ажиллах хүчний эгнээ рүү шилждэгтэй холбоотой байж болох юм (Зураг 3.2, 3.3-ыг үзнэ үү).

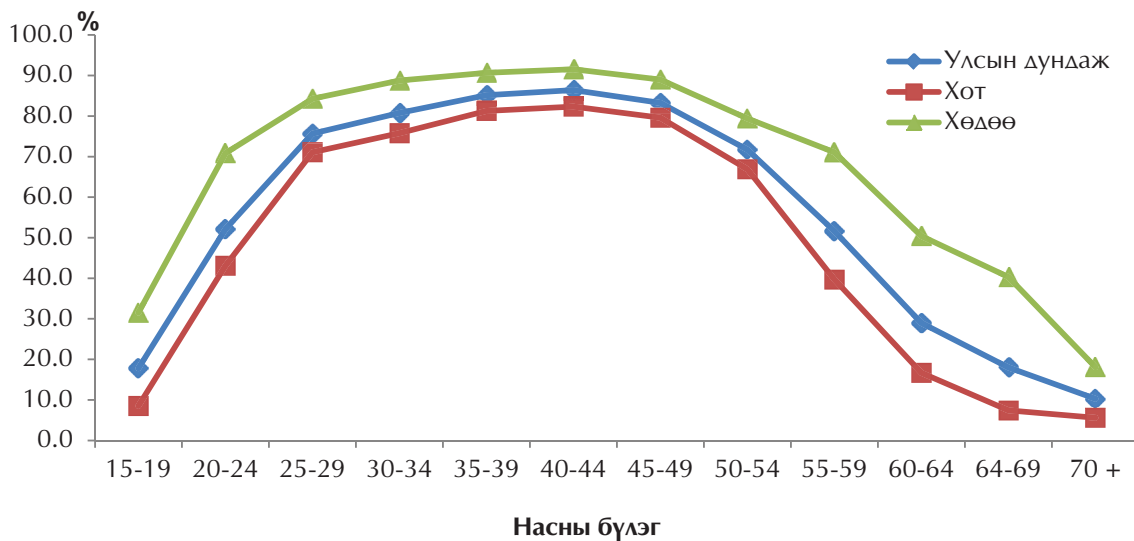
Зураг 3.2-т насны бүлэг дэх АХОТ-г хүйсээр харуулав. Зургаас харахад 30-49 насанд ажиллах хүчний оролцооны түвшин эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүст адилхан өндөр буюу 70.0 хувиас дээш байна. Мөн эдгээр насны бүлэгт эмэгтэйчүүдийн оролцооны түвшин ерөнхийдөө өндөр боловч эрэгтэйчүүдийнхтэй харьцуулбал бага зэрэг доогуур байна. Харин 45-49 насанд АХОТ эрэгтэйчүүд болон эмэгтэйчүүдийн хувьд нилээд ойролцоо байна.

Зураг 3.2. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, насны бүлэг, хүйсээр

Зураг 3.3. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, насны бүлэг, хот, хөдөөгөөр

Хөдөө орон нутагт АХОТ өндөр байгаа нь тухайн үед хөдөөгийн эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын тоо хот, суурин газрын эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын тооноос доогуур, түүний тэн хагаст ч хүрэхгүй байгаатай холбоотой. Түүнчлэн хөдөө орон нутагт АХОТ хотынхоос өндөр байгаа нь өрхийн аж ахуйд суурилсан нүүдлийн мал аж ахуй эрхлэлт их, мөн сургууль, боловсролын үйлчилгээний хүртээмж харьцангуй бага байдагтай холбоотой байж болох юм.

3.4 Эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам

Сүүлийн 7 хоногт хөдөлмөр эрхлээгүй, ажил хайгаагүй, гэрийн ажилтай, тэтгэвэрт байгаа болон өндөр настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй, сургуульд суралцдаг мөн бусад шалтгааны улмаас тухайн хугацаанд ажиллагч болон ажилгүй иргэдийн алинд ч хамаараагүй нийт хүн амыг тухайн үеийн эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам буюу ажиллах хүчнээс гадуурх хүн амд хамруулдаг. Иймд сүүлийн 7 хоногт наад зах нь 1 цаг хөдөлмөр эрхлээгүй /эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлээгүй/, ажлын байргүй, ажил хийхийг хүсээгүй хүн амыг тухайн үеийн эдийн засгийн идэвхгүй хүн амд тооцов.

Судалгаагаар 15 ба түүнээс дээш насны нийт 1798.4 мянган хүний 37.5 хувь буюу 673.7 мянга нь эдийн засгийн идэвхгүй бүлэглэлд багтаж байгаагийн 270.9 мянга нь эрэгтэйчүүд, 402.8 мянга нь эмэгтэйчүүд байна.

Эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын 72.7 хувь буюу 489.9 мянга нь хот, суурин газарт, 27.3 хувь буюу 183.8 мянга нь хөдөө орон нутагт байна. Хөдөө орон нутагт ажиллах хүчний оролцооны түвшин өндөр байгаа нь тухайн үеийн эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын тоог бууруулахад нөлөөлжээ. Тухайн үеийн эдийн засгийн идэвхгүй байдлыг гэрийн ажилтай, сургуульд суралцдаг, тэтгэврийнхэн болон өндөр настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй, ажил хийхийг хүсээгүй, хүүхэд асардаг, өвчтэй байсан, өвчтөн, өндөр настан асарсан, бусад гэсэн шалтгаанаар ангилан харуулав.

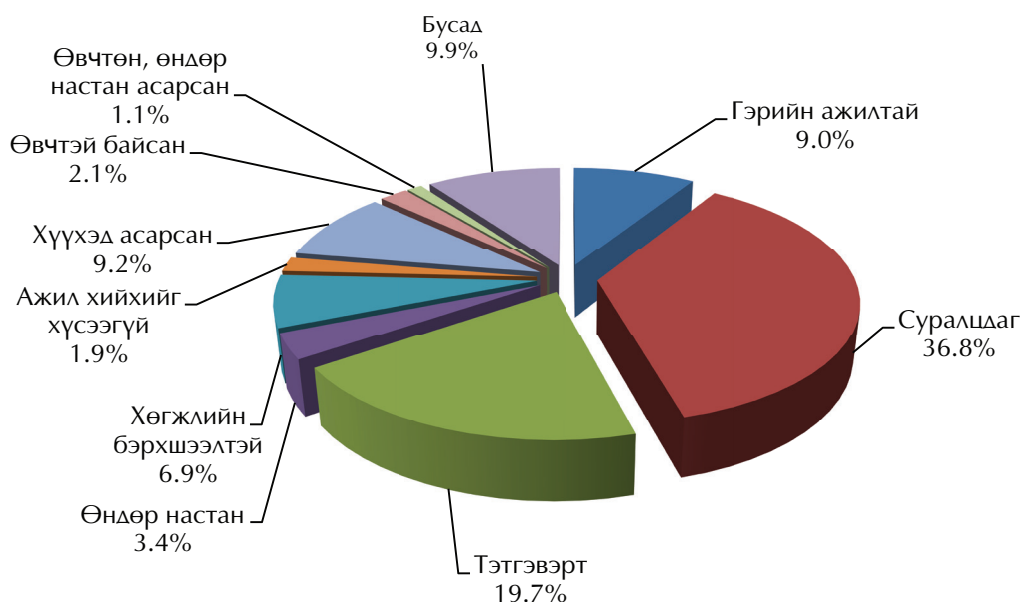
Хүснэгт 3.4. 15 ба түүнээс дээш насны эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам, идэвхгүй байгаа шалтгаан, дүнд эзлэх хувиар, хүйс, байршлаар

Шалтгаан	Бүгд			Хот			Хөдөө		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Гэрийн ажилтай	9.0	5.4	11.4	8.7	5.1	11.0	9.8	6.1	12.5
Суралцдаг	36.8	43.0	32.6	37.2	44.1	32.7	35.6	40.0	32.5
Тэтгэвэрт	19.7	17.0	21.5	20.4	17.9	22.1	17.7	14.4	20.0
Өндөр настан	3.4	3.0	3.7	2.7	2.5	2.8	5.2	4.5	5.8
Хөгжлийн бэрхшээлтэй	6.9	9.5	5.2	6.8	9.6	5.0	7.2	9.1	5.8
Ажил хийхийг хүсээгүй	1.9	3.1	1.1	1.8	2.9	1.1	2.0	3.4	1.0
Хүүхэд асарсан	9.2	1.5	14.4	10.6	1.7	16.4	5.7	1.4	8.7
Өвчтэй байсан	2.1	2.7	1.6	2.1	2.9	1.6	2.0	2.2	1.9
Өвчтөн, өндөр настан асарсан	1.1	0.8	1.3	1.2	0.9	1.4	0.9	0.7	1.0
Бусад	9.9	14.0	7.2	8.5	12.4	5.9	13.9	18.2	10.8
Дүн, (%)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
(Тоо)	673678	270866	402812	489874	195128	294746	183804	75738	108066

Эдийн засгийн идэвхгүй хүн амыг шалтгаанаар нь авч үзэхэд суралцагчид 247.8 мянга, өндөр настан, тэтгэврийнхэн 155.6 мянга, хүүхэд асардаг 62.2 мянга, гэрийн ажилтай 60.6 мянга, хөгжлийн бэрхшээлтэй 46.6 мянган иргэд, өвчтэй 13.9 мянга, хөдөлмөр эрхлэхийг хүсээгүй 12.7 мянга, өвчтөн, өндөр настан асарсан 7.3 мянга, бусад шалтгаантай 67.0 мянган хүн байна.

Нийт эрэгтэйчүүдийн 43.0 хувь, эмэгтэйчүүдийн 32.6 хувь нь сургуульд суралцаж байгаа гэж хариулсан нь эдийн засгийн идэвхгүй байгаагийн үндсэн шалтгаан болж байна. Эрэгтэйчүүдийн 20.0 хувь, эмэгтэйчүүдийн 25.2 хувь нь өндөр настай, тэтгэвэрт гарсан, 5.4 болон 11.4 хувь нь гэрийн ажилтай тул эдийн засгийн идэвхгүй байна.

Зураг 3.4. 15 ба түүнээс дээш насны эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын бүтэц, шалтгаанаар

Хүн амын эдийн засгийн идэвхгүй байдлын гол шалтгаан нь гурван хүн тутмын нэг нь суралцаж байгаатай холбоотой байна.

Судалгаанд хамрагдсан хот, суурин газрын эдийн засгийн идэвхгүй байгаа эрэгтэйчүүдийн таван хүний хоёр /44.1 хувь/ нь суралцаж буй, хөдөө орон нутгийн эдийн засгийн идэвхгүй байгаа эмэгтэйчүүдийн аравны гурав нь өндөр настан, тэтгэврийн хүмүүс тул ажил хийдэггүй, хийх боломжгүй гэж хариулсан байна (Хүснэгт 3.4).

Ийнхүү эдийн засгийн идэвхгүй байгаа нийт хүн амын 23.1-36.8 хувийг тэтгэвэрт байгаа болон өндөр настан, сургуульд суралцаг хүн ам эзэлж байна.

БҮЛЭГ IV

ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

4.1. Тухайн үеийн ажиллагчид

Ажиллах хүчний судалгаа нь Монгол Улсын хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлын талаар дэлгэрэнгүй мэдээллийг цуглуулах зорилготой билээ. Судалгаанд хамрагдсан өрхийн гишүүдээс сүүлийн 7 хоногт эрхэлсэн ажлын талаар мөн эрхэлсэн ажилдаа хичнээн цаг зарцуулсан талаар асуусан. Өвчтэй, амралттай, чөлөөтэй байсан, цаг агаарын бэрхшээл, ажил хаялт, хөдөлмөрийн маргаан болон бусад шалтгааны улмаас ажлын байртай боловч сүүлийн 7 хоногт хөдөлмөр эрхлээгүй хүн амыг энэ асуултад хамруулахын зэрэгцээ сүүлийн 7 хоногт наад зах нь нэг цаг ажилласан, эсвэл сүүлийн долоо хоногт ажлын байртай боловч ямар нэг шалтгаанаар ажлаа түр хийгээгүй хүн амыг тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн гэж үзсэн.

Судалгааны дүнгээр улсын хэмжээнд нийт 1037.7 мянган хүн хөдөлмөр эрхэлсний 52.8 хувь буюу 547.5 мянга нь эрэгтэйчүүд, 47.2 хувь буюу 490.2 мянга нь эмэгтэйчүүд байна.

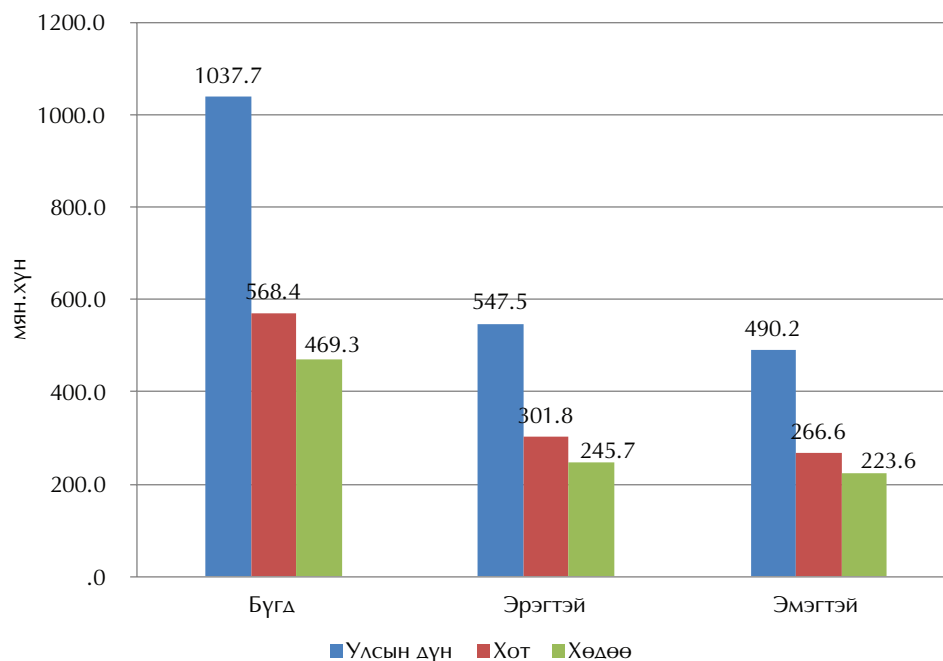
Нийт ажиллагчдын 34.8 хувь буюу 361.4 мянга нь Улаанбаатар хотод, 22.4 хувь буюу 232.2 мянга нь хангайн бүсэд, 7.4 хувь буюу 76.7 мянга нь зүүн бүсэд байгаагаас харахад хөдөлмөр эрхэлсэн хүний тоо бүс нутгуудаар ихээхэн ялгаатай байна.

Хүснэгт 4.1. Ажиллагчид, хот, хөдөө, бүс, хүйсээр

Бүсээр	Бүгд		Үүнээс: хүйсээр			
			Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Баруун	167 840	16.2	87 538	16.0	80 302	16.4
Хангайн	232 215	22.4	118 759	21.7	113 456	23.1
Төвийн	199 520	19.2	105 640	19.3	93 880	19.2
Зүүн	76 702	7.4	41 373	7.6	35 329	7.2
Улаанбаатар	361 404	34.8	194 198	35.4	167 206	34.1
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	1 037 681		547 508		490 173	

Тухайн үеийн ажиллагчдын 54.8 хувь буюу 568.4 мянга нь хот, суурин газарт, 45.2 хувь буюу 469.3 мянга нь хөдөө орон нутагт байна.

Зураг 4.1 Ажиллагчид, хүйс, хот, хөдөөгөөр

Тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн хүн амын 34.8 хувь нь нийслэл хотод, 43.1 хувь нь зөвхөн 11 аймагт (Хөвсгөл – 4.7 хувь, Архангай – 4.5, Төв – 4.4 хувь, Сэлэнгэ – 4.3 хувь, Өвөрхангай – 4.2 хувь, Баян-Өлгий – 4.0 хувь, Дархан-Уул – 3.6 хувь, Увс- 3.5 хувь, Баянхонгор, Ховд, Орхон аймгуудад тус бүр - 3.3 хувь) байна.

Хүснэгт 4.2. Ажиллагчид, хүйс, аймаг, нийслэлээр

Аймаг, нийслэл	Бүгд		Хүйсээр	
	Тоо	%	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Архангай	46 969	4.5	23 960	23 009
Баян-Өлгий	42 005	4.0	22 204	19 801
Баянхонгор	34 537	3.3	16 675	17 862
Булган	24 862	2.4	13 174	11 688
Говь-Алтай	24 441	2.4	12 044	12 397
Дорноговь	20 171	1.9	11 064	9 107
Дорнод	25 774	2.5	13 755	12 019
Дундговь	22 283	2.1	10 950	11 333
Завхан	30 095	2.9	15 665	14 430
Өвөрхангай	44 019	4.2	23 105	20 914
Өмнөговь	24 506	2.4	12 264	12 242
Сүхбаатар	24 729	2.4	13 209	11 520
Сэлэнгэ	45 101	4.3	24 253	20 848
Төв	45 313	4.4	24 563	20 750
Увс	36 553	3.5	19 745	16 808
Ховд	34 746	3.3	17 880	16 866
Хөвсгөл	49 048	4.7	24 403	24 645
Хэнтий	26 199	2.5	14 409	11 790
Дархан-Уул	36 843	3.6	19 870	16 973
Улаанбаатар	361 404	34.8	194 198	167 206
Орхон	32 780	3.3	17 442	15 338
Говьсүмбэр	5 303	0.6	2 676	2 627
Дүн, %		100.0		
Улсын дүн	1 037 681		547 508	490 173

4.2 Ажиллагчдын тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар

Тухайн үеийн ажиллагчдын тоог, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангилмаар гаргаж Хүснэгт 4.3-т үзүүлэв.

Ажиллагчдын хамгийн их буюу 33.0 хувь (342.8 мянга) нь хөдөө аж ахуй, ан агнуур, ойн аж ахуй, загас барилт, хамгийн бага буюу 0.1 хувь (0.3 мянга) нь үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагааны салбарт хөдөлмөр эрхэлсэн байна.

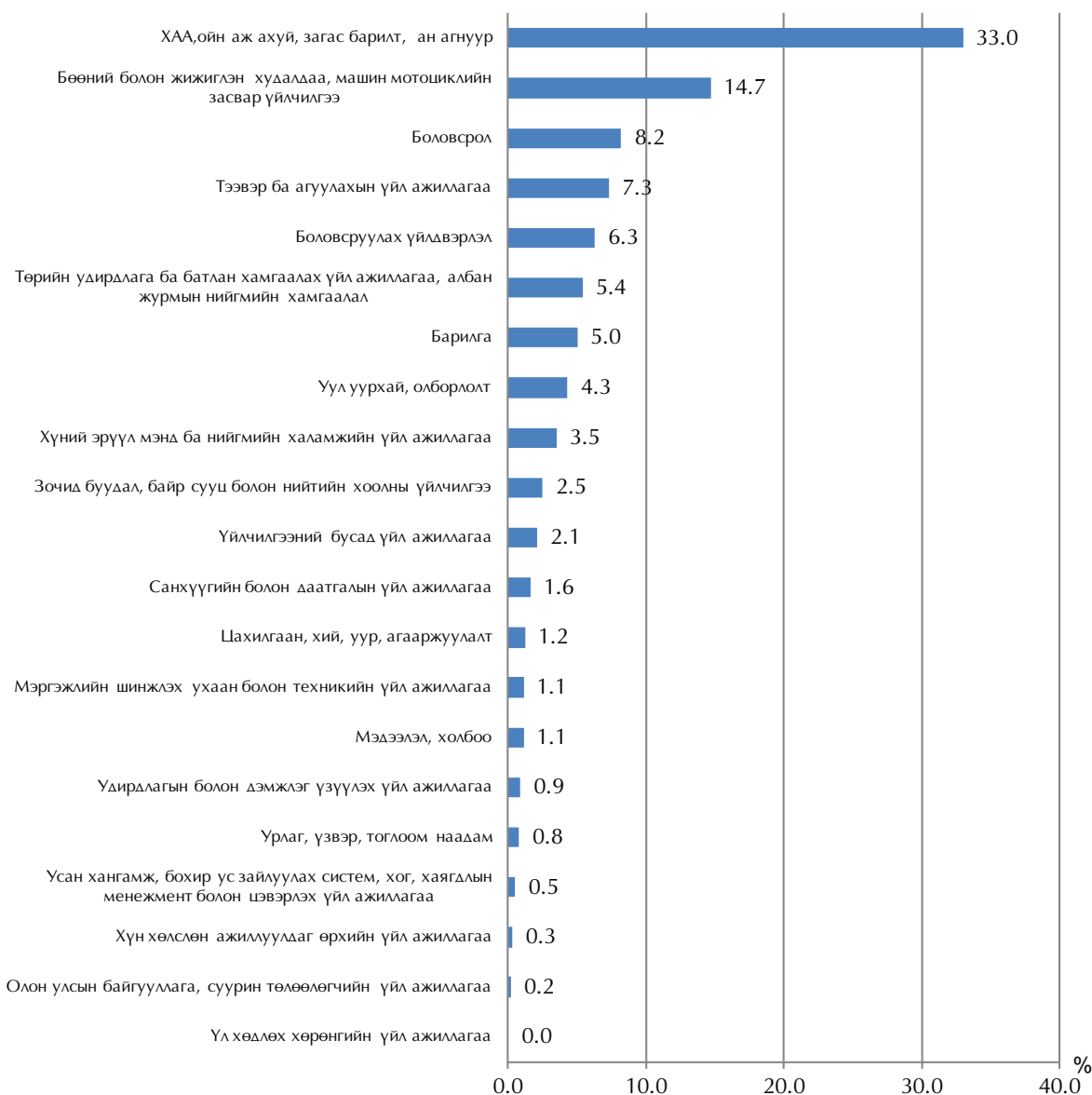
Хүснэгт 4.3. Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангилал, хүйсээр

	Бүгд		Хүйсээр			
			Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
ХАА, ойн аж ахуй, загас барилт, ан агнуур	342 770	33.0	183 270	33.5	159 504	32.5
Уул уурхай, олборлолт	45 118	4.3	33 961	6.2	11 157	2.3
Боловсруулах үйлдвэрлэл	65 783	6.3	35 106	6.4	30 677	6.3
Цахилгаан, хий, уур, агааржуулалт	11 937	1.2	9 223	1.7	2 714	0.6
Усан хангамж, бохир ус зайлуулах систем, хог, хаягдлын менежмент болон цэвэрлэх үйл ажиллагаа	5 136	0.5	3 341	0.6	1 791	0.4
Барилга	51 964	5.0	39 278	7.2	12 686	2.6
Бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин мотоциклийн засвар үйлчилгээ	152 468	14.7	63 328	11.6	89 140	18.2
Тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа	75 833	7.3	65 321	11.9	10 512	2.1
Зочид буудал, байр сууц болон нийтийн хоолны үйлчилгээ	26 388	2.5	7 057	1.3	19 331	3.9
Мэдээлэл, холбоо	11 532	1.1	6 773	1.2	4 759	1.0
Санхүүгийн болон даатгалын үйл ажиллагаа	16 583	1.6	7 282	1.3	9 301	1.9
Үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагаа	322	0.0	40	0.0	282	0.1
Мэргэжлийн шинжлэх ухаан болон техникийн үйл ажиллагаа	11 422	1.1	5 845	1.1	5 577	1.1
Удирдлагын болон дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаа	9 206	0.9	6 276	1.1	2 930	0.6
Төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал	55 611	5.4	32 584	6.0	23 027	4.7
Боловсрол	85 479	8.2	23 861	4.4	61 618	12.6
Хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагаа	36 353	3.5	7 548	1.4	28 805	5.9
Урлаг, үзвэр, тоглоом наадам	7 805	0.8	4 458	0.8	3 347	0.7
Үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа	21 748	2.1	10 818	2.0	10 930	2.2
Хүн хөлслөн ажиллуулдаг өрхийн үйл ажиллагаа	1 813	0.3	1 111	0.1	702	0.1
Олон улсын байгууллага, суурин төлөөлөгчийн үйл ажиллагаа	2 410	0.2	1 027	0.2	1 383	0.2
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	1 037 681		547 508		490 173	

Тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн хүн амын 14.7 хувь буюу 152.5 мянга нь бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклийн засвар үйлчилгээний салбарын

ажиллагчид байна. Боловсрол /8.2 хувь буюу 85.5 мянга/, тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа /7.3 хувь буюу 75.8 мянга/, боловсруулах үйлдвэрлэл /6.3 хувь буюу 65.8 мянга/, төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал /5.4 хувь буюу 55.6 мянга/, барилга /5.0 хувь буюу 52.0 мянга/, уул уурхай, олборлолт /4.3 хувь буюу 45.1 мянга/ зэрэг салбаруудад өндөр хувь эзэлж байгаа бол бусад салбарууд нийт ажиллагчдын ердөө 0.1-3.5 хувь нь ажиллажээ.

Зураг 4.2 Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангиллаар, дүнд эзлэх хувиар

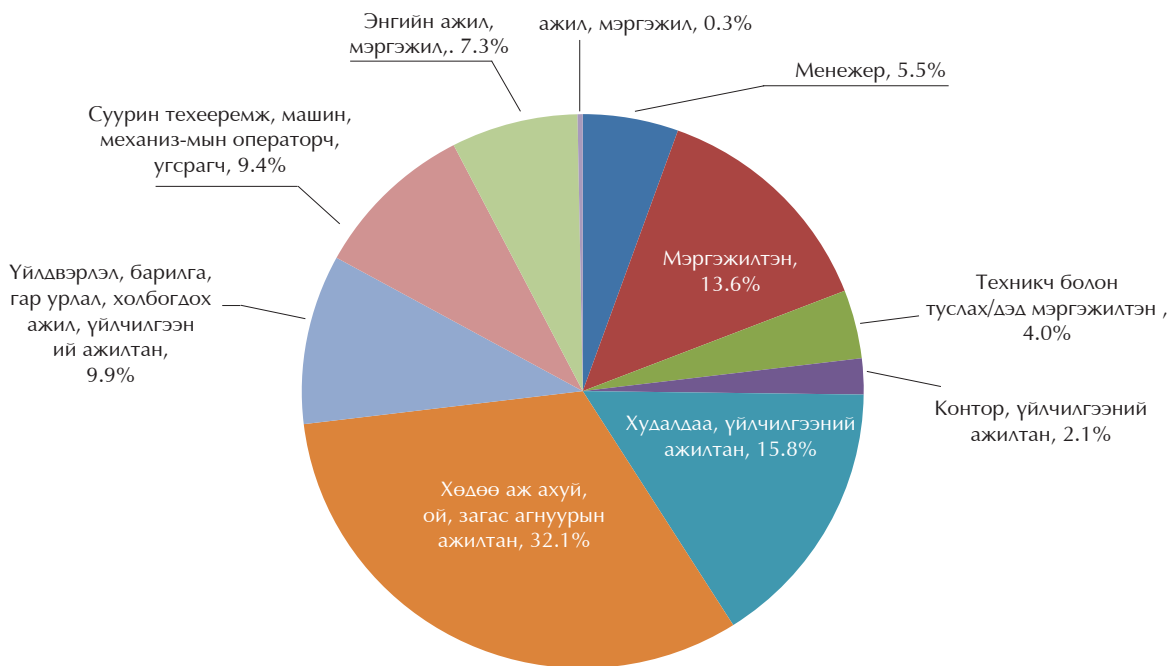

Хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагаа, зочид буудал, байр сууц болон нийтийн хоолны үйлчилгээ, үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа, санхүүгийн болон даатгалын үйл ажиллагаа, цахилгаан, хий, уур, агааржуулалт, мэргэжлийн шинжлэх ухаан болон техникийн үйл ажиллагаа, мэдээлэл, холбоо, удирдлагын болон дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаа, урлаг, үзвэр, тоглоом, наадам, усан хангамж, бохир ус зайлуулах систем, хог, хаягдлын менежмент болон цэвэрлэх үйл ажиллагаа, олон улсын байгууллага, суурин төлөөлөгчийн үйл ажиллагаа, үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагааны салбарт нийт ажиллагчдын ердөө 0.1-3.5 хувь нь ажиллажээ.

4.3. Ажиллагчдын тоо, ажил мэргэжлийн ангиллаар

Зураг 4.3-т тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн хүн амын тоог ажил мэргэжлийн ангилалаар гаргаж харуулав. Тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн хүн амын 32.1 хувь буюу 332.9 мянган хүн хөдөө, аж ахуй, ой, загас агнуурын ажил хийж байгаа нь нийт ажиллагчдын дүнд хамгийн их хувийг, 15.8 хувийг худалдаа, үйлчилгээний ажилтан, 13.6 хувийг мэргэжилтэн, 9.9 хувийг үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажилтан, 28.6 хувийг бусад ажил мэргэжил эзэлж байна.

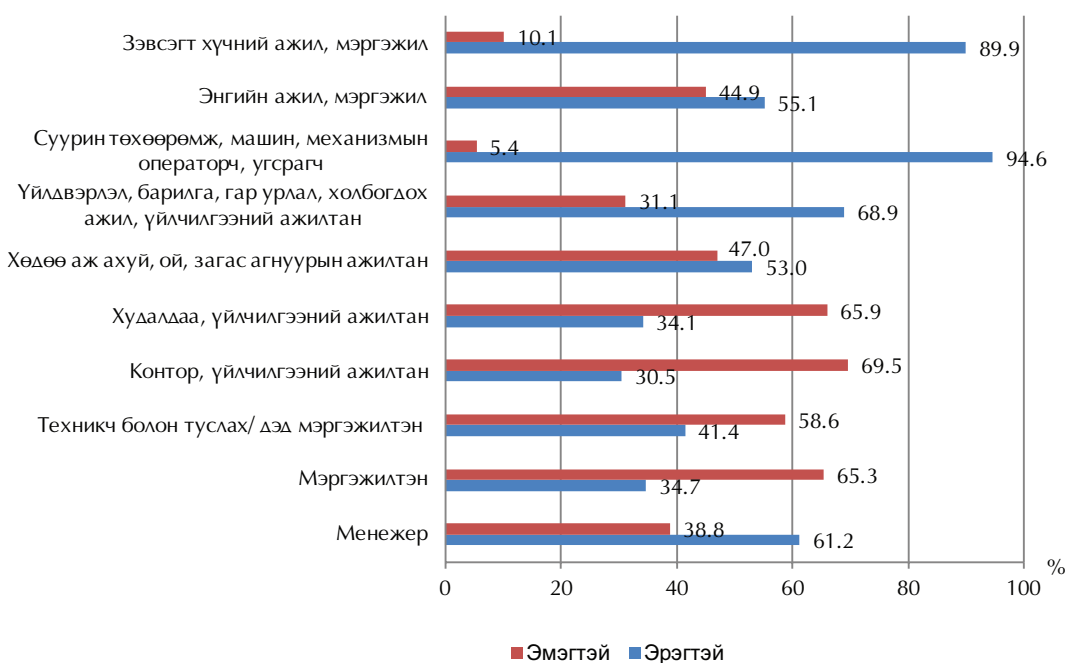
Зураг 4.3 Ажиллагчдын бүтэц, ажил мэргэжлийн ангилалаар

Суурин төхөөрөмж, машин, механизмын операторч, угсрагчаар ажиллаж буй хүн амын 94.6 хувь, зэвсэгт хүчний ажил, мэргэжлийн ажил хийж буй хүн амын 89.9 хувь, үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажил хийж буй хүн амын 68.9 хувь, менежерийн ажил хийж буй хүн амын 61.2 хувь, энгийн ажил, мэргэжлийн ажил хийж буй хүн амын 55.1 хувь нь тус тус эрэгтэйчүүд байна.

Контор, үйлчилгээний ажил хийж буй хүн амын 69.5 хувь, худалдаа, үйлчилгээний ажил хийж буй хүн амын 65.9 хувь, мэргэжилтнээр ажиллаж буй хүн амын 65.3 хувь, техникч болон туслах/ дэд мэргэжилтнээр ажиллаж буй хүн амын 58.6 хувийг эмэгтэйчүүд эзэлж байна.

Зураг 4.4 Ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, хүйсээр

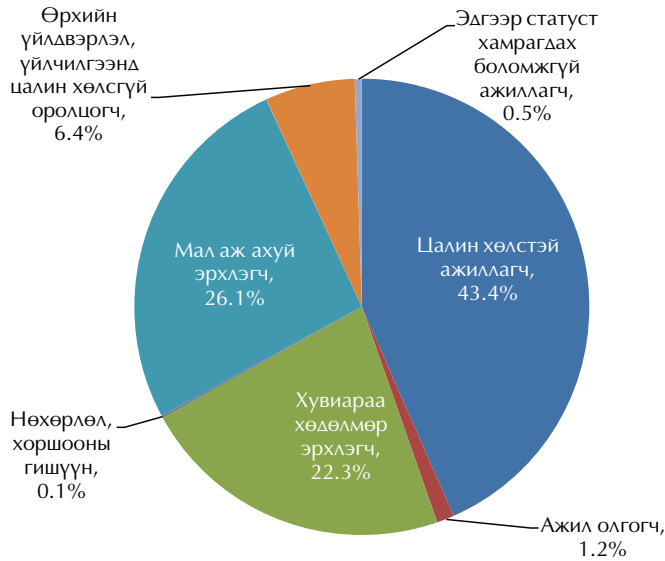

4.4 . Ажиллагчдын тоо, хөдөлмөр эрхлэлтийн статусаар

Хөдөлмөр эрхлэлтийн статусыг 2009 оны 7 дугаар сарын 1-нээс эхлэн мөрдөгдөж буй ҮСХ-ны дарга, НХХ-ийн сайдын хамтарсан тушаалаар батлагдсан “Хөдөлмөр эрхлэлт, ажиллах хүчний статистик үзүүлэлтүүдийг тооцох аргачлал”-д заасны дагуу цалин хөлстэй ажиллагч, ажил олгогч, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, нөхөрлөл, хоршооны гишүүн, мал аж ахуй эрхлэгч, өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогч зэрэг нийт 7 ангилалаар гаргав.

Ажиллагчдын 43.4 хувь нь цалин хөлстэй ажиллагч, 26.1 хувь нь мал аж ахуй эрхлэгч, 22.3 хувь нь хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч гэсэн статуст хамаарч байна. Үлдсэн 8.2 хувь нь бусад статуст хамаарч байна.

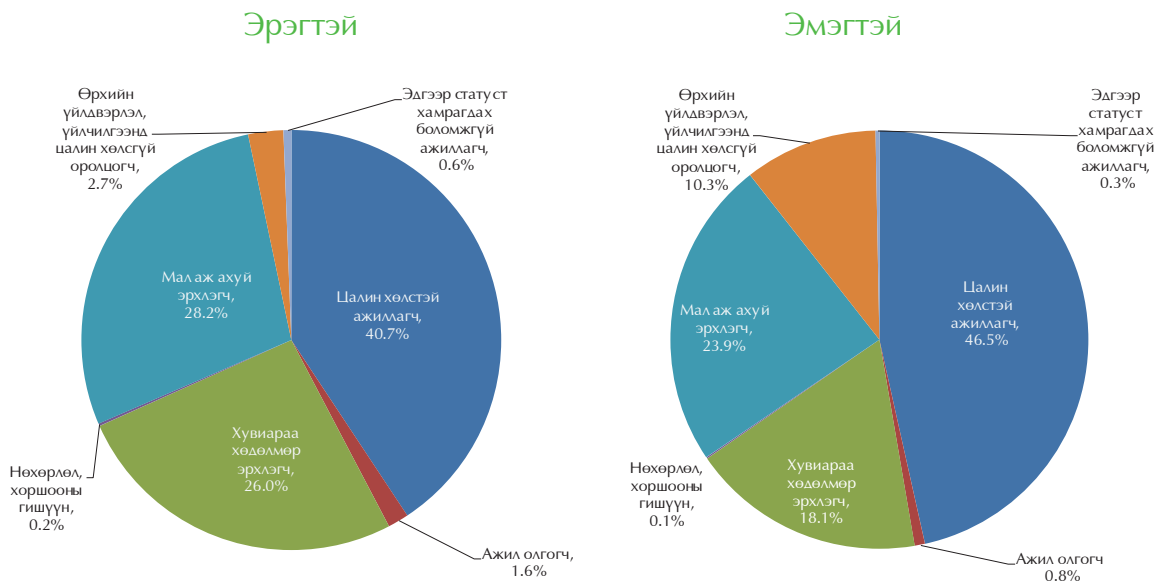
Зураг 4.5 Ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн статусын бүтэц, хувиар

Эмэгтэй ажиллагчдын дунд өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогч 10.3 хувийг эзэлж байхад эрэгтэй ажиллагчдын дунд энэ статуст хамаарах ажиллагчид 2.7 хувийг эзэлж байгаа нь 7.6 пунктээр ялгаатай байна. Мөн цалин хөлстэй ажиллагч гэсэн статуст хамаарах эмэгтэй ажиллагчдын эзлэх хувь эрэгтэйчүүдийнхээс 5.8 пунктээр илүү байна.

Эрэгтэй ажиллагчдын дунд хувиараа хөдөлмөр эрхэлж байгаа эрэгтэйчүүд 26.0 хувь, мал аж ахуй эрхлэгч эрэгтэйчүүд 28.2 хувийг тус тус эзэлж байгаа нь хөдөлмөр эрхэлж байгаа эмэгтэйчүүдийн дунд энэ статуст хамаарах эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувиас 4.3- 7.9 пунктээр илүү байна.

Зураг 4.6 Ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн статус, хүйсээр

4.5. Ажиллагчдын тоо, байгууллагын хариуцлагын хэлбэрээр

Нийт ажиллагчдын 53.3 хувь буюу 409.0 мянган ажиллагчид хувийн аж ахуйн нэгжид, 24.9 хувь буюу 190.7 мянган хүн төсөвт байгууллагад, 15.5 хувь буюу 118.6 мянган хүн хувь хүн/ иргэн хэлбэрээр, 4.5 хувь буюу 34.2 мянган хүн төрийн өмчит аж ахуйн тооцоотой үйлдвэрийн газарт, 1.5 хувь буюу 11.7 мянган хүн төрийн бус байгууллагад, 0.3 хувь буюу 2.9 мянган хүн орон нутгийн өмчит аж ахуйн тооцоотой үйлдвэрийн газарт ажиллаж байна.

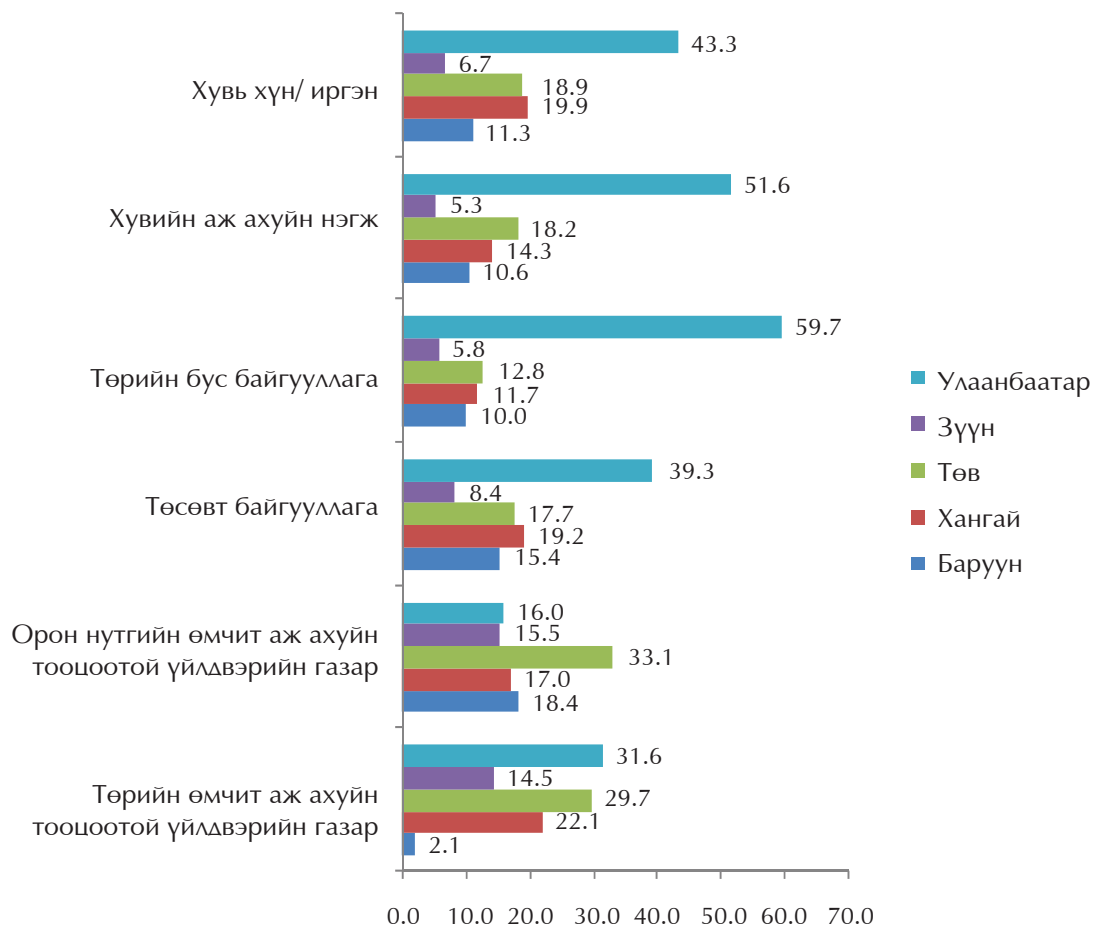
Хүснэгт 4.4 Ажиллагчид, аж ахуйн нэгж, байгууллагын хариуцлагын хэлбэр, хот, хөдөөгөөр

	Бүгд		Байршил			
			Хот		Хөдөө	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Төрийн өмчит аж ахуйн тооцоотой үйлдвэрийн газар	34 168	4.5	23 803	4.4	10 365	4.7
Орон нутгийн өмчит аж ахуйн тооцоотой үйлдвэрийн газар	2 888	0.3	1 847	0.3	1 041	0.5
Төсөвт байгууллага	190 707	24.9	124 287	22.8	66 420	29.9
Төрийн бус байгууллага	11 654	1.5	9 644	1.8	2 010	0.9
Хувийн аж ахуйн нэгж	408 990	53.3	301 862	55.4	107 128	48.2
Хувь хүн/ иргэн	118 591	15.5	83 473	15.3	35 118	15.8
Дүн,%		100.0		100.0		100.0
Тоо	766 998		544 916		222 082	

Хөдөө орон нутгийн хөдөлмөр эрхэлж буй нийт хүн амын 48.2 хувийг хувийн аж ахуйн нэгжид ажиллагчид бүрдүүлж байна. Мөн хот суурин газарт ажиллагчдын талаас илүү хувь буюу 55.4 хувь нь хувийн аж ахуйн нэгжид ажиллаж байна.

Төрийн бус байгууллагад ажиллагчдын талаас илүү хувь буюу 59.7 хувь, хувийн аж ахуйн нэгжид ажиллагчдын 51.6 хувь, хувь хүн/ иргэн хэлбэрээр ажиллагчдын 43.3 хувь нь Улаанбаатар хотод амьдарч байна.

Зураг 4.7 Ажиллагчид, байгууллагын хариуцлагын хэлбэр, бүсээр

4.6. Давхар хөдөлмөр эрхлэлт

Үндсэн ажлын хажуугаар давхар хөдөлмөр эрхэлж буй хүн амын талаарх мэдээллийг энэхүү судалгаагаар судалсан юм. Давхар хөдөлмөр эрхэлж байгаа болон сүүлийн долоо хоногт давхар хөдөлмөр эрхлээгүй боловч тогтмол хийх давхар ажилтай нийт 24.4 мянган хүн байна. Сүүлийн 7 хоногт давхар хөдөлмөр эрхэлсэн хүн ам нь хөдөлмөр эрхэлж буй нийт хүн амын 2.4 хувийг эзэлж байна. Эрхэлж буй үндсэн ажлын үргэлжлэх хугацаа /цаг/ урт, цаг агаарын хүнд нөхцөл, эдийн засгийн өнөөгийн бүтэц зэргээс шалтгаалж, давхар хөдөлмөр эрхлэх бололцоо хязгаарлагдмал байж болзошгүй байна.

Давхар хөдөлмөр эрхлэгчдийн дийлэнх буюу 29.8 хувийг хөдөө аж ахуй, ой, загас агнуурын ажилтан, 29.1 хувийг үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажилтан, 12.7 хувийг худалдаа, үйлчилгээний ажилтан, 28.4 хувийг бусад мэргэжлийн хүмүүс эзэлж байна. Нийт хөдөлмөр эрхлэгчдийн дунд давхар хөдөлмөр эрхэлсэн хүн амын эзлэх хувь 2010 онтой харьцуулахад тогтмол байгаа боловч тооны хувьд буурсан дүн гарчээ.

Хүснэгт 4.5 Сүүлийн 7 хоногт давхар хөдөлмөр эрхэлсэн хүн ам, ажил мэргэжлийн ангилал, хүйсээр

	Бүгд		Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Менежер	1 024	4.2	451	3.3	573	5.4
Мэргэжилтэн	1 686	6.9	787	5.7	899	8.5
Техникч болон туслах/ дэд мэргэжилтэн	406	1.7	290	2.1	116	1.1
Контор, үйлчилгээний ажилтан	120	0.5	56	0.4	64	0.6
Худалдаа, үйлчилгээний ажилтан	3 112	12.7	1 428	10.3	1 684	15.9
Хөдөө аж ахуй, ой, загас агнуурын ажилтан	7 286	29.8	4 409	31.9	2 877	27.1
Үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажилтан	7 101	29.1	3 392	24.5	3 709	35.0
Суурин төхөөрөмж, механизмын операторч, угсрагч	1 906	7.8	1 851	13.4	55	0.5
Энгийн ажил, мэргэжил	1 783	7.3	1 159	8.4	624	5.9
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	24 424		13 823		10 601	

4.7. Бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт

Ажиллах хүчний судалгаагаар хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар иж бүрэн мэдээлэлтэй болохын тулд бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт байгаа эсэх, түүнд ямар хүмүүс өртөж байгаа байдлыг судлахын тулд 15 ба түүнээс дээш насны тухайн үед хөдөлмөр эрхэлж байгаа буюу сүүлийн 7 хоногт нэг ба түүнээс дээш цаг цалин, орлого олох зорилгоор хөдөлмөр эрхэлсэн хүмүүсээс одоо хийж буй ажлаасаа гадна нэмэлт ажил хийх, хүсэл, боломж байсан эсэх, хэрэв байсан бол хэдий хугацаанд, нэмэгдэл ажлыг ямар арга замаар хайсан талаар мэдээлэл цуглуулсан.

4.7.1. Тухайн үед бүрэн бус хөдөлмөр эрхэлж буй 15 ба түүнээс дээш насны нийт хүн ам

Нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжтой гэж хариулсан хүн амыг хүйсээр, мөн хот, хөдөө, бүсээр гаргаж Хүснэгт 4.6-д харуулав. Судалгаагаар 15 ба түүнээс дээш насны 33.9 мянган хүн /20.7 мянга нь эрэгтэй, 13.2 мянга нь эмэгтэй/ өөрсдийгөө бүрэн бус хөдөлмөр эрхэлж байна гэж үзжээ. Үүнээс харахад өөрсдийгөө бүрэн бус хөдөлмөр эрхэлж байна гэж харьцангуй цөөхөн хүн үзэж байгаа бөгөөд энэ үзүүлэлт 2010 оныхоос 4025 хүнээр буурсан байгаа ба нийт ажиллагчдын дунд нэмэлт ажил хайсан хүний эзлэх хувь ердөө 3.3 хувь /эрэгтэйчүүдийн 3.8

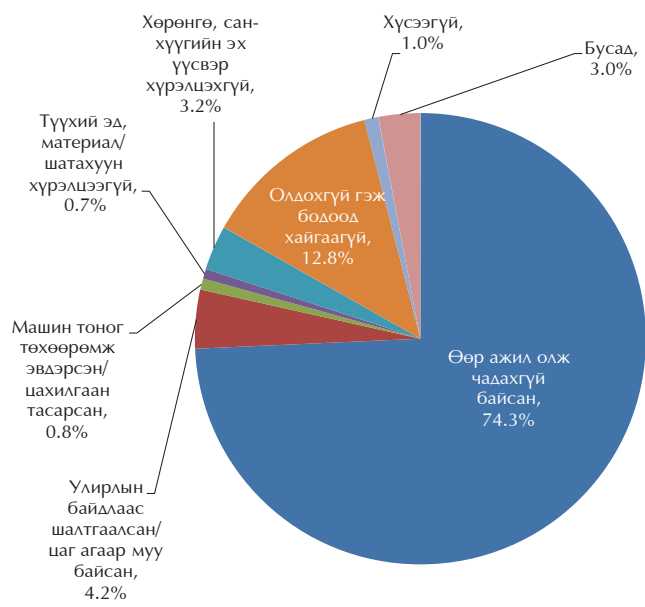
хувь, эмэгтэйчүүдийн 2.7 хувь/ байна. Түүнчлэн бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлыг хот, хөдөөгөөр авч үзэхэд хөдөө орон нутагт ажиллаж буй хүмүүс хотынхоос, харин бүсээр авч үзвэл баруун, хангайн болон төвийн бүсэд ажиллаж, амьдарч буй хүмүүс бусад бүсийнхийг бодвол илүүтэйгээр нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжтой гэсэн дүн гарч байна.

Хүснэгт 4.6 Нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжтой хүний тоо, хот, хөдөө, бүс, хүйсээр

	Бүгд		Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Хот	12 028	35.5	7 384	35.7	4 644	35.2
Хөдөө	21 891	64.5	13 326	64.3	8 565	64.8
Баруун	15 181	44.8	9 724	47.0	5 457	41.3
Хангай	9 514	28.0	5 427	26.2	4 087	30.9
Төв	3 918	11.6	2 471	11.9	1 447	11.0
Зүүн	3 173	9.3	2 042	9.9	1 131	8.6
Улаанбаатар	2 133	6.3	1 046	5.0	1 087	8.2
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	33 919		20 710		13 209	

Нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжтой боловч эрхлээгүй байгаа шалтгааныг тодруулахад 74.3 хувь нь өөр ажил олж чадахгүй байсан, 12.8 хувь нь олдохгүй гэж бодоод хайгаагүй, 4.2 хувь нь улирлын байдлаас шалтгаалсан /цаг агаар муу байсан/, 8.7 хувь бусад шалтгаанаар нэмэлт хөдөлмөр эрхлээгүй байна (Зураг 4.8).

Зураг 4.8 Нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжтой ч эрхлээгүй шалтгаан, хувиар

Нийт нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжтой байсан хүн амын ажил хайсан хэлбэрийг сонирхвол 69.0 хувь нь нэмэлт ажил хайгаагүй, 8.5 хувь нь найз, нөхөд ба хамаатнуудаасаа тусламж хүссэн, 5.1 хувь нь хөдөлмөр эрхлэлтийн байгууллагад бүртгүүлсэн бол 3.5 хувь нь мэдээллийн хэрэгслээр хайсан байна. Жишээ нь: Нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжтой арван хүний долоо нь нэмэлт ажил хайгаагүй байна.

Хүснэгт 4.7 Нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжтой хүн, ажил хайсан хэлбэр, байршлаар

	Бүгд		Байршлаар			
	Тоо	%	Хот		Хөдөө	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Хөдөлмөр эрхлэлтийн байгууллагад бүртгүүлсэн	1 727	5.1	730	6.1	997	4.6
Мэдээллийн хэрэгслээр хайсан	1 196	3.5	1 038	8.6	158	0.8
Ажил олгогчдод өргөдөл өгсөн	1 218	3.6	358	3.0	860	3.9
Ажлын зар, цахим хуудсаар ажил олгогчид хандсан	754	2.2	515	4.3	239	1.1
Үйлдвэр аж ахуйн нэгж, байгууллагаар явсан	613	1.8	247	2.1	366	1.7
Найз нөхөд ба хамаатнуудаасаа тусламж хүссэн	2 867	8.5	811	6.7	2 056	9.4
Хувийн бизнесээ эхлэхэд газар, тоног төхөөрөмж, санхүүгийн эх үүсвэр хайсан	1 083	3.2	176	1.5	907	4.1
Нийтийн үйлчилгээний газруудын мэдээллийн самбар, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд зар тавих	324	1.0	52	0.4	272	1.2
Нэмэлт ажил хайгаагүй	23 408	69.0	7 903	65.7	15 505	70.8
Бусад	729	2.1	198	1.6	531	2.4
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	33 919		12 028		21 891	

Ажил хайсан хэлбэрийг хот, хөдөөгөөр авч үзвэл нэлээд ялгаатай байна. Тухайлбал, нэмэгдэл ажил хайхын тулд хот, суурин газрынхан мэдээллийн хэрэгслийг голлон ашигладаг бол хөдөө, орон нутгийнхан найз, нөхөд, хамаатан саднаасаа тусламж хүсдэг нь нилээд өндөр хувийг эзэлж байна (Хүснэгт 4.7).

Хүснэгт 4.8-д нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжтой байсан хугацааг байршил, бүс нутгаар харуулав.

Хүснэгт 4.8 Нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжтой хүн амын бүтэц, боломжтой байсан хугацаа, хот, хөдөө, бүсээр

Бололцоотой хугацаа	Бүгд	Байршил, бүсээр						
		Байршил			Бүс			
		Хот	Хөдөө	Баруун	Хангайн	Төвийн	Зүүн	Улаанбаатар
1 сараас бага	4.9	6.8	3.9	2.4	1.9	13.5	11.2	12.0
1-2 сар	11.5	9.8	12.4	6.4	15.1	24.0	13.6	5.7
3-6 сар	17.6	13.8	19.8	19.3	15.6	21.1	10.8	19.3
7-11 сар	4.5	4.2	4.4	5.5	2.3	2.4	6.2	5.1
1-2 жил	10.9	8.3	12.4	10.8	7.2	12.5	23.1	7.5
3 ба түүнээс дээш жил	50.6	57.1	47.1	55.6	57.9	26.5	35.1	50.4
Дүн, %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Улсын хэмжээнд нэмэгдэл хөдөлмөр хийх боломжтой байсан хоёр хүний нэг нь 3 ба түүнээс дээш жил нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжтой байсан байна.

4.7.2 . Нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй байсан шалтгаан

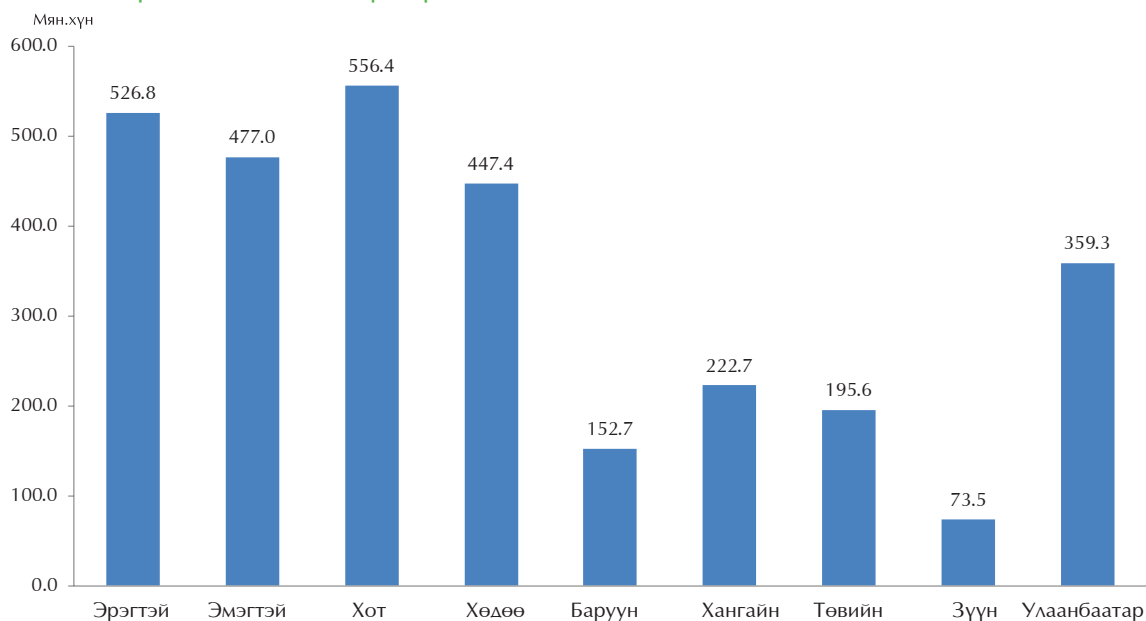
15 ба түүнээс дээш насны нийт ажиллагчдын 96.7 хувь буюу 1003.8 мянган хүн нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй байсан байна.

Нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй хүн амын 52.5 хувь буюу 526.8 мянга нь эрэгтэйчүүд, 477.0 мянга буюу 47.5 хувь нь эмэгтэйчүүд байна.

Зураг 4.9-өөс харахад хотод нэмэлт хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй гэж 556.4 мянган хүн, хөдөөд 447.4 мянган хариулсан нь 109 мянган хүнээр ялгаатай байна.

Улаанбаатар хот болон Хангай, Төвийн бүсэд ажиллагчдаас харьцангуй олон хүн нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй гэж үзсэн байна.

Зураг 4.9 Нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй байсан 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын тоо, хүйс, хот, хөдөө, бүсээр

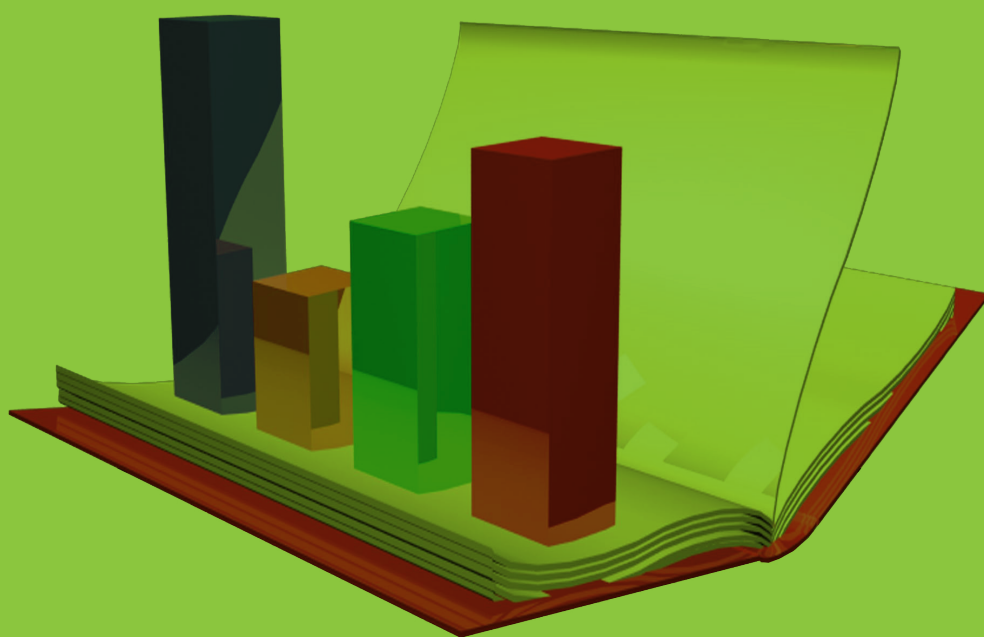
Хүснэгт 4.9-д нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй байсан хүн амыг шалтгаанаар харуулав. Улсын хэмжээнд нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй байсан хүн амын 91.9 хувь нь хийх ажил хангалттай гэж үзсэн байхад үлдсэн нь гэрийнхээ ажлыг хийдэг, жирэмсэн/хүүхдээ асарсан, суралцагч/төлбөргүй сургалтанд хамрагдсан, амралт/улирлаас хамааран ажиллаагүй, түр өвчтэй байсан болон бусад шалтгаантай байсан байна.

Хүснэгт 4.9 Нэмэгдэл хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй байсан хүн ам, шалтгаанаар

	Бүгд		Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Хийх ажил хангалттай	922 569	91.9	498 410	94.6	424 159	88.9
Гэрийнхээ ажлыг хийдэг	66 355	6.6	22 083	4.2	44 272	9.3
Суралцагч/ төлбөргүй сургалтанд хамрагдсан	3 802	0.4	1 857	0.4	1 945	0.4
Түр өвчтэй байсан	1 506	0.2	1 148	0.2	358	0.1
Амралт/ Улирлаас хамааран ажиллаагүй	4 354	0.4	2 075	0.4	2 279	0.5
Жирэмсэн/ хүүхдээ асарсан	3 237	0.3	72	0.0	3 165	0.6
Бусад	1 939	0.2	1 153	0.2	786	0.2
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	1 003 762		526 798		476 964	

БҮЛЭГ V

АЖИЛГҮЙДЭЛ

5.1. Нийтлэг зүйл

2009 оны 6 дугаар сард шинэчлэгдэн батлагдсан “Хөдөлмөр эрхлэлт, ажиллах хүчний статистикийн үзүүлэлийг тооцох аргачлал” –ын дагуу: “Ажилгүй иргэн” гэж тухайн хугацаанд ажилгүй байсан, ажил хийхэд бэлэн, ажил идэвхтэй хайж байгаа хөдөлмөрийн насны, хөдөлмөрийн чадвартай иргэнийг хэлнэ.

- а/ “ажилгүй байсан” гэж сүүлийн долоо хоногт Хөдөлмөрийн тухай болон Иргэний хуулийн 359 дүгээр зүйлд заасан хөлсөөр болон ажил гүйцэтгэх гэрээгээр ямар нэг ажил гүйцэтгээгүй, хувиараа ажил, үйлчилгээ эрхэлж орлого олоогүй байхыг;
- б/ “ажил хийхэд бэлэн” гэж Хөдөлмөрийн тухай болон Иргэний хуулийн 359 дүгээр зүйлд заасан хөлсөөр ажиллах болон ажил гүйцэтгэх гэрээ байгуулахаас татгалзахгүй байхыг;
- в/ “ажил идэвхтэй хайж байгаа” гэж ажилд зуучлах төрийн болон хувийн байгууллагад бүртгүүлж, нэгээс доошгүй удаа ажлын байрны талаар мэдээлэл авсан эсхүл ажлын зар, цахим хуудсаар ажил олгогчид хандах, нийтийн үйлчилгээний газруудын мэдээллийн самбар, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд зар тавих зэрэг ажил олох оролдлого идэвхтэй хийснийг тус тус ойлгоно.

5.2. Ажилгүй иргэдийн тоо

Судалгааны дүнг тархаасан тооцоогоор сүүлийн 7 хоногт хөдөлмөр эрхлэх боломжтой, ажил хайсан ажилгүй иргэдийн тоо 87030 байгаагийн 55.2 хувь буюу 48031 нь эрэгтэйчүүд, 44.8 хувь буюу 38999 нь эмэгтэйчүүд байна.

Хүснэгт 5.1. Ажилгүй иргэдийн тоо, ажилгүйдлийн түвшин, хот, хөдөө, бүс нутаг, хүйсээр

Байршил, бүс нутаг	Ажилгүй иргэдийн тоо						Ажилгүйдлийн түвшин, хувиар		
	Бүгд		Үүнээс: Хүйсээр				Бүгд	Үүнээс: Хүйсээр	
			Эрэгтэй		Эмэгтэй			Эрэгтэй	Эмэгтэй
Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%				
Хот	51 629	59.3	28 324	59.0	23 305	59.8	8.3	8.6	8.0
Хөдөө	35 401	40.7	19 707	41.0	15 694	40.2	7.0	7.4	6.6
Төв	14 636	16.8	8 588	17.9	6 048	15.5	6.8	7.5	6.1
Зүүн	9 544	11.0	4 797	10.0	4 747	12.2	11.1	10.4	11.8
Баруун	20 309	23.3	10 349	21.5	9 960	25.5	10.8	10.6	11.0
Хангай	21 135	24.3	12 436	23.8	8 699	22.3	8.3	9.5	7.1
Улаанбаатар	21 406	24.6	11 861	24.7	9 545	24.5	5.6	5.8	5.4
Дүн	87 030	100.0	48 031	100.0	38 999	100.0	7.7	8.1	7.4

Ажилгүй иргэдийн тоог бүс нутгаар авч үзвэл ажилгүй таван хүний нэг нь хангайн бүсэд, харин нийт ажилгүй иргэдийн зөвхөн 11.0 хувь нь зүүн бүсэд амьдарч байна. Нийт ажилгүй иргэдийн 24.6 хувь буюу ажилгүй 21406 хүн Улаанбаатар хотод амьдарч байна. Ажилгүй иргэдийг хүйсээр нь бүс нутгаар авч үзэхэд Хангайн болон Төвийн бүсэд эрэгтэйчүүдийн эзлэх хувь эмэгтэйчүүдийнхээс 17.4 пунктээр илүү байгаа бол төвийн болон Улаанбаатар хотод эрэгтэйчүүдийн эзлэх хувь эмэгтэйчүүдийнхээс 10.8 (эрэгтэйчүүд 55.4 хувь, эмэгтэйчүүд 44.6 хувь) пунктээр тус тус дээгүүр байна. Өөрөөр хэлбэл бүх бүс нутагт эрэгтэйчүүд ажилгүйдэлд илүү их өртөж байна.

Хүснэгт 5.2-т харуулснаар нийт ажилгүй иргэдийн 58.4 хувийг 15-34 насны залуус, 33.4 хувийг 35-49 насныхан эзэлж байна. Нийт ажилгүй иргэдийн 22.2 хувь нь 20-24 насныхан байгаа бөгөөд, ажилгүй иргэдийн тоо цаашид буурч, 50-54 насанд 5.9 хувь буюу 5139 болсон байна. Эндээс харахад залуу хүмүүс, ялангуяа ажиллах хүчний эгнээнд шинээр элсэн орж буй хүмүүс ажилгүйдэлд илүүтэй өртөж байна. Ажилгүй эрэгтэй, эмэгтэй хүн амын насны бүтэц ерөнхийдөө төстэй байгаа хэдий ч 29 хүртэлх насны ажилгүй эрэгтэйчүүдийн эзлэх хувь тухайн насны эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувиас 1.0-2.5 пунктээр илүү байгаа бол 30-49 насны бүлэгт эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь эрэгтэйчүүдийнхээс өндөр байна.

Хүснэгт 5.2. Ажилгүй иргэдийн насны бүтэц, хувиар

Насны бүлэг	Бүгд		Эрэгтэй %	Эмэгтэй %
	Тоо	%		
15-19	6 000	6.9	8.0	5.5
20-24	19 306	22.2	22.6	21.6
25-29	14 516	16.7	17.3	16.0
30-34	11 007	12.6	11.4	14.2
35-39	9 822	11.3	10.2	12.6
40-44	10 715	12.3	11.9	12.9
45-49	8 525	9.8	8.5	11.4
50-54	5 139	5.9	6.7	4.9
55-59	2 001	2.3	3.5	0.9
Дүн %		100.0	100.0	100.0
Тоо	87 030		48 031	38 999

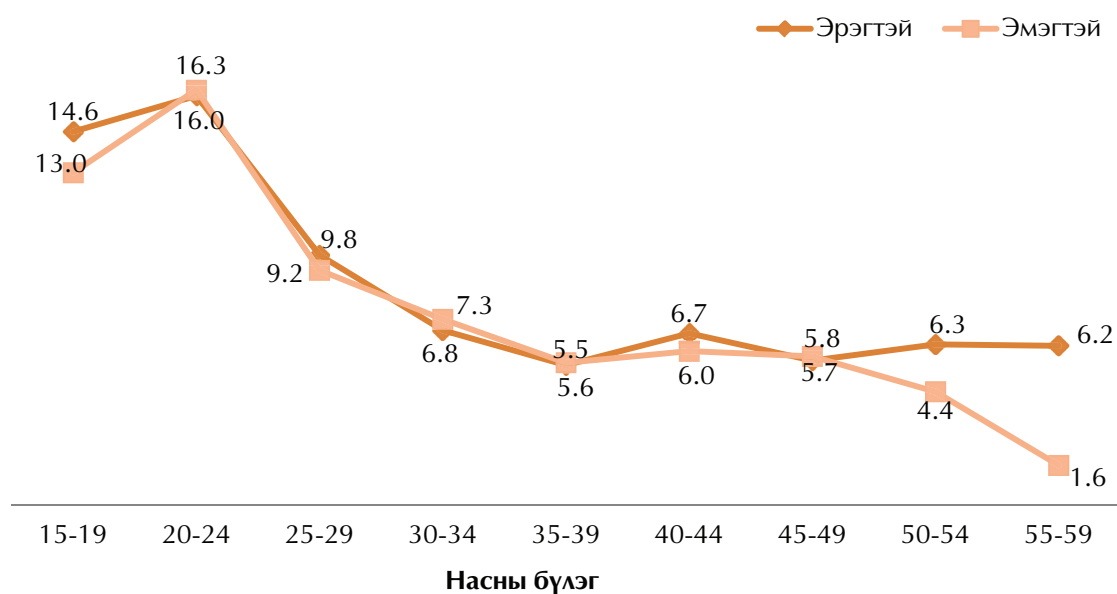
5.3. Ажилгүйдлийн түвшин

Судалгааны дүнгээр ажил эрхлээгүй нийт хүн амаар тооцсон ажилгүйдлийн улсын дундаж түвшин 7.7 хувь байгаа бол ажилгүйдлийн түвшинг хүйсээр ялган үзвэл эрэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин 8.1 хувь, эмэгтэйчүүдийнх 7.4 хувьтай байна (Хүснэгт 5.1). Хот, суурин газрын хүн амын ажилгүйдлийн түвшин 8.3 хувь

буюу улсын дунджаас 0.6 пунктээр дээгүүр, харин хөдөө орон нутагт ажилгүйдлийн түвшин бага буюу 7.0 хувь болж, улсын дунджаас 0.7, хот суурин газрынхаас 1.3 пунктээр тус тус доогуур байна. Ер нь эмэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин улсын дунджаас доогуур, харин эрэгтэйчүүдийнх улсын дунджаас дээгүүр байгаа хандлага хот суурин, хөдөө орон нутагт адилхан харагдаж байна. Ажилгүйдлийн түвшин зүүн бүсэд 11.1 хувь, баруун бүсэд 10.8 хувь, хангайн бүсэд 8.3 хувь буюу улсын дунджаас 0.6-3.4 пунктээр дээгүүр байгаа бол бусад бүсийн хувьд улсын дунджаас 0.9-2.1 пунктээр доогуур байна.

Ажилгүйдлийн түвшинг насны бүлгээр нь авч үзвэл 15-19(14.0 хувь), 20-24 (16.1 хувь), 25-29(9.5 хувь) насны залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин улсын дунджаас 1.8-8.4 пунктээр дээгүүр байна. Ажил эрхлээгүй 15-29 насны залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин бусад насны бүлгийн ажилгүй иргэдийн түвшингээс өндөр байгаа нь дараах зургаас (Зураг 5.1) харагдаж байна.

Зураг 5.1. Ажилгүйдлийн түвшин, насны бүлэг, хүйсээр

Ажилгүйдлийн түвшинг насны бүлэг, хүйсээр нь авч үзэхэд 15-19, 25-29, 40-44 насны, эрэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин тухайн насны эмэгтэйчүүдийнхээс арай өндөр, 20-24, 30-39, 45-49 насны эмэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин эрэгтэйчүүдийнхээс өндөр, харин 50-иас дээш насны бүлэгт эрэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин эмэгтэйчүүдийнхээс харьцангуй өндөр байна.

5.4. Ажилгүй иргэдийн боловсролын түвшин

Судалгааны дүнгээр нийт ажилгүй иргэдийн таван хүн тутмын нэг нь суурь боловсролтой, хоёр нь бүрэн дунд боловсролтой, нэг нь дээд боловсролтой байна. Гэтэл ажилгүй иргэдийн дунд боловсролгүй, бага боловсролтой хүний эзлэх хувь ердөө 9.7 хувь байна.

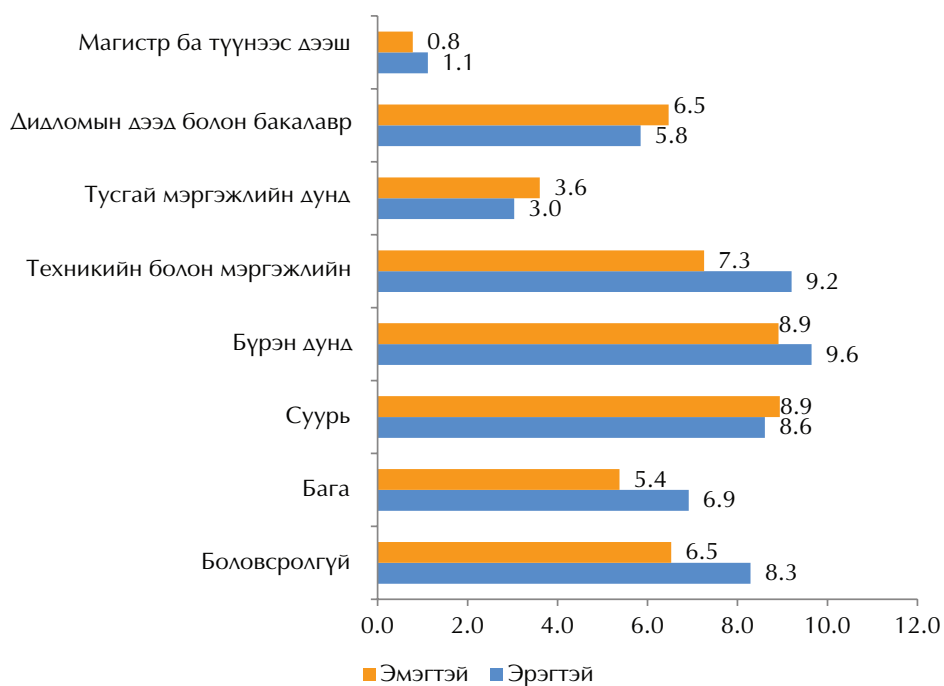
Хүснэгт 5.3. Ажилгүй иргэдийн боловсролын түвшин, хүйсээр, дунд эзлэх хувиар

	Бүгд	Хүйсээр	
		Эрэгтэй	Эмэгтэй
Боловсролгүй	3.2	3.8	2.3
Бага	6.5	7.7	5.0
Суурь	23.4	24.6	21.9
Бүрэн дунд	35.4	37.3	33.0
Техникийн болон мэргэжлийн	9.8	10.9	8.5
Тусгай мэргэжлийн дунд	1.7	1.1	2.5
Дипломын дээд болон бакалавр	19.9	14.5	26.7
Магистр ба түүнээс дээш	0.1	0.1	0.1
Дүн, %	100.0	100.0	100.0
Тоо	87 030	48 031	38 999

Боловсролгүй мөн бага боловсрол эзэмшсэн хүн олдсон ажлыг голохгүй хийдгээс тэдний дунд ажилгүйдлийн түвшин бага байгааг дараах зургаас харж болно.

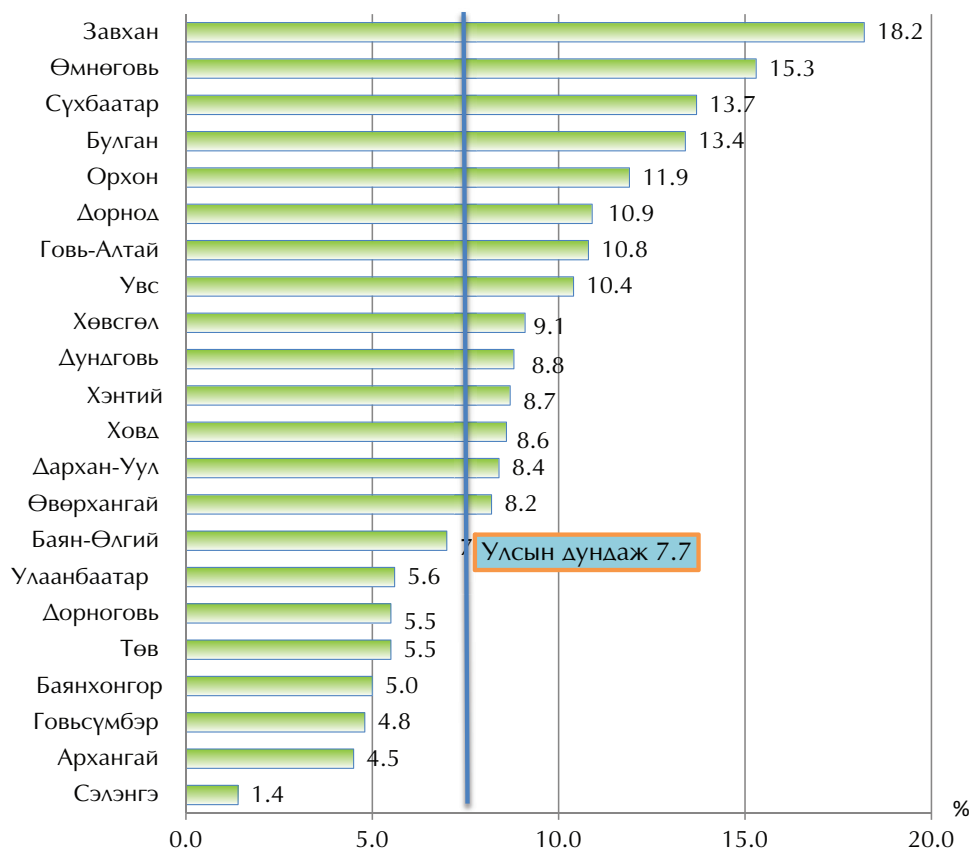
Бүрэн дунд, бага, техникийн болон мэргэжлийн боловсролтой мөн боловсролгүй эрэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин эмэгтэйчүүдийнхээсээ 0.7-1.9 пунктээр өндөр байхад, тусгай мэргэжлийн дунд, дипломын дээд болон бакалаврын боловсролтой эмэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин тухайн боловсролын түвшинтэй эрэгтэйчүүдийнхээс 0.6-0.7 пунктээр өндөр байна. Харин суурь болон магистр ба түүнээс дээш боловсролтой эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн хувьд ажилгүйдлийн түвшин ойролцоо байна.

Зураг 5.2. Ажилгүйдлийн түвшин, боловсролын түвшин, хүйсээр

Дараах зурагт ажилгүйдлийн түвшинг аймгаар харуулав.

Зураг 5.3. Ажилгүйдлийн түвшин, аймаг, нийслэлээр, хувиар

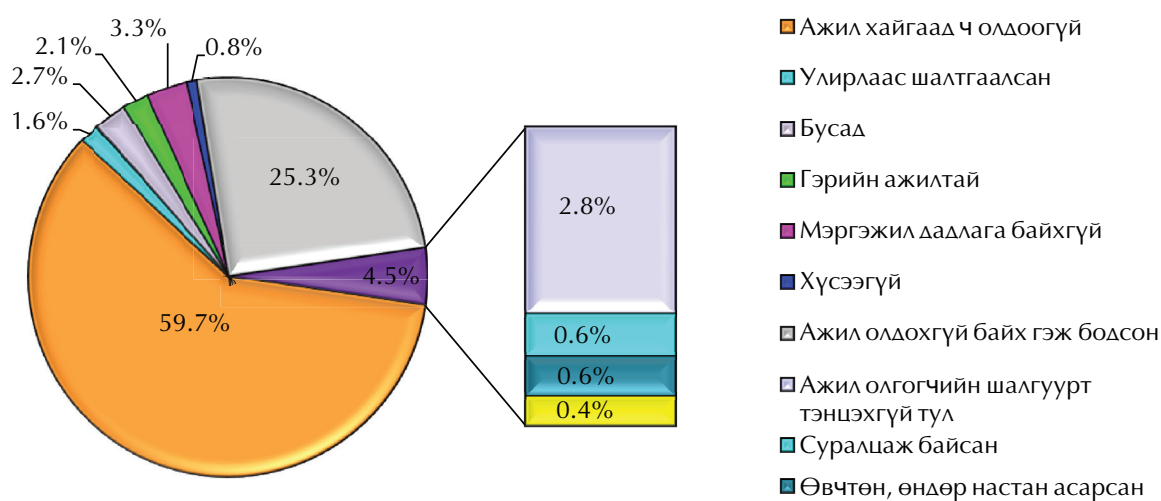

Ажилгүйдлийн түвшин Өвөрхангай, Дархан-Уул, Ховд, Хэнтий, Дундговь, Хөвсгөл, Увс, Говь-Алтай, Дорнод, Орхон, Булган, Сүхбаатар, Өмнөговь, Завхан аймагт улсын дунджаас 0.5-10.5 пунктээр дээгүүр, бусад аймаг болон Улаанбаатар хотод 0.7-6.3 пунктээр доогуур байна.

5.5 Ажилгүй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэхгүй байгаа шалтгаан

Ажилгүй иргэдийг ажилгүй байгаа шалтгаанаар нь авч үзвэл 59.7 хувь нь буюу 52.0 мянга нь ажил хайгаад олдоогүй, 25.3 хувь буюу 22.0 мянга нь ажил олдохгүй байх гэж бодсон, 3.3 хувь буюу 2.9 мянга нь мэргэжил дадлага байхгүй, 2.8 хувь буюу 2.4 мянга нь ажил олгогчийн шалгуурт тэнцээгүй, 2.1 хувь буюу 1.8 мянга нь гэрийн ажилтай, 1.6 хувь буюу 1.4 мянга нь улирлаас шалтгаалсан гэж хариулсан нь хөдөлмөр эрхлээгүй байгаа ажилгүй иргэдийн дийлэнх хувийг эзэлж байна (Зураг 5.4).

Зураг 5.4. Ажилгүй иргэд хөдөлмөр эрхлээгүй шалтгаанаар, хувиар

БҮЛЭГ VI

АЛБАН БУС СЕКТОР ДАХЬ
ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

6.1 Нийтлэг зүйл

Монгол Улсад албан бус сектор дахь хөдөлмөр эрхлэлт нь хүн амын орлогын эх үүсвэр бүрдүүлэлтийн нэлээд хэсгийг хангадаг. Иймд ОУХБ-ын зөвлөмж болгосноор албан бус секторын талаарх тоо мэдээг статистикийн тогтолцооны нэг хэсэг болгож тогтмол цуглуулах нь зүйтэй гэж үзэж байгаа юм. Ингэснээр албан бус секторын цар хүрээ, хэмжээ, төлөв байдлын талаар байнгын мэдээлэлтэй болж, гарч буй өөрчлөлтөнд хяналт тавих боломжтой болно.

Хөдөлмөрийн Статистикчдийн Олон Улсын 15-р Бага Хурлаар батлагдсан “Албан бус сектор дахь хөдөлмөр эрхлэлтийн статистикийн талаарх тогтоол”-д албан бус сектор дахь үйл ажиллагаанд ямар үйл ажиллагааг хамруулах тухай шалгууруудыг тодорхойлон гаргаж өгсөн нь тухайн улс орны албан бус секторыг бодитойгоор тодорхойлох болон улс орнуудын үндэсний хууль тогтоомжууд нь ялгаатай байх зэргээс шалтгаалан албан бус секторын тодорхойлолт нь адил байх шаардлагагүй, шалгууруудыг янз бүрийн байдлаар хэрэглэж болно гэж заасан байдаг.

6.2 Ойлголт, тодорхойлолт, арга зүй

Хөдөлмөр эрхлэлт, ажиллах хүчний статистикийн үзүүлэлтийг тооцох аргачлалын дагуу “Албан бус хөдөлмөр эрхлэгч”-д албан ёсны бүртгэл, нийгмийн хамгаалалд бүрэн хамрагдаагүй, аж ахуй эрхлэх зохион байгуулалтын хэлбэрт ороогүй, хөдөө аж ахуйн бус бөгөөд хуулиар хориглоогүй ажил, үйлчилгээ эрхэлж буй иргэдийг хамруулна. Мөн “Төрөөс албан бус хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар баримтлах бодлого батлах тухай” Монгол Улсын Их Хурлын 2006 оны 1 дүгээр тогтоолын 1 дүгээр хавсралтын 1.3-д “Албан бус хөдөлмөр эрхлэлт гэдэгт албан ёсны бүртгэл, мэдээлэл, нийгмийн хамгаалалд бүрэн хамрагдаагүй, хөдөө аж ахуйн бус, аж ахуй эрхлэх аливаа нэгэн зохион байгуулалтын хэлбэрт ороогүй, хуулиар хориглоогүй ажил, үйлчилгээг хувь хүн, өрх, хамтлаг эрхлэхийг хамруулна” гэж заасан байдаг. Өөрөөр хэлбэл албан бус сектор нь бүлэг аж ахуйн нэгж бөгөөд өрхийн аж ахуйн өөрийн үйлдвэрлэл буюу түүний эзэмшдэг хамтарсан бус аж ахуйн нэгж юм. Өрхийн аж ахуй нь (i) хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчийн аж ахуй, (ii) албан бус секторт ажил олгогч эздийн аж ахуйгаас бүрдэнэ.

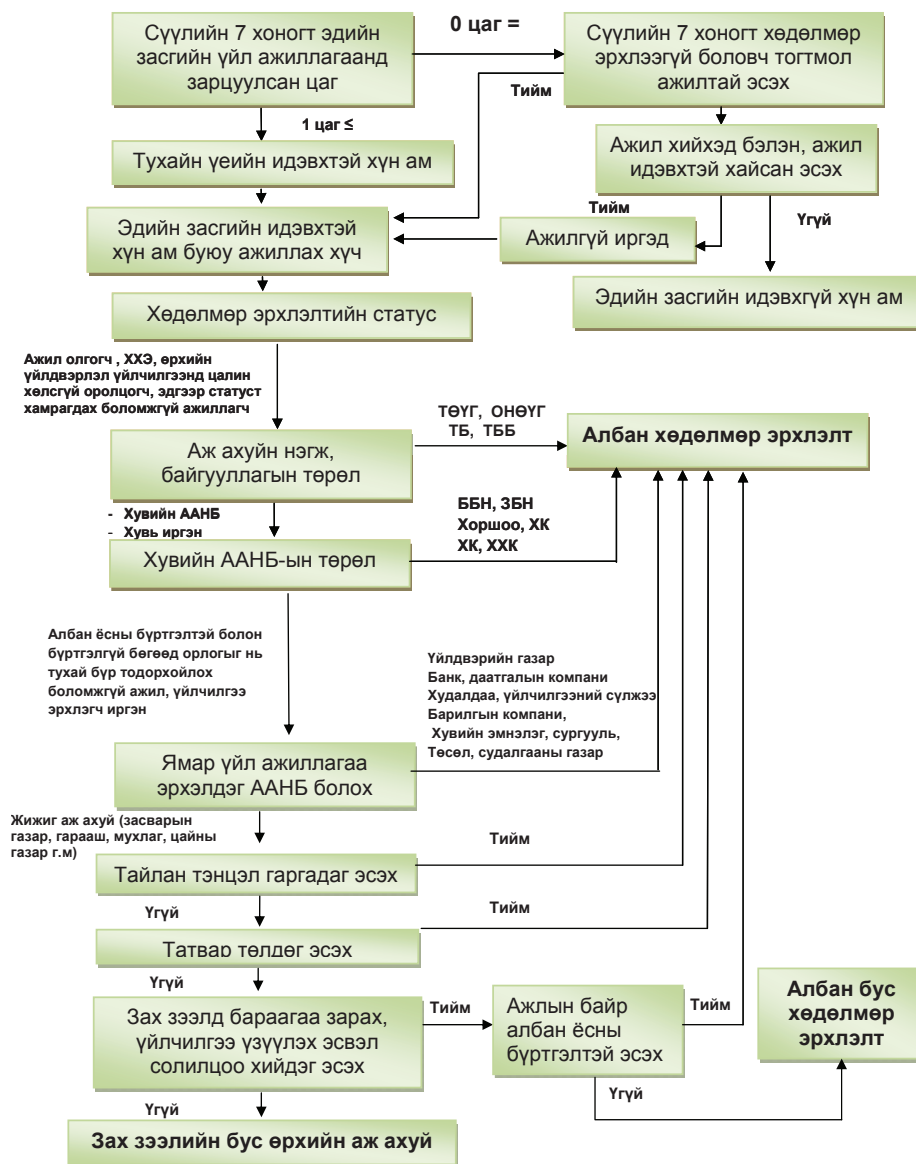
Албан бусаар хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчийн аж ахуй гэдэг нь хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч ганцаараа эсвэл өрхийн бусад гишүүд, өөр өрхтэй хамтран эрхэлж буй өрхийн аж ахуй бөгөөд өрхийн гишүүд болон түр хугацааны ажилтан хөлслөн ажиллуулдаг. Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчийн аж ахуй нь хөлсний ажилтныг тогтмол хугацаагаар ажиллуулдаггүй.

Албан бус секторт ажил олгогч эздийн аж ахуй гэдэг нь ганцаараа эсвэл бусадтай хамтран эрхэлж буй өрхийн аж ахуй бөгөөд нэг болон түүнээс дээш

тооны ажиллагчдыг тогтмол ажиллуулдаг. Ийм аж ахуйг тухайн улс орны нөхцөл байдалтай уялдуулан ажиллагчдын тоо болон улсын бүртгэлд бүртгэгдээгүй зэрэгт үндэслэн тодорхойлдог.

Албан бус сектор дахь хөдөлмөр эрхлэлтийг тооцохдоо зах зээлд борлуулах зорилгоор бус, өөрсдийн хэрэглээ, хэрэгцээнд зориулан эрхэлж буй өрхийн аж ахуйг хамруулдаггүй. Албан бус сектор нь хөдөө аж ахуйн бус чиглэлээр ажиллаж буй өрхийн аж ахуйд л хамааралтай байж болох юм. Түүнчлэн дээр дурьдсан тодорхойлолтонд нийцэж байвал эмч, хуульч, нябо, инженер зэрэг мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлж буй хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийг албан бус секторт хамруулах ёстой.

Албан бус хөдөлмөр эрхлэлтийг тодорхойлох схем

Хөгжиж буй орнуудын хувьд хөдөө аж ахуйн салбар дахь албан бус секторын үйл ажиллагааг тодорхойлоход бэрхшээлтэй байдаг тул ОУХБ нь хөдөө аж ахуй (ХАА)-н салбарыг албан бус секторын хүрээнээс гаргаж, зөвхөн ХАА-н бус чиглэлийн үйл ажиллагааг тус секторт хамруулан тооцохоор тогтсон. Судалгааны дүнгээр Монгол Улсын нийт ажиллагчдын 33.0 хувийг шингээсэн ХАА-н салбар нь эдийн засгийн хамгийн том салбаруудын нэг бөгөөд ХАА-н салбар дахь үйл ажиллагаанд өрхийн жижиг аж ахуйн хэлбэр зонхилсон байдаг тус салбарыг албан бус секторт хамруулан тооцдоггүй юм. Ийм ч учраас ОУХБ-ын тодорхойлолтын дагуу ХАА-н бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлтийг ХАА-н салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлтээс зааглаж, улмаар ХАА-н бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлтийг албан болон албан бус салбар гэж ангилан үздэг.

6.3 ХАА болон ХАА-н бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлт

Судалгаагаар нийт ажиллагчдын 33.0 хувь буюу 342.8 мянган хүн хөдөө аж ахуйн салбарт ажиллаж байгаа бөгөөд эдгээр хүмүүсийг албан бус секторын хүрээнд авч үзэхгүй. Гэсэн хэдий ч ХАА-н бус салбарт ажиллагчдын нэгэн адилаар ХАА-н салбарт ажиллагчдын талаарх мэдээллийг оруулж байна.

Хүснэгт 6.1. ХАА болон ХАА-н бус салбарт тухайн үед ажилласан, 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын тоо, хүйсээр, хот, хөдөө, бүсээр

Байршил/ Бүс	Улсын хэмжээнд			Үүнээс: салбараар	
	Бүгд	Үүнээс: хүйсээр		ХАА	ХАА-н бус
		Эрэгтэй	Эмэгтэй		
А/ Ажиллагчдын тоо, мян.хүн					
Хот	568 355	301 783	266 572	34 619	533 736
Хөдөө	469 326	245 725	223 601	308 151	161 062
Төв	199 520	105 640	93 880	83 104	116 416
Зүүн	76 702	41 373	35 329	34 751	41 951
Баруун	167 840	87 538	80 302	91 478	76 362
Хангай	232 215	118 759	113 456	124 758	107 458
УБ	361 404	194 198	167 206	8 679	352 724
Дүн	1037 681	547 508	490 173	342 770	694 911
Б/ Хувиар					
Хот	100.0	53.1	46.9	6.1	93.9
Хөдөө	100.0	52.4	47.6	65.7	34.3
Төв	100.0	52.9	47.1	41.7	58.3
Зүүн	100.0	53.9	46.1	45.3	54.7
Баруун	100.0	52.2	47.8	54.5	45.5
Хангай	100.0	51.1	48.9	53.7	46.3
УБ	100.0	53.7	46.3	2.4	97.6
Дүн	100.0	52.8	47.2	33.0	67.0

Хүснэгтээс харахад ХАА-н бус салбарт ажиллагчдын тоо 694.9 мянга /67.0 хувь/ байгаагийн таван хүн тутмын нэг нь хөдөө орон нутагт, дөрөв нь хот, суурин газарт ажиллаж байна. ХАА-н бус салбарт ажиллагчдын 50.8 хувь нь Улаанбаатар

хотод байгаа нь албан бус хөдөлмөр эрхлэгчид нийслэл хотод олон байгааг харуулж байна.

6.4. Албан бус сектор дахь ажиллагчдын тоо

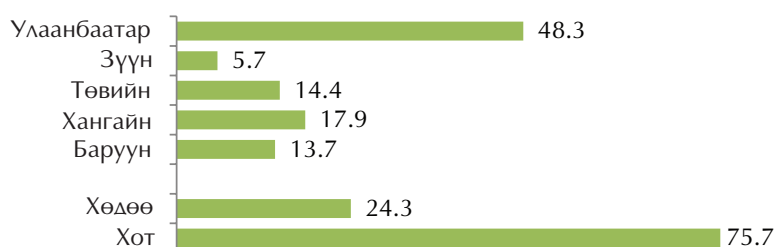
Байнгын орон тооны ажилчингүй, эсвэл 1-4 ажилтантай улсын өмчийн бус, томоохон хувийн хэвшлийн аж ахуйд харьяалагддаггүй хөдөө аж ахуйн бус чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйг албан бус секторт хамруулж болох юм. Судалгааны дүнгээр 2011 онд улсын хэмжээнд албан бус секторт ажиллагчдын тоо 137.9 мянга байгаагийн 57.9 хувь буюу 79.8 мянга нь эрэгтэй, 42.1 хувь буюу 58.1 мянга нь эмэгтэй байна. Албан бус секторт орлогыг нь тодорхойлох боломжгүй хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийг хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар нь үндсэн болон давхар хөдөлмөр эрхлэгч гэж авч үзэж байгаа ба 94.4 хувь нь үндсэн үйл ажиллагаагаараа, бусад 5.6 хувь нь давхар буюу хоёрдогч үйл ажиллагаагаараа хувиараа хөдөлмөр эрхэлсэн байна.

Хүснэгт 6.2. Албан бус сектор дахь ажиллагчдын тоо, хүйс, хот, хөдөө, бүсээр

Бүгд	Үүнээс: байршил, бүсээр							
	Байршлаар				Бүсээр			
	Хот	Хөдөө	Баруун	Хангайн	Төвийн	Зүүн	Улаанбаатар	
Бүгд	137 893	104 433	33 460	18 908	24 719	19 815	7 865	66 586
Бүгд Анхдагч	130 189	101 284	28 905	15 736	23 180	18 068	7 337	65 868
Хоёрдогч	7 704	3 149	4 555	3 172	1 539	1 747	528	718
Эр Бүгд	79 776	60 765	19 011	9 860	13 765	12 327	4 570	39 254
Анхдагч	75 809	59 069	16 740	8 553	12 893	11 298	4 320	38 745
Хоёрдогч	3 967	1 696	2 271	1 307	872	1 029	250	509
Эм Бүгд	58 117	43 668	14 449	9 048	10 954	7 488	3 295	27 332
Анхдагч	54 380	42 215	12 165	7 183	10 287	6 770	3 017	27 123
Хоёрдогч	3 737	1 453	2 284	1 865	667	718	278	209

Зураг 6.1-ээс харахад албан бус секторт ажиллагчдын 75.7 хувь нь хот, суурин газарт, 24.3 хувь нь хөдөө орон нутагт амьдарч байна. Харин албан бус секторт хөдөлмөр эрхлэгчдийг бүсээр авч үзэхэд 48.3 хувь нь Улаанбаатар хотод, 17.9 хувь нь хангайн бүсэд, 14.4 хувь нь төвийн бүсэд, 13.7 хувь нь баруун бүсэд, 5.7 хувь нь зүүн бүсэд байна.

Зураг 6.1. Албан бус сектор дахь ажиллагчид, хот, хөдөө, бүсээр, хувиар

Албан бус секторт ажиллагчдыг аймгаар нь авч үзвэл Говьсүмбэр аймагт 0.1 хувь, Булган аймагт 0.5 хувь, Говь-Алтай, Дундговь, Өмнөговь, Ховд, Сүхбаатар, Баян-Өлгий аймгуудад 1.0-1.7 хувь, Дорноговь, Хэнтий, Дорнод, Завхан, Архангай, Төв аймгуудад 2.1-2.7 хувь, Орхон, Дархан-Уул, Хөвсгөл, Өвөрхангай, Сэлэнгэ аймгуудад 3.1-3.9 хувь, Баянхонгор, Увс аймгуудад 4.0-6.8 хувь нь байна.

Хүснэгт 6.3. Албан бус сектор дахь ажиллагчдын тоо, аймаг, нийслэл, бүс, хүйсээр

Аймаг, нийслэлээр	Нийт			Үүнээс:	
	Бүгд	Хүйсээр		Үндсэн	Давхар
		Эр	Эм		
Улсын дүн	137 893	79 776	58 117	130 189	7 704
Улаанбаатар	66 586	39 254	27 332	65 868	718
Баруун бүс	18 908	9 860	9 048	15 736	3 172
Баян-Өлгий	2 390	1 286	1 104	2 031	359
Говь-Алтай	1 595	804	791	1 535	60
Завхан	3 375	1 625	1 750	3 240	135
Увс	9 414	5 317	4 097	6 941	2 473
Ховд	2 134	828	1 306	1 989	145
Хангайн бүс	24 719	13 765	10 954	23 180	1 539
Архангай	3 639	1 896	1 743	3 362	277
Баянхонгор	5 924	3 211	2 713	5 030	894
Булган	727	474	253	727	-
Орхон	4 269	2 310	1 959	4 099	170
Өвөрхангай	5 286	3 276	2 010	5 220	66
Хөвсгөл	4 874	2 598	2 276	4 742	132
Төвийн бүс	19 815	12 327	7 488	18 068	1 747
Говьсүмбэр	54	54	-	26	28
Дархан-Уул	4 511	2 571	1 940	4 277	234
Дорноговь	2 822	1 750	1 072	2 760	62
Дундговь	1 410	974	436	1 251	159
Өмнөговь	1 840	1 388	452	1 468	372
Сэлэнгэ	5 396	3 336	2 060	5 332	64
Төв	3 782	2 254	1 528	2 954	828
Зүүн бүс	7 865	4 570	3 295	7 337	528
Дорнод	2 997	1 812	1 185	2 699	298
Сүхбаатар	2 159	1 362	797	2 001	158
Хэнтий	2 709	1 396	1 313	2 637	72

Албан бус секторт хөдөлмөр эрхэлэгчдийг үндсэн болон давхар хөдөлмөр эрхлэлтээр нь аймгуудын хувьд авч үзэхэд Увс аймгийн ажиллагчид нийт албан бус хөдөлмөр эрхлэгчдэд (6.8 хувь), үүний дотор үндсэн (5.3 хувь) болон давхар (32.1 хувь) хөдөлмөр эрхлэгчдийн дүнд эзлэх хувиар аль аль нь хамгийн өндөр байна. Харин Говьсүмбэр аймгийн хувьд хамгийн бага буюу нийт 54 хүн байна.

Мөн Булган аймагт нийт албан бус хөдөлмөр эрхлэгчдийн 0.5 хувь нь ажиллаж байгаа бөгөөд эдгээр ажиллагчид бүгд үндсэн хөдөлмөр эрхлэлтээрээ албан бус секторт хөдөлмөр эрхэлдэг байна. Өөрөөр хэлбэл зөвхөн Булган аймагт давхар хөдөлмөр эрхлэлтээрээ албан бус секторт хөдөлмөр эрхлэдэг хүн байхгүй байна.

6.5. Албан бус сектор дахь ажиллагчдын тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар

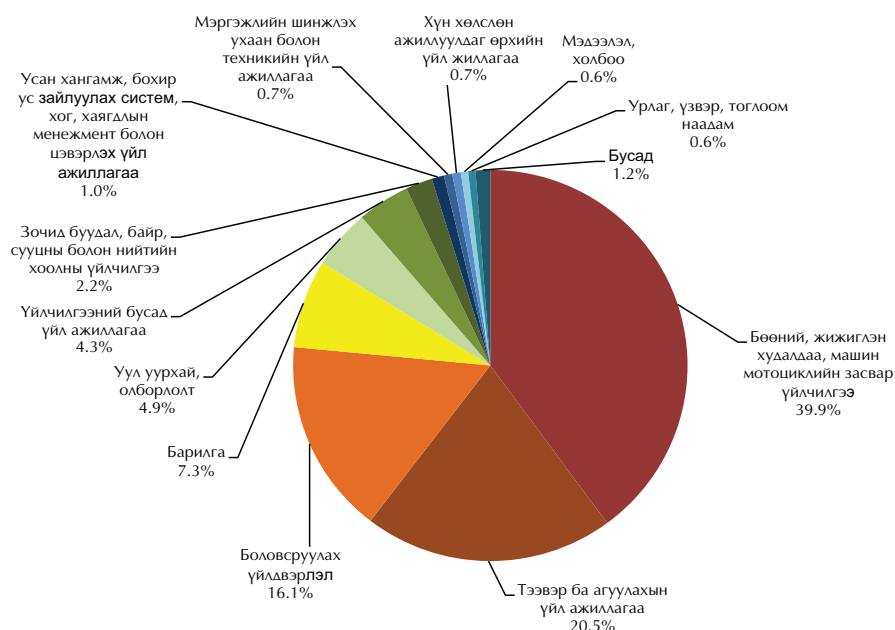
Албан бус секторт ажиллагчдын тоог, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар нь гаргаж Хүснэгт 6.4-т үзүүлээ.

Хүснэгт 6.4. Албан бус сектор дахь ажиллагчдын тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, хүйсээр

Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар	Бүгд		Үүнээс: хүйсээр			
	Тоо	%	Эрэгтэй		Эмэгтэй	
			Тоо	%	Тоо	%
Уул уурхай, олборлолт	6 762	4.9	4 714	5.9	2 048	3.5
Боловсруулах үйлдвэрлэл	22 195	16.1	11 282	14.1	10 913	18.8
Усан хангамж, бохир ус зайлуулах систем, хог, хаягдлын менежмент болон цэвэрлэх үйл ажиллагаа	1 402	1.0	972	1.2	430	0.7
Барилга	10 070	7.3	7 154	9.0	2 916	5.0
Бөөний, жижиглэн худалдаа, машин мотоциклийн засвар үйлчилгээ	55 010	39.9	22 802	28.6	32 208	55.4
Тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа	28 308	20.5	26 190	33.5	2 118	3.6
Зочид буудал, байр, сууцны болон нийтийн хоолны үйлчилгээ	3 000	2.2	971	1.2	2 029	3.5
Мэдээлэл, холбоо	837	0.6	600	0.8	237	0.4
Санхүүгийн болон даатгалын үйл ажиллагаа	170	0.1	54	0.1	116	0.2
Үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагаа	66	0.0	-	-	66	0.1
Мэргэжлийн шинжлэх ухаан болон техникийн үйл ажиллагаа	905	0.7	639	0.8	266	0.5
Удирдлагын болон дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаа	710	0.5	280	0.4	430	0.7
Боловсрол	536	0.4	173	0.2	363	0.6
Хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагаа	146	0.1	-	-	146	0.3
Урлаг, үзвэр, тоглоом наадам	843	0.6	601	0.8	242	0.4
Үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа	5 980	4.3	2 868	3.6	3 112	5.4
Хүн хөлслөн ажиллуулдаг өрхийн үйл ажиллагаа	953	0.7	476	0.6	477	0.8
	Дүн %	100.0	100.0	100.0	100.0	
	Тоо	137 893	79 776	58 117		

Албан бус секторт хөдөлмөр эрхэлсэн нийт хүн амын таван хүн тутмын хоёр нь бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклийн засвар үйлчилгээний салбарт ажиллаж байна. Эдгээр ажиллагчдыг хүйсээр авч үзвэл таван хүний 2 нь эрэгтэй, 3 нь эмэгтэй байна. Мөн тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагааны салбарт ажиллагчид нилээд хувийг эзэлж байна. Өөрөөр хэлбэл албан бус секторт хөдөлмөр эрхлэгчдийн 20.5 хувь буюу 28.3 мянга нь энэ салбарт ажиллаж байна.

Зураг 6.2. Албан бус секторт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар

Албан бус сектор дахь хөдөлмөр эрхлэлтийг салбараар авч үзэхэд худалдааны салбарт 39.9 хувь, үйлчилгээний салбарт 30.8 хувь, үйлдвэрлэлийн салбарт 29.3 хувь нь ажиллаж байна.

Хүснэгт 6.5. Албан бус сектор дахь ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар

Салбар	Бүс					Бүгд
	Баруун бүс	Хангайн бүс	Төвийн бүс	Зүүн бүс	Улаанбаатар	
Үйлдвэрлэл	8 642	8 372	6 729	2 275	14 411	40 429
Худалдаа	6 132	10 205	5 891	3 132	29 650	55 010
Үйлчилгээ	4 134	6 142	7 195	2 458	22 525	42 454
Бүгд	18 908	24 719	19 815	7 865	66 586	137 893

6.6. Албан бус сектор дахь ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангиллаар

Хүснэгт 6.6–д албан бус секторт ажиллагчдын тоог ажил мэргэжлийн ангиллаар харууллаа.

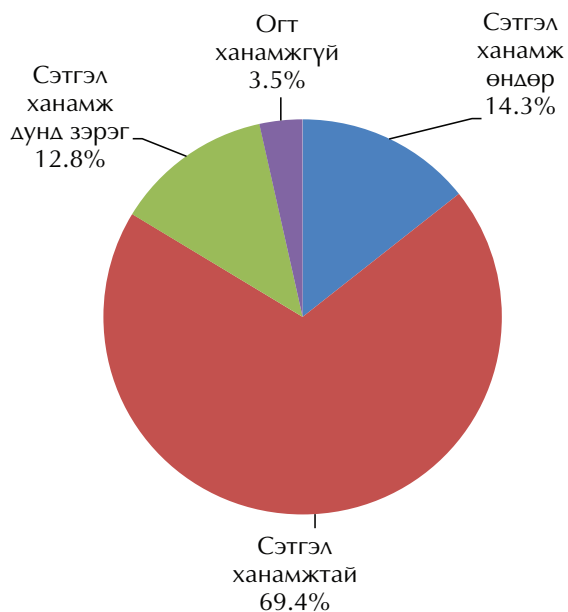
Албан бус секторт хөдөлмөр эрхэлсэн нийт хүн амын ихэнх буюу 55.1 мянга /39.9 хувь/, үүнээс 35.0 мянган эмэгтэй худалдаа, үйлчилгээний ажил эрхэлсэн байна.

Нийт хөдөлмөр эрхлэгчдийн 24.4 хувийг үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажилтан эзэлж байгаагийн дийлэнх буюу 59.3 хувь нь эрэгтэйчүүд байна. Суурин төхөөрөмж, машин механизмын операторч, угсрагчаар 28.0 мянган хүн ажилласан нь нийт албан бус секторт ажиллагчдын 20.3 хувийг бүрдүүлж байгаа бөгөөд энэ мэргэжлээр эрэгтэйчүүдийн ихэнх буюу 33.4 хувь нь хөдөлмөр эрхэлсэн байна.

Хүснэгт 6.6. Албан бус секторт дахь ажиллагчдын тоо, хүйсээр, ажил мэргэжлийн ангилалаар

Ажил мэргэжлийн ангилал	Бүгд		Үүнээс: хүйсээр			
			Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Менежер	1 843	1.3	942	1.2	901	1.5
Мэргэжилтэн	3 257	2.4	1 772	2.2	1 485	2.6
Техникч болон туслах, дэд мэргэжилтэн	1 744	1.3	1 275	1.6	469	0.8
Контор, үйлчилгээний ажилтан	184	0.1	57	0.1	127	0.2
Худалдаа, үйлчилгээний ажилтан	55 050	39.9	20 034	25.1	35 016	60.3
Хөдөө аж ахуй, ой, загас агнуурын ажилтан	578	0.4	403	0.5	175	0.3
Үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажилтан	33 629	24.4	19 949	25.0	13 680	23.5
Суурин төхөөрөмж, машин механизмын төхөөрөмжийн операторч, угсрагч	27 999	20.3	26 659	33.4	1 340	2.3
Энгийн ажил, мэргэжил	13 609	9.9	8 685	10.9	4 924	8.5
Дүн %		100.0		100.0		100.0
Тоо	137 893		79 776		58 117	

Албан бус секторт хөдөлмөр эрхэлж буй ажиллагчдын 94.4 хувь нь буюу 130.2 мянга нь үндсэн үйл ажиллагаагаараа хувиараа хөдөлмөр эрхэлж байна. Эдгээр хүмүүсийг уг эдийн засгийн үйл ажиллагаандаа хэр сэтгэл ханамжтай байдгийг дараах зургаар харууллаа.

Зураг 6.3. Албан бус секторт ажиллагчдын сэтгэл ханамжийн байдал

Дээрх зургаас албан бус секторт хөдөлмөр эрхлэгчдийн дийлэнх нь буюу таван хүн тутмын дөрөв нь өөрийн эрхэлж буй ажилдаа сэтгэл ханамжтай байдаг байна.

БҮЛЭГ VII

АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ УЛИРЛЫН
ХЭЛБЭЛЗЭЛ

7.1. Нийтлэг зүйл

Тус судалгааны нэг зорилго нь ажиллах хүчний улирлын хэлбэлзлийг үндэсний хэмжээнд болон хот, хөдөөгийн түвшинд судлан тогтоох явдал юм. Энэ зорилгын хүрээнд нийт түүврийн хэмжээг 4 улирлаар бүлэглэн тэнцүү хувааж, түүврийн сонголтыг 3 сар тутам буюу улирал бүрээр хангалттай хэмжээнд хийсэн болно. Нэг улиралд 3204 өрхийг түүвэрлэн хамруулж, нийт дөрвөн улирлын тоо мэдээг нэгтгэн үндсэн үзүүлэлтүүдийг тооцсоноос гадна улирал тус бүрээр гаргасан үндсэн үзүүлэлтүүдийн тооцоог энэхүү бүлэгт танилцуулж байна. Судалгаанд нийт 12816 өрхийн 45358 гишүүдийг хамруулж, судалгааны мэдээллийг 2011 оны 1 сараас 2011 оны 12 сарыг дуусталх хугацаанд 4 улирлаар цуглуулав.

7.2. Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам

Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам буюу ажиллах хүчийг улирлаар тооцож үзэхэд дөрвөн улирлын туршид хэлбэлзэл харьцангуй бага байна (Хүснэгт 7.1).

Хүснэгт 7.1 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн идэвх, улирлын тооцоогоор

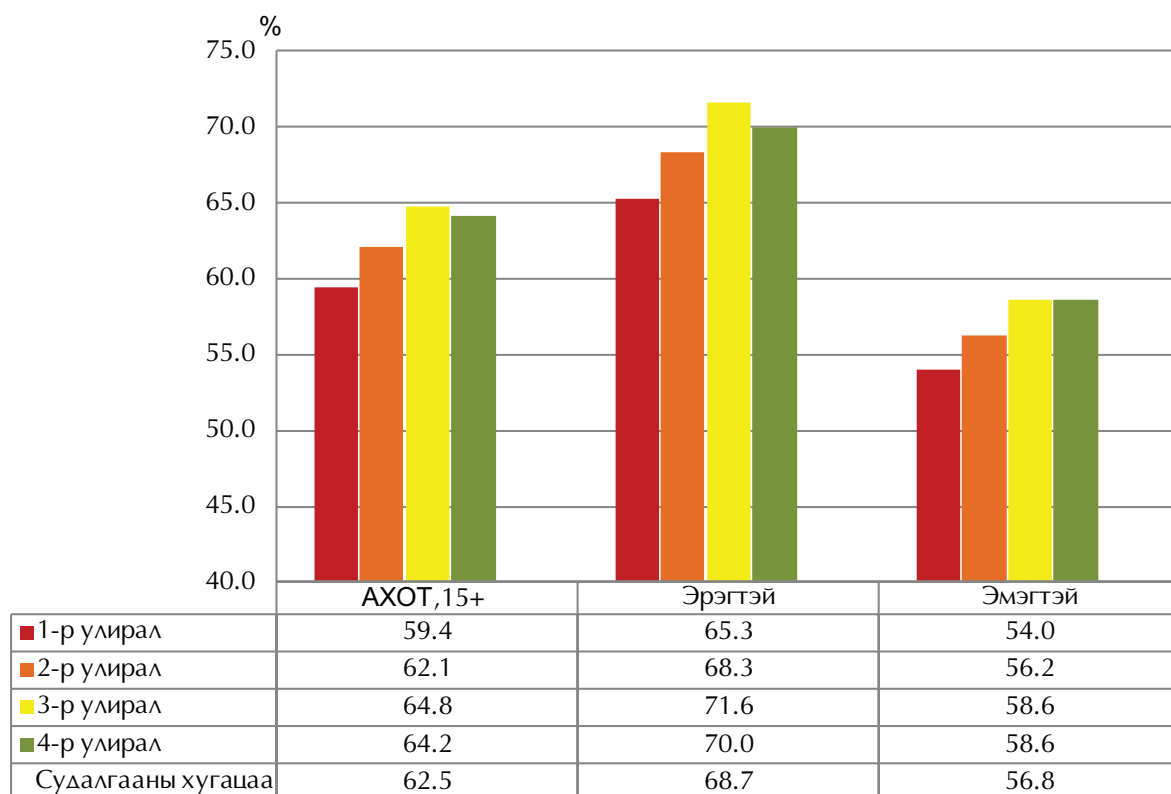
	2011 он				Жилийн дүн
	Улирал:				
	I	II	III	IV	
Ажиллах хүч	1 121 912	1 124 464	1 148 675	1 104 301	1 124 711
Эрэгтэй	594 286	597 110	602 833	588 433	595 539
Эмэгтэй	527 626	527 354	545 842	515 868	529 172
Хот	615 491	634 705	610 162	619 583	619 984
Хөдөө	506 421	489 759	538 513	484 718	504 727
АХОТ,15+	59.4	62.1	64.8	64.2	62.5
Эрэгтэй	65.3	68.3	71.6	70.0	68.7
Эмэгтэй	54.0	56.2	58.6	58.6	56.8
Хот	53.3	55.8	57.6	56.9	55.9
Хөдөө	69.2	72.5	75.4	76.6	73.3
Эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын тоо	765 634	687 423	625 035	616 618	673 678
Эрэгтэй	315 578	276 754	238 979	252 153	270 866
Эмэгтэй	450 056	410 669	386 056	364 465	402 812
Хот	539 712	501 987	449 276	468 522	489 874
Хөдөө	225 922	185 435	175 762	148 096	183 804

Эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам 1 дүгээр улиралд 765.6 мянга, 2 дугаар улиралд 687.4 мянга, 3-р улиралд 625.0 мянга, 4-р улиралд 616.6 мянга байсан байна. Мөн

дээрх хүснэгт болон Зураг 7.1-ээс харахад дулааны улирал буюу 4-9 саруудад эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам их байсан нь манай орны онцлогоос шалтгаалан хөдөө аж ахуйн салбарт ажиллагчдын тоо ихсэх мөн оюутан, сурагч нарын зуны амралтын үе байдагтай холбоотой байж болох юм.

Зураг 7.1 Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, хүйс, улирлаар

Зураг 7.1-ээс харахад ажиллах хүчний оролцооны түвшин(АХОТ) судалгааны 3 дугаар улиралд хамгийн өндөр буюу 64.8 хувь, 1 дүгээр улирал буюу өвлийн улиралд хамгийн бага буюу 59.4 хувьтай байна.

Эдийн засгийн идэвхтэй хүн амын тоон дахь хэлбэлзэл нь хөдөлмөр эрхэлсэн хүн амын тооны өөрчлөлттэй холбоогүй бөгөөд ажилгүй иргэдийн тоо буурсан нь хөдөлмөр эрхэлсэн хүний тоо нэмэгдэхэд хүргэжээ. Ажиллах хүчний нэг хэсэг буюу эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам жилийн тодорхой хугацаанд эдийн засгийн идэвхгүй болж, тэдний оронд өөр хүмүүс эдийн засгийн идэвхтэй болох талтай. Гэхдээ өвлийн улирал дуусахтай зэрэгцэн улирлын чанартай эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлэх нөхцөл бүрдсэнээр ажилгүй иргэдийн нэг хэсэг нь хөдөлмөр эрхэлж, хөдөлмөр эрхлэгч хүн амын тоог нэмэгдүүлж байгаа нь тодорхой байна.

7.3. Ажиллагчдын тоо

Хүснэгт 7.2-т ажиллах хүчний эрэлт хэрэгцээ нь улирлаар хэлбэлзэж буйг харуулж байна. 2011 оны 1 дүгээр улиралд 1024.7 мянган хүн хөдөлмөр эрхэлсэн бол 2 дугаар улиралд 1042.5 мянга, 3 дугаар улиралд 1057.1 мянга болж өсч, 4 дүгээр улиралд буурч 1026.9 мянгад хүрсэн нь Монгол орны хувьд улирлын чанартай хөдөлмөр эрхэлдэгтэй холбоотой юм.

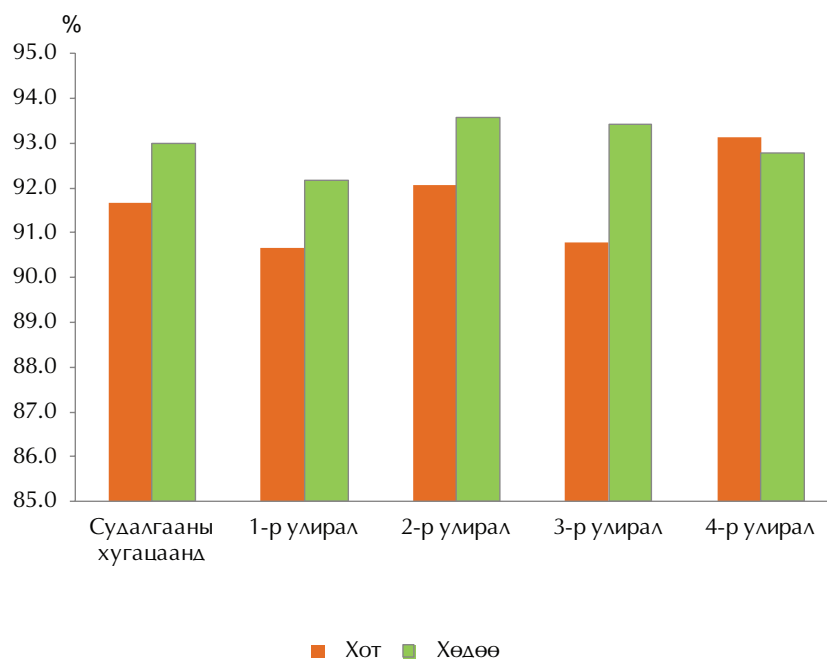
Хүснэгт 7.2. 15 ба түүнээс дээш насны хөдөлмөр эрхэлсэн хүн амын тоо, хүйс, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбар, хөдөлмөр эрхлэлтийн статусаар, улирлаар

Ажиллагчдын тоо	2011 он				Жилийн дүн
	Улирал				
	I	II	III	IV	
Тухайн үеийн ажиллагчдын тоо	1 024 753	1 042 546	1 057 061	1 026 871	1 037 681
Эрэгтэй	538 868	550 952	557 514	543 203	547 508
Эмэгтэй	485 885	491 594	499 547	483 668	490 173
Хот	558 047	584 271	554 003	577 101	568 355
Хөдөө	466 706	458 275	503 058	449 770	469 326
Ажиллагчдын тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар:					
Хөдөө аж ахуй	306 341	344 052	371 438	349 755	342 770
Үйлдвэрлэл	174 687	167 994	202 115	174 958	179 938
Үйлчилгээ	543 725	530 500	483 508	502 158	514 973
Ажиллагчдын тоо, хөдөлмөр эрхлэлтийн хэв шинжээр:					
Цалин хөлстэй ажиллагч	460 464	435 505	452 959	452 379	450 329
Ажил олгогч	15 558	11 876	10 346	13 938	12 924
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	247 359	262 786	215 707	199 233	231 273
Өрхийн үйлдвэрлэл үйлчилгээнд цалин, хөлсгүй оролцогч	82 804	74 210	51 503	56 195	66 179
Мал аж ахуй эрхлэгч	216 048	251 352	319 991	295 850	270 683
Бусад	2 520	6 817	6 555	9 276	6 293

Манай улсын хүн амын хөдөлмөр эрхлэлт улирлаар нилээн хэлбэлзэлтэй байдаг хандлагыг эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар нь ангилан гаргасан дараах зургаас харж болно. Жилийн 2-3 дугаар улиралд манай орны хувьд хөдөө аж ахуйн салбар дахь эдийн засгийн үйл ажиллагаа (мал аж ахуй, газар тариалан, ойн аж ахуйн холбогдолтой) өргөжих таатай боломж бүрдэж, өвлийн улирлаас зун,

намрын улирлын хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн хэлбэлзэл их байгааг харуулж байна. Харин 4 дүгээр улирлын ХАА-н салбарын ажиллагчдын тооны бууралтанд ажил, сургуулийнхаа амралтын хугацаанд хөдөө орон нутагт ирж мал аж ахуй, газар тариалан, ойн аж ахуйн холбогдолтой улирлын чанартай эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж байсан залуус хичээл сургууль, ажил төрөлдөө эргэн орсон нь голлон нөлөөлсөн гэж үзэж байна.

Зураг 7.2. Ажиллагчдын тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбарууд, улирлаар

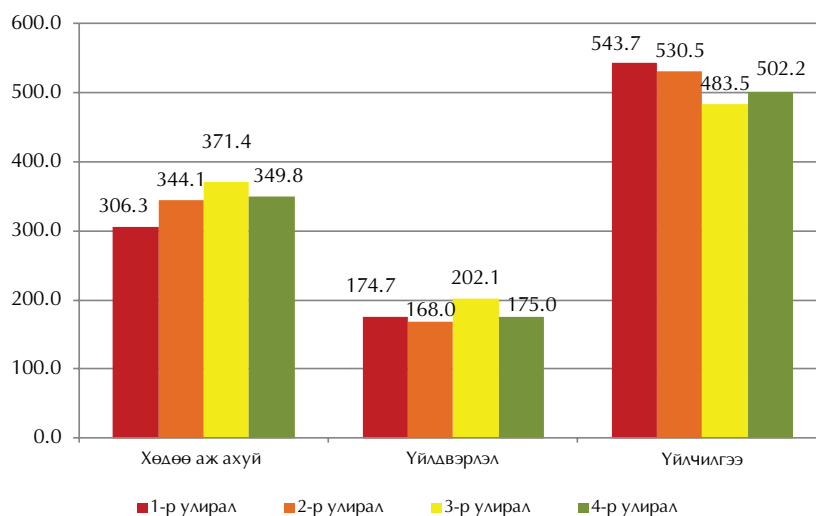

Харин үйлдвэрлэлийн салбарт хөдөлмөр эрхлэлтийн улирлын хэлбэлзэл нэг их ажиглагдахгүй байна.

Судалгааны 3-р улиралд ерөнхийдөө хөдөө аж ахуй, үйлдвэрлэлийн салбар өсөлттэй, үйлчилгээний салбар бууралттай байгаа нь ч манай орны онцлог мал аж ахуй, газар тариалан болон барилга, уул уурхайн салбарт ажиллагчид нэмэгддэгтэй холбоотой юм.

15 ба түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн улсын дундаж түвшин хөдөө орон нутагт хот суурин газрынхаас 1.3 пунктээр илүү байгаа нь хөдөө аж ахуйн салбарт олноороо ажиллаж байгаатай холбоотой. Хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин 4 дүгээр улиралд хамгийн өндөр байна.

Зураг 7.3. 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин, хот, хөдөөгөөр, улирлаар

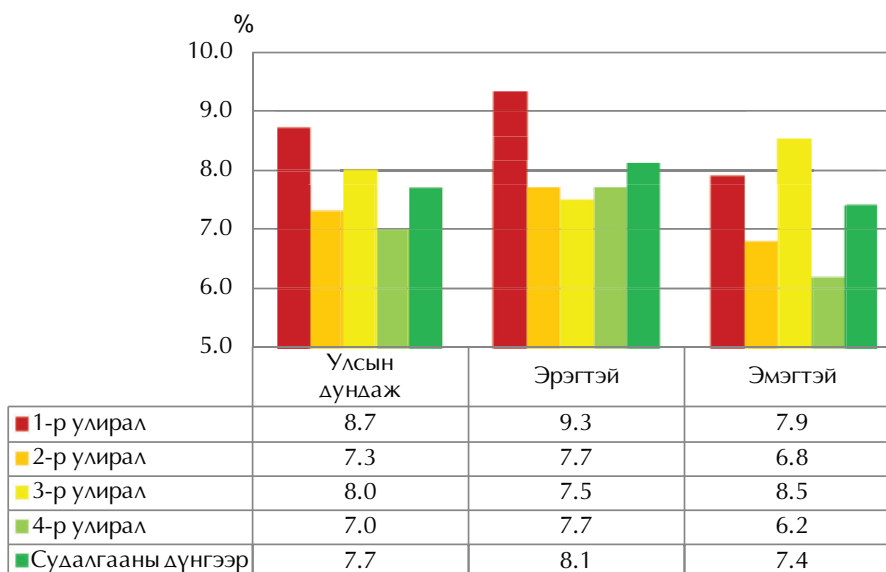

Дээрх зургаас харахад эхний 3-н улиралд хөдөө, орон нутагт хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин өндөр байгаа бол өвлийн буюу 4-р улиралд хот, суурин газрынхтай адил түвшинд байна. Энэ нь дээр дурьдагдсан хөдөө аж ахуйн салбарт буюу мал аж ахуй, ойн аж ахуй, газар тариаланд хөдөлмөр эрхлэж буй ажиллагчдын дийлэнх нь хөдөө орон нутагт ажиллаж байгаатай холбоотой.

7.4. Ажилгүй иргэдийн тоо

Судалгаагаар ажилгүйдлийн төлөв байдлын талаар мэдээлэл цуглуулан, ажилгүйдлийн үзүүлэлтүүд, цар хүрээг улирлын хэлбэлзлээр тооцов.

Зураг 7.4. Ажилгүйдлийн түвшин, хүйс, улирлаар, хувиар

2011 оны 1 дүгээр улиралд ажилгүйдлийн түвшин хамгийн их буюу 8.7 хувь, 4 дүгээр улиралд хамгийн бага буюу 7.0 хувь байна.

Хүснэгт 7.3. 15 ба түүнээс дээш насны ажилгүй иргэдийн тоо, хүйсээр, байршлаар, улирлаар

	2011 он				Жилийн дүн
	Улирал:				
	I	II	III	IV	
Ажилгүй иргэд	97 159	81 918	91 614	77 430	87 030
Эрэгтэй	55 418	46 158	45 319	45 230	48 031
Эмэгтэй	41 741	35 760	46 295	32 200	38 999
Хот	57 444	50 434	56 159	42 482	51 629
Хөдөө	39 715	31 484	35 455	34 948	35 401
Ажилгүйдлийн түвшин, %	8.7	7.3	8.0	7.0	7.7
Эрэгтэй	9.3	7.7	7.5	7.7	8.1
Эмэгтэй	7.9	6.8	8.5	6.2	7.4
Хот	9.3	7.9	9.2	6.9	8.3
Хөдөө	7.8	6.4	6.6	7.2	7.0

Эрэгтэй, эмэгтэй хүн амын ажилгүйдлийн түвшин улирал бүрт ойролцоо байгаа бөгөөд 4 дүгээр улиралд эмэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин эрэгтэйчүүдийнхээс 1.5 пунктээр бага байна. Харин 3 дугаар улиралд эмэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин эрэгтэйчүүдийнхээс 1.0 их байна. Мөн хот, хөдөөгөөр авч үзвэл 1-ээс 3 дугаар улиралд хөдөөд ажилгүйдлийн түвшин хот суурин газрынхаас ойролцоогоор 1.3-2.6 пунктээр доогуур байсан бол 4 дүгээр улиралд хөдөөгийн ажилгүйдлийн түвшин хот суурин газрынхаас 0.4 пунктээр их байна. Хөдөөд ажилгүйдлийн түвшин хот суурин газрынхаас доогуур байсан нь хөдөө орон нутагт мал аж ахуйн үйлдвэрлэлтэй холбоотой хөдөлмөр голлон эрхэлж байгаатай холбоотой байж болох юм.

БҮЛЭГ VIII

АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ 2009,
2010, 2011 ОНЫ СУДАЛГААНЫ
ҮНДСЭН ҮР ДҮНГИЙН
ХАРЬЦУУЛАЛТ

8.1. Нийтлэг зүйл

Монгол Улсад 2002-2003 онд анх удаа “Ажиллах хүчний судалгаа (АХС)”-г олон улсын жишиг аргачлалын дагуу улирлаар явуулсан нь хөдөлмөрийн зах зээл дэх улирлын хэлбэлзлийг тусгасан хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн үндэсний хэмжээний суурь судалгаа болсон билээ. Энэхүү судалгаа нь хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллага(ОУХБ)-с гаргасан нийтлэг тодорхойлолт, арга зүйг ашиглан хүн амын хөдөлмөр эрхлэлт, ажилгүйдлийн холбогдолтой үзүүлэлтүүдийг улирлын нөлөөллийг нь тусган тооцож гаргасан.

2004 онд “Хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн түүвэр судалгааг улирал тутам явуулж байх”-аар Монгол Улсын “Статистикийн тухай” хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулснаар энэхүү хуулийн заалтыг хэрэгжүүлэх, нөгөө талаас хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар нарийвчлан тогтмол судлах зорилгоор ОУХБ-аас гаргасан нийтлэг тодорхойлолт, арга зүйн дагуу 2006 оны 7 сараас эхлэн АХС-г улирлаар тогтмол явуулж байна.

Судалгааны түүврийн хүрээг Монгол Улсын хүн ам, өрхийн 2010 оны жилийн эцсийн мэдээнд үндэслэн тогтоосон бөгөөд судалгаанд нийт 12816 өрхийн 45358 гишүүнийг хамруулж, судалгааны мэдээллийг цуглуулав.

8.2. Хүн ам зүйн үзүүлэлтүүд

Ажиллах хүчний судалгааны 2011 оны үр дүнг тархаасан тооцоогоор 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч байгаа иргэдийг оруулаад Монгол Улсын нийт хүн ам 2.8 сая байна. Өмнө дурдсаны дагуу энэ тооцоонд дотуур байр, эмнэлэг, цэргийн хуаран, засан хүмүүжүүлэх газар зэрэг нийтийн байранд амьдарч байгаа хүн амыг хамруулаагүй болно.

Судалгааны өрхийн ам бүлийн дундаж тоо 3.9 болж өмнөх оныхоос 0.1 пунктээр буурсан дүн гарчээ.

Хүснэгт 8.1 Өрх, хүн амын тоо

	2009	2010	2011	$\frac{2011}{2009}$ %	$\frac{2011}{2010}$ %
Өрхийн тоо	697 372	708 894	712 315	102.1	100.5
Нийт хүн амын тоо*	2 735 227	2 779 963	2 750 469	100.6	98.9
Өрхөөс гадуур амьдарч байгаа хүний тоо	173 616	179 366	248 162	142.9	138.4
Судалгаанд хамрагдсан хүн амын тоо	2 561 611	2 600 597	2 502 307	97.7	96.2
Үүнээс: насны бүлгээр					
0-14	708 089	737 216	703 917	99.4	95.5
15-64	1 754 058	1 760 212	1 702 575	97.1	96.7
65 ба дээш	99 464	103 171	95 815	96.3	92.9
Өрхийн ам бүлийн дундаж тоо	3.9	4.0	3.9	100.0	97.5

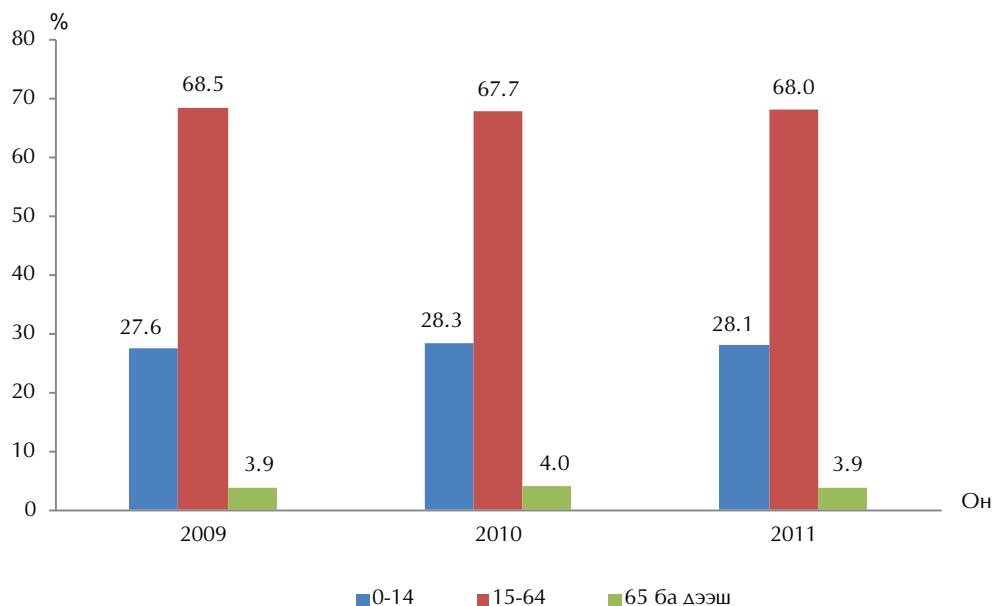
* 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч байгаа өрхийн гишүүдийг хамруулсан.

Судалгаанд хамрагдсан хүн амын тоо 2010 оныхтой харьцуулахад 3.8 хувиар буурчээ. Энэ өөрчлөлтөнд 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч байгаа хүн амын тооны өсөлт, хөдөөнөөс хот, суурин газар руу шилжих шилжилт хөдөлгөөн ихэсч, үүнийг дагаад нийтийн байранд амьдрагчид болон засаг захиргааны нэгжид бүртгэлгүй иргэд олширсон зэрэг шалтгаанууд нөлөөлсөн юм.

6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч байгаа хүн амын тоо 2010 оныхоос 38.4 хувиар өссөн байгааг шалтгаанаар ангилахад сурч байгаа хүний тоо 41.3 хувь буюу 44.5 мянга, ажиллаж байгаа хүний тоо 33.8 хувь буюу 17.1 мянга, бусад шалтгаантай хүний тоо 34.8 хувь буюу 7.2 мянгаар тус тус нэмэгдсэн байна.

2011 оны судалгааны дүнгээр нийт хүн амын 28.1 хувийг 0-14 насны хүүхэд, 68.0 хувийг 15-64 насны, 3.9 хувийг 65 ба түүнээс дээш насны хүн ам эзэлж байна.

Зураг 8.1 Хүн амын насны бүтэц, судалгааны онуудаар

8.3. Хүн амын эдийн засгийн идэвхийн байдал

Судалгаагаар 2011 онд 15 ба түүнээс дээш насны эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам 1124.7 мянга болж өмнөх оныхоос 2.0 хувиар буурахад ажилгүй иргэдийн тоо 23.3 хувиар буурсан болон ажиллагчдын тооны 0.4 хувийн өсөлт нөлөөлжээ.

Хүснэгт 8.2 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн идэвх

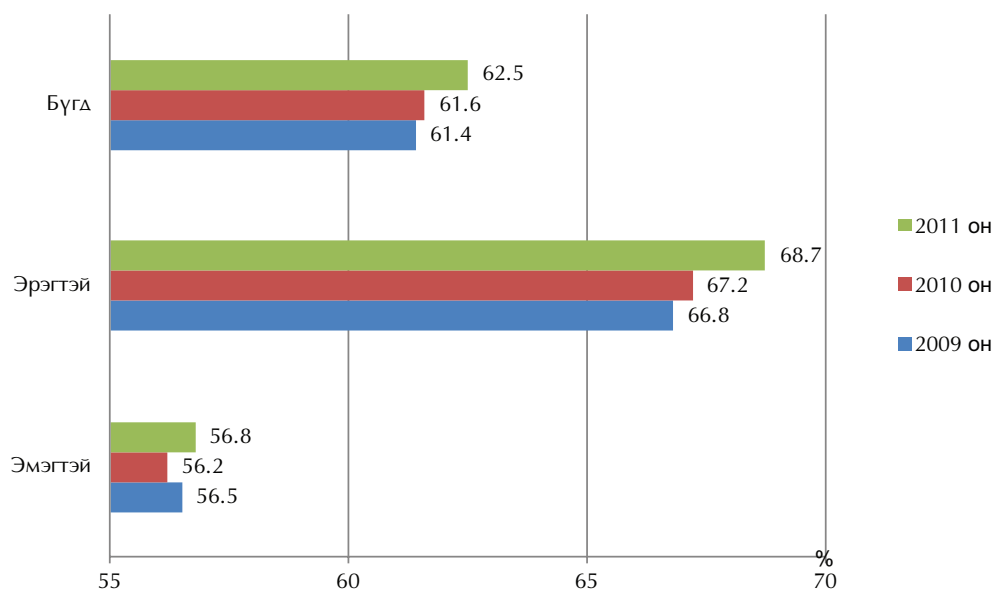
	2009	2010	2011	$\frac{2011}{2009}$	%	$\frac{2011}{2010}$	%
Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам	1137.9	1147.1	1124.7	98.8		98.0	
Ажиллагчид	1006.3	1033.7	1037.7	103.1		100.4	
Ажилгүй иргэд	131.6	113.4	87.0	66.1		76.7	
Эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам	715.6	716.2	673.7	94.1		94.1	

2011 оны байдлаар ажиллах хүчний оролцооны улсын дундаж түвшин 62.5 хувьд хүрч, 2010 оныхоос 0.9 пунктээр, 2009 оныхоос 1.1 пунктээр өссөн нь ажиллагчдын тоо 2010 оныхоос 0.4 хувь, 2009 оныхоос 3.1 хувиар өссөнтэй холбоотой юм. Эрэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин 2011 онд 68.7 хувь болж, 2010 оныхоос 1.5 пунктээр, 2009 оныхоос 1.9 пунктээр өсчээ.

Эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин өмнөх оныхоос 0.6 пунктээр, 2009 оныхоос 0.3 пунктээр өссөн байна. Судалгааны онуудаар харахад

эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин дунджаар 10 пунктээр зөрүүтэй байгаа нь хадгалагдсаар байна.

Зураг 8.2 Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, хүйсээр

8.4. Ажиллагчид

15 ба түүнээс дээш насны хөдөлмөр эрхэлсэн хүний тоог 2010 оны судалгааны үр дүнтэй харьцуулахад 0.4 хувиар өсч, 1037.7 мянгад хүрчээ (Хүснэгт 8.3).

Нийт хөдөлмөр эрхэлсэн хүн амыг хүйсээр авч үзвэл эрэгтэйчүүдийн эзлэх хувь өмнөх судалгаатай харьцуулахад 0.3 пунктээр өсч, эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь 0.3 пунктээр буурсан байна.

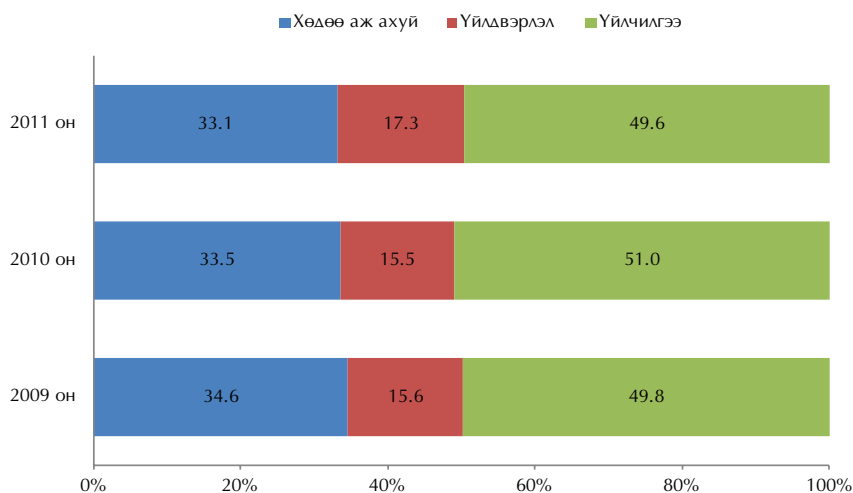
Ажиллагчдын тоог хот, хөдөөгөөр авч үзэхэд хот суурин газарт ажиллагчдын тоо өсч (3.9 хувь) 568.4 мянга, хөдөө орон нутагт ажиллагчдын тоо (3.6 хувь) 469.3 мянгад хүрч 2010 оныхоос буурчээ.

Хүснэгт 8.3 15 ба түүнээс дээш насны ажиллагчдын тоо, хүйс, хот, хөдөө, салбар, статусаар

Ажиллагчдын тоо	2009	2010	2011	2011 2009	%	2011 2010	%
Бүгд	1 006 286	1 033 708	1 037 681	103.1		100.4	
Эрэгтэй	526 191	543 103	547 508	104.1		100.8	
Эмэгтэй	480 095	490 605	490 173	102.1		99.9	
Хот	531 583	547 060	568 355	106.9		103.9	
Хөдөө	474 703	486 648	469 326	98.9		96.4	
Эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар							
Хөдөө аж ахуй	348 794	346 574	342 770	98.3		98.9	
Үйлдвэрлэл	156 652	160 040	179 938	114.9		112.4	
Үйлчилгээ	500 840	527 094	514 973	102.8		97.7	
Хөдөлмөр эрхлэлтийн статусаар							
Цалин хөлстэй ажиллагч	401 878	439 121	450 329	112.1		102.6	
Ажил олгогч	18 501	12 419	12 924	69.9		104.1	
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	237 154	242 761	231 273	97.5		95.3	
Нөхөрлөл, хоршооны гишүүн	1 392	752	1 155	83.0		153.6	
Мал аж ахуй эрхлэгч	225 336	236 722	270 683	120.1		114.3	
Өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин, хөлсгүй оролцогч	118 429	99 607	66 179	55.9		66.4	
Эдгээр статуст хамрагдах боломжгүй ажиллагч	3 596	2 326	5 138	142.9		220.9	

Ажиллагчдын тоог эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар авч үзэхэд үйлдвэрлэлийн салбарт ажиллагчдын тоо өссөн бол, хөдөө аж ахуй болон үйлчилгээний салбарт ажиллагчдын тоо буурсан дүн гарлаа.

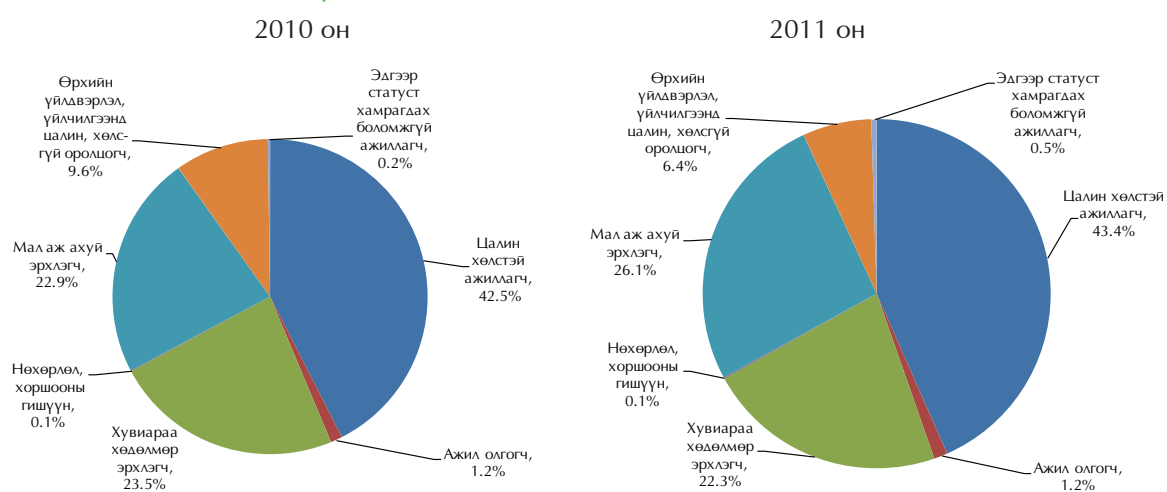
Зураг 8.3 Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарт ажиллагчдын бүтэц

Мөн үйлдвэрлэлийн салбарт ажиллагчдын хувийн жин жил ирэх тутам өссөөр байна (Зураг 8.3).

Ажиллах хүчний сүүлийн 2 судалгааны дүнг харьцуулж үзэхэд 2011 онд нийт ажиллагчдын дотор мал аж ахуй эрхлэгчдийн эзлэх хувийн жин 3.2 пункт, цалин хөлстэй ажиллагчид 0.9 пункт, эдгээр статуст хамрагдах боломжгүй ажиллагчид 0.3 пунктээр өссөн байна. Харин хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцогчдын хувийн жин 1.2-3.3 пунктээр буурсан байна (Зураг 8.4).

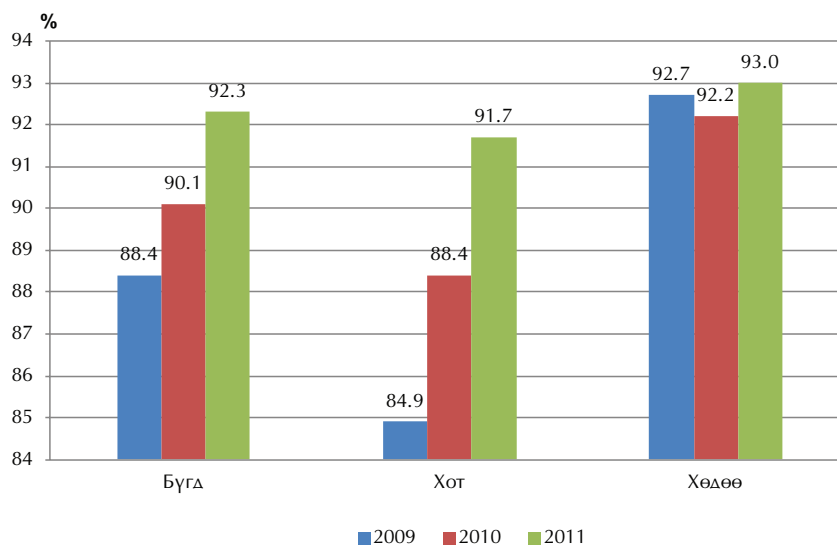
Зураг 8.4 Ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн статусын бүтэц, 2010, 2011 оны байдлаар

2011 оны судалгааны дүнгээр 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн улсын дундаж түвшин 92.3 хувь болж, өмнөх судалгааны дундаж түвшнээс 2.2 пунктээр өсөхөд ажиллагчдын тооны 0.4 хувийн өсөлт нөлөөлсөн байна.

Суурьшлаар авч үзвэл хот, суурин газрын хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин 3.3 пунктээр өсч 91.7 хувь, хөдөө орон нутгийнх 0.8 пунктээр өсч 93.0 хувь болсон байна.

Зураг 8.5 Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин, хот, хөдөөгөөр

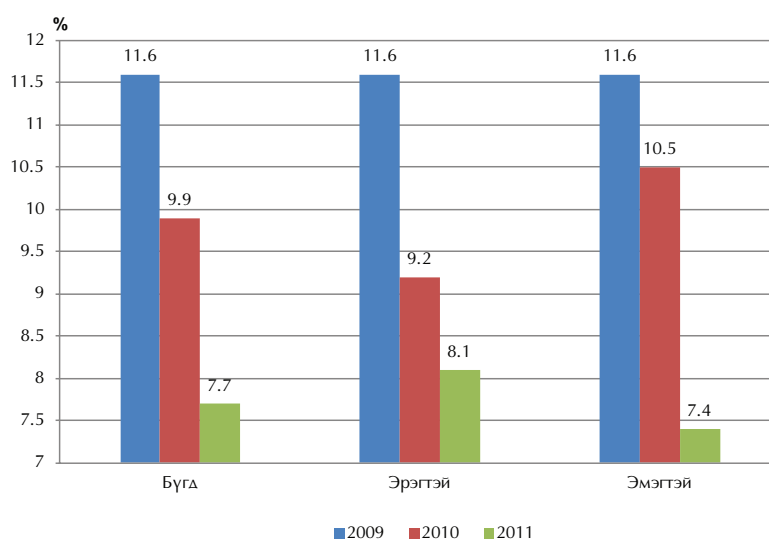
8.5. Ажилгүй иргэд

Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих, ажилгүйдлийг бууруулах ажлын хүрээнд олон төрлийн арга хэмжээ авч хэрэгжүүлж байгаагийн үр дүнд сүүлийн жилүүдэд ажилгүйдлийн түвшин буурч байгаа ба 2011 оны судалгааны дүнгээр 7.7 хувь болж өмнөх оноос 2.2 пунктээр буурсан байна (Зураг 8.5).

Мөн эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин 7.4-8.1 хувьд хүрч, 2010 оныхоос 1.1-3.3 пунктээр буурсан байна.

2011 оны судалгааны дүнгээр ажилгүй иргэдийн тоо 23.3 хувиар буурсан нь ажилгүйдлийн түвшинг буурахад нөлөөлжээ.

Зураг 8.6. Ажилгүйдлийн түвшин, хүйсээр

БҮЛЭГ IX

ТҮҮВРИЙН АЛДАА

Handwritten mathematical formulas on a piece of paper:

- Linear regression equation: $\text{regress } \hat{y} = b_0 + b_1 x$
- Variance formula: $\frac{1}{n} \cdot 50 \sqrt{1 + \frac{1}{n} + \frac{n(\sum x^2) - (\sum x)^2}{n^2}}$
- Another variance formula: $2.22 \cdot \sqrt{1 + \frac{1}{12} + \frac{12 \cdot (\sum x^2) - (\sum x)^2}{12^2}}$

9.1 Нийтлэг зүйл

Судалгааны түүвэрлэлтийн нэгж нь өрх юм. Нэг орон байранд хамт амьдардаг, нэгдмэл төсөвтэй, хүнс, амьдралын наад захын бусад хэрэгцээгээ хамтран хангадаг нэг буюу хэсэг бүлэг хүмүүсийг өрх гэнэ. Өрхийн ам бүлийн тоонд тухайн өрхөд 6 сараас илүү хугацаагаар эзгүй байгаа (хугацаат цэргийн албан хаагч, оюутан сурагчид, гадаадад ажиллаж амьдарч байгаа болон цагдан хоригдож байгаа) иргэдийг өрхийн гишүүнд тооцохгүй.

9.2 Түүвэрлэлт

Ажиллах хүчний түүвэр судалгааны бүлэглэлтийг засаг захиргааны нэгж буюу бүх аймаг, Улаанбаатар хотын дүүргүүд байхаар хийсэн. Энэ нь бодлого боловсруулагчдад хөдөлмөрийн статистикийн түлхүүр үзүүлэлтүүд, тухайлбал, ажилгүйдлийг аймаг, дүүргээр гаргаж өгөх боломжийг бүрдүүлэх юм. Улаанбаатар хотын хэмжээнд дүүргүүд түүврийн бүлэг болох бөгөөд хамгийн цөөн өрхтэй 2 дүүргийг нэг бүлэгт хамруулж нийт 8 бүлэг, аймаг тус бүрийг түүврийн нэг бүлэг хэмээн үзэж (21 аймаг) нийт 29 түүврийн бүлэг үүсгэсэн. Энд Улаанбаатар хотын дүүрэг, хорооны бүх хэсгүүд, аймгийн түвшинд сумын нийт багууд нь ТАШН болох юм. Ажиллах хүчний түүвэр судалгаанд 12816 өрх хамрагдах бөгөөд улирал тутам 3204 өрх шинээр түүвэрлэгдэх болно. Судалгааны түүвэрлэлтийн хүрээ нь Монголын нийт өрх бөгөөд үүнд Хүн ам, өрхийн 2010 оны жилийн эцсийн тайлан, мэдээний үр дүнг ашигласан.

Түүвэрт хичнээн өрх хамрагдах нь судалгааны санхүүжилтээс болон түүвэр судалгааны үр дүнгийн нарийвчлалаас ихээхэн хамаарна. Судалгаанд хамрагдсан 12816 өрхөөс авсан мэдээлэл нь монгол улсын нийт өрхүүдийг төлөөлөхдөө судалгааны асуулгаар цуглуулсан мэдээллийн бодит байдал үндэсний хэмжээнд 5 хувиас хэтрэхгүй алдааны магадлалтай ба түүвэрлэлтийн загварын нөлөөний утга нь 1.5-аас хэтрэхгүй байхаар түүвэрлэлтийг хийсэн.

Бүлэглэлт:

Улаанбаатар хотын хэмжээнд дүүрэг тус бүр түүврийн бүлэг болох бөгөөд хамгийн цөөн өрх, хүн амтай 2 дүүргийг нэгтгэн нэг бүлэг болгон нийт 8 бүлэг үүсгэсэн. Аймаг тус бүрийг нэг бүлэг хэмээн тооцож (21 аймаг) 21 бүлэг үүсгэсэн юм. Нийтдээ $21+8=29$ бүлэг 2 шаттай түүвэр хийсэн.

Бүлэг 1: УБ хотын 1-р дүүргийн бүх хэсгүүд

Бүлэг 2: УБ хотын 2-р дүүргийн бүх хэсгүүд

.....

Бүлэг 7: УБ хотын 7-р дүүргийн бүх хэсгүүд

Бүлэг 8: УБ хотын 8, 9-р дүүргийн бүх хэсгүүд

Бүлэг 9: Архангай аймгийн бүх багууд

Бүлэг 10: Баян-Өлгий аймгийн бүх багууд

.....

Бүлэг 29: Говьсүмбэр аймгийн бүх багууд

Түүвэрлэлтийг хийхдээ 2 шатат түүврийн аргыг хэрэглэсэн. Эхний шатанд ТАШН, хоёр дахь шатанд түүвэрлэгдсэн анхан шатны нэгж дэх өрхийг сонгосон. Түүвэрлэлтийн эхний шатанд судалгааны нэгж (баг, хорооны хэсэг) буюу түүврийн анхан шатны нэгжийг (ТАШН) түүвэрлэлтийн пропорциональ магадлал системчилсэн түүврийн аргаар бүлэг тус бүрт түүвэрлэлт хийсэн. Ийнхүү түүвэрлэлт хийхдээ албан бус хөдөлмөр эрхлэлтийн сонгогдох магадлалыг нэмэгдүүлэх зорилгоор дэд бүлэглэлтийг хийж өглөө. Хувиараа хөдөлмөр эрхэлдэг ХАА-н бус өрхийн хувийн жингээр тодорхойлогч үзүүлэлт болгон сонгож авсан.

Бүлэг доторх бүх судалгааны нэгжүүдийг аймаг, сум, баг, хорооны хэсгийн нэрийн дагуу жагсааж судалгааны нэгж бүрд тоологдсон өрхийн тоог тавьж түүврийн хүрээг бэлтгэсэн.

Хэмжээнд пропорциональ магадлал түүврийн аргаар анхан шатны нэгжийг сонгоход ТАШН дэхь хүн амын тоо M_h -г хэмжээний тодорхойлогч болгон ашигласан. Бүлэглэлт тус бүрээс хэмжээнд нь пропорциональ магадлал системчилсэн түүврийн аргыг (ХПМСТ) түүвэрлэлт хийхэд хэрэглэсэн болно. Түүвэрлэлтийн үйл ажиллагааг дараах байдлаар үзүүлэв.

“ h ” бүлэг доторх “ i ” ТАШН-ийн түүвэрлэгдэх магадлал дараах томъёогоор илэрхийлэгдэнэ.

$$P_h^{(i)} = \frac{a_h M_{ih}}{M_h}$$

Үүнд:

a_h = бүлэг тус бүрээс авсан ТАШН-ийн тоо

M_{ih} = “ i ” ТАШН-д түүврийн хүрээнд тодорхойлогдсон хүн амын тоо

$M_h = \sum M_{ih}$ = бүлэг бүр дэх түүврийн хүрээгээр тогтоогдсон нийт хүн амын тоо

“ h ” бүлэг дэх ТАШН-үүдийг аймаг, сумын нэрийн дагуу жагсааж ТАШН-ийн түүвэрлэлтийг хийсэн ба тогтоогдсон хүн амын тоог хэмжээний үзүүлэлт M_{ih} болгож авсан юм. “ M_{ih} ” өсөн нэмэгдэх утгуудыг тооцоолж уг утгуудыг ТАШН тус бүрийн харалдаа тавьсан болно. Түүврийн интервал I_h -ийг дараах байдлаар тооцоолсон.

$$I_h = \frac{M_h}{a_h} \text{ хамгийн ойр бүхэл тоонд шилжүүлнэ.}$$

“ R_h ” санамсаргүй тоо нь 0-с I_h хүртэлх дурын тоо байх ба үүнийг Excel программын санамсаргүй тооны функцийн тусламжтайгаар тодорхойлов. “ a_h ” тодорхойлогч тоонуудын дарааллыг өмнөх сонгогдсон тоон дээр I_{h1} -г нэмж олсон болно.

$$R_h, (R_h + I_{h1}), (R_h + 2I_{h1}), (R_h + 3I_{h1}), \dots, (R_h + (j-1)I_{h1}), (R_h + (a_h - 1)I_{h1})$$

Хоёр дахь шатанд сонгогдсон ТАШН бүрээс түүвэр олонлогийг бүрдүүлэх өрхүүдийг энгийн санамсаргүй түүврийн аргаар сонгосон. ТАШН-үүдээс ирүүлсэн өрхийн жагсаалтад үндэслэн санамсаргүйгээр 12 өрхийг сонгож, судалгаанд хамруулсан.

Түүврийн жин

Түүврийн жин доорх томъёоны дагуу тодорхойлогдоно:

$$M_{srij} = \frac{P_s \times H_{srij}}{n_s \times p_{sri} \times h_{srij}} - \text{Дэд түүвэрлэлт тус бүр дэх түүврийн анхан шатны}$$

жинг тооцох томъёо

$$M_{sij} = \frac{1}{2} \times \frac{P_s \times H_{srij}}{n_s \times p_{sri} \times h_{srij}} - \text{Дэд түүвэрлэлтийг нэгтгэсэн түүврийн анхан}$$

шатны нэгжийн жинг тооцох томъёо

$$M_{tsij} = \frac{1}{2} \times \frac{P_s \times H_{srij}}{n_{tsr} \times p_{sri} \times h_{srij}} - \text{t-р улирлын жингийн томъёо}$$

P, p, n, H & h -ийн утгууд

- P – тухайн бүлгийн хэмжээ буюу бүлгийн нийт хүн амын тоо.
- p – тухайн анхан шатны нэгж дэх нийт хүн амын тоо
- n – тухайн дэд түүвэрлэлтээр тоологдох түүврийн анхан шатны нэгжийн тоо
- H – тухайн бүлгийн анхан шатны нэгжийн дэд түүвэрлэлт дэх өрхийн нийт тоо.
- h – тухайн бүлгийн анхан шатны нэгжийн дэд түүвэрлэлт дэх түүвэрлэгдэх өрхийн тоо.

Вариант болон стандарт алдааны тооцоо

Судалгааны үр дүнгийн нарийвчлал, төлөөлөх чадварыг гаргах нь тооцооны зайлшгүй хэсэг юм.

Тухайн сонгож авсан у үзүүлэлтийн вариацийг тооцох томъёо:

$$\text{var}(y) = e \left[(1 - f_h) \left(\frac{a_h}{a_h} - 1 \right) e \left(\frac{y_{hi}^2}{a_h} - \frac{y_h^2}{a_h} \right) \right]$$

үүнд

$f_h = "h"$ бүлгийн түүврийн хувь

$a_h = "h"$ бүлгээс түүвэрлэсэн ТАШН-ийн тоо

$y_{hi} = h$ бүлгийн i тооллогын нэгжийн y үзүүлэлтийн утга

Судалгааны үр дүнгийн стандарт алдааны утга нь түүвэр хийснээс шалтгаалан ерөнхий олонлогийн бодит утга буюу параметрээс түүврийн утга хэр зэрэг хэлбэлзэж байгааг үзүүлнэ. Стандарт алдааг $se(y)$ түүврийн үндсэн дээр тооцохдоо:

$$se(y) = \text{var}(y)^{1/2}$$

Харьцангуй стандарт алдаа буюу вариацийн коэффициент нь cv , түүврийн тооцооны утгын харьцангуй вариацийн утгыг илэрхийлэх ба өөрөөр хэлбэл түүврийн алдаа нь тооцооны утгатайгаа харьцуулахад ямархуу далайцтай байна гэдгийг үзүүлнэ. Вариацийн коэффициентийг доорхи аргаар тооцно.

$$cv(y) = se(y) / y.$$

Дундаж, харьцаа гэх мэт үзүүлэлтийн тооцооны утгын далайц, хэмжих нэгж нь өөр өөр байдгаас хамааран тухайн судлагдаж байгаа үзүүлэлтийн талаар хийгдсэн янз бүрийн судалгааны үр дүнгийн стандарт алдаануудыг шууд харьцуулах боломжгүй учраас cv буюу пропорциональ алдаа нь төлөөлөх чадварыг харьцуулах боломж олгодог. Түүврийн хэмжээ болон түүврийн арга нь түүврийн алдаа хэр зэрэг их, бага байхыг тодорхойлох бөгөөд зарим үзүүлэлтийн хувьд түүврийн алдаа өндөр байх боломжтой бөгөөд эдгээр тоог ашиглахдаа анхааралтай байх хэрэгтэй.

9.3 Түүврийн алдаа

Түүвэр судалгаа хийгдэж байгаатай уялдан дараах 2 төрлийн алдаа гарч байдаг. Үүнд

- 1) түүвэрлэлтийн алдаа; 2) түүвэрлэлтийн бус алдаа;

Түүвэрлэлтийн бус алдаа нь тоон мэдээллийг цуглуулах, боловсруулах, тархаах үйл явцын үед гардаг. Энэхүү алдаанд судалгааны бэлтгэл үе шат, мэдээлэл цуглуулах үед хийсэн тоологч, мэдээлэгчийн санамсаргүй болон санаатай хийсэн алдаа, боловсруулалтын шатанд гарсан алдааг хамруулж авч үздэг. Түүвэрлэлтийн бус алдаа нь түүврийн үр дүнгийн алдааны ихэнх хувийг эзэлдэг бөгөөд түүврийн дизайн болон түүвэр судалгааг явуулах үе шатуудаас хамаардаггүй. Түүвэрлэлтийн бус алдаа нь гарсаар байдаг бөгөөд судалгааг явуулах бүхий л үе шатанд багасгах арга хэмжээг авдаг. Нөгөөтэйгүүр түүвэрлэлтийн бус алдааг статистикийн аргаар тооцоолох боломж хомс байдаг. Харин түүвэрлэлтийн алдааг статистикийн аргаар тооцолдог.

Нийт олонлогоос түүвэрлэн авсан ажиглалт дээр тулгуурлан үр дүнг тооцогоос

улбаалан түүвэрлэлтийн алдаа гардаг. Түүвэрлэлтийн алдаа тухайн судалгааг хийхэд ашигласан түүврийн төрөл болон түүврийн хэмжээнээс хамаарна. Энэхүү алдааг боломжит түвшинд байлгах үүднээс түүврийн загварыг болон түүврийн хэмжээг сонгосон.

Улсын хэмжээнд тодорхойлогдсон түүврийн анхан шатны нэгжээс судалгаа авч үр дүнг тооцсонтой холбоотойгоор судалгааны үр дүн бодит утгаас ямар хэмжээний хэлбэлзэлтэй байгааг түүвэрлэлтийн алдаа илэрхийлнэ. Түүврийн загвар болон түүврийн хэмжээнд тулгуурлан алдааг тооцсон бөгөөд зарим нэг үзүүлэлтийн алдааны хязгаар өндөр байх нь түүврийн загварыг сонгох үе шатанд харагдаж байсан.

Судалгааны түүвэрлэлтийн алдааг дараах үзүүлэлтийн тусламжтайгаар тооцоолсон бөгөөд түүврийн алдааг илэрхийлэх гол үзүүлэлт нь вариацийн коэффициент болно.

- Ерөнхий олонлогийн үзүүлэлтийн тооцооны утга
- Стандарт алдаа
- Вариацийн коэффициент
- 95 хувийн итгэмжлэгдэх интервал
- Тооцоо хийхэд ашиглагдсан ажиглалтын тоо

Түүвэрлэлтийн алдааг судалгааны үндсэн үзүүлэлтүүдийн хувьд улсын түвшин, хот, хөдөө, хүйсээр, бүс нутаг, аймгийн хэмжээнд гэсэн ангиллаар тооцсон.

Нийт хүн ам

	Тооцооны утга	Ажиглалтын тоо	Дунджаас хазайх хазайлт	95% итгэмжлэгдэх интервал		Вариацийн коэффициент (стандарт алдаа)
				Доод	Дээд	
НИЙТ	2,502,307	45,358	267.8	2,501,771	2,502,843	0.6
ХОТ, ХӨДӨӨ						
Хот	1,506,944	27,998	288.7	1,506,367	1,507,521	1.0
Хөдөө	995,363	17,360	225.5	994,912	995,814	1.3
ХҮЙС						
Эрэгтэй	1,229,603	22,270	158.5	1,229,286	1,229,920	0.7
Эмэгтэй	1,272,704	23,088	158.6	1,272,387	1,273,021	0.7
БҮС						
Баруун	394,248	7,858	111.2	394,026	394,470	1.4
Хангай	520,548	8,705	105.2	520,338	520,758	1.2
Төв	428,254	7,243	92.7	428,069	428,439	1.3
Зүүн	208,472	3,458	53.4	208,365	208,579	1.5
Улаанбаатар	950,785	18,094	169.9	950,445	951,125	0.9
АЙМАГ						
Архангай	83,150	1,404	43.0	83,064	83,236	3.1
Баян-Өлгий	99,059	2,022	47.1	98,965	99,153	2.3
Баянхонгор	76,466	1,462	45.3	76,375	76,557	3.1
Булган	53,190	914	42.8	53,104	53,276	4.7
Говь-Алтай	53,753	1,019	26.5	53,700	53,806	2.6
Дорноговь	52,995	922	26.7	52,942	53,048	2.9
Дорнод	75,724	1,352	36.8	75,650	75,798	2.7
Дундговь	47,677	855	22.7	47,632	47,722	2.7
Завхан	84,070	1,649	40.8	83,988	84,152	2.5
Өвөрхангай	103,899	1,485	32.0	103,835	103,963	2.2
Өмнөговь	54,012	1,035	39.6	53,933	54,091	3.8
Сүхбаатар	55,066	1,030	29.1	55,008	55,124	2.8
Сэлэнгэ	88,373	1,416	30.8	88,311	88,435	2.2
Төв	84,799	1,166	34.7	84,730	84,868	3.0
Увс	77,963	1,523	51.4	77,860	78,066	3.4
Ховд	79,402	1,645	45.9	79,310	79,494	2.8
Хөвсгөл	117,095	1,921	56.6	116,982	117,208	2.9
Хэнтий	77,682	1,076	25.6	77,631	77,733	2.4
Дархан-Уул	87,794	1,465	49.0	87,696	87,892	3.3
Улаанбаатар	950,785	18,094	169.9	950,445	951,125	0.9
Орхон	86,758	1,519	32.0	86,694	86,822	2.1
Говьсүмбэр	12,606	384	13.0	12,580	12,632	3.4

Ажиллах хүч

	Тооцооны утга	Ажиглалтын тоо	Дунджаас хазайх хазайлт	95% итгэмжлэгдэх интервал		Вариацийн коэффициент (стандарт алдаа)
				Доод	Дээд	
НИЙТ	1,124,711	20,286	188.6	1,124,334	1,125,088	0.9
ХОТ, ХӨДӨӨ						
Хот	619,984	11,480	136.4	619,711	620,257	1.2
Хөдөө	504,727	8,806	140.9	504,445	505,009	1.6
ХҮЙС						
Эрэгтэй	595,539	10,743	106.3	595,326	595,752	1.0
Эмэгтэй	529,172	9,543	258.2	528,656	529,688	2.7
БҮС						
Баруун	188,149	3,741	75.9	187,997	188,301	2.0
Хангай	253,350	4,240	91.8	253,166	253,534	2.2
Төв	214,156	3,589	69.7	214,017	214,295	1.9
Зүүн	86,246	1,451	58.6	86,129	86,363	4.0
Улаанбаатар	382,810	7,265	83.1	382,644	382,976	1.1
АЙМАГ						
Архангай	49,159	831	42.2	49,075	49,243	5.1
Баян-Өлгий	45,165	922	37.8	45,089	45,241	4.1
Баянхонгор	36,355	693	31.4	36,292	36,418	4.5
Булган	28,697	492	21.0	28,655	28,739	4.3
Говь-Алтай	27,393	521	29.3	27,334	27,452	5.6
Дорноговь	21,355	374	20.1	21,315	21,395	5.4
Дорнод	28,915	516	33.3	28,848	28,982	6.5
Дундговь	24,444	436	22.5	24,399	24,489	5.2
Завхан	36,788	718	24.3	36,739	36,837	3.4
Өвөрхангай	47,952	683	44.6	47,863	48,041	6.5
Өмнөговь	28,917	554	26.5	28,864	28,970	4.8
Сүхбаатар	28,639	537	23.6	28,592	28,686	4.4
Сэлэнгэ	45,735	733	25.6	45,684	45,786	3.5
Төв	47,926	653	24.3	47,877	47,975	3.7
Увс	40,778	794	26.8	40,724	40,832	3.4
Ховд	38,025	786	41.4	37,942	38,108	5.3
Хөвсгөл	53,961	888	42.5	53,876	54,046	4.8
Хэнтий	28,692	398	36.5	28,619	28,765	9.2
Дархан-Уул	40,211	670	21.3	40,168	40,254	3.2
Улаанбаатар	382,810	7,265	83.1	382,644	382,976	1.1
Орхон	37,226	653	27.5	37,171	37,281	4.2
Говьсүмбэр	5,568	169	9.4	5,549	5,587	5.6

Ажиллагчид

	Тооцооны утга	Ажиглалтын тоо	Дунджаас хазайх хазайлт	95% итгэмжлэгдэх интервал		Вариацийн коэффициент (стандарт алдаа)
				Доод	Дээд	
НИЙТ	1,037,681	18,700	170.7	1037340	1038022	0.9
ХОТ, ХӨДӨӨ						
Хот	568,355	10523	125.9	568103	568607	1.2
Хөдөө	469,326	8177	124.2	469078	469574	1.5
ХҮЙС						
Эрэгтэй	547,508	9868	98.5	547311	547705	1.0
Эмэгтэй	490,173	8,832	97.2	489979	490367	1.1
БҮС						
Баруун	167,840	3,341	68.5	167703	167977	2.1
Хангай	232,215	3891	91.7	232032	232398	2.4
Төв	199,520	3334	62.6	199395	199645	1.9
Зүүн	76,702	1,285	49.4	76603	76801	3.8
Улаанбаатар	361,404	6,849	81.2	361242	361566	1.2
АЙМАГ						
Архангай	46,969	794	34.2	46901	47037	4.3
Баян-Өлгий	42,005	857	36.3	41932	42078	4.2
Баянхонгор	34,537	659	29.4	34478	34596	4.5
Булган	24,862	427	25.8	24810	24914	6.0
Говь-Алтай	24,441	466	25.0	24391	24491	5.4
Дорноговь	20,171	354	21.3	20128	20214	6.0
Дорнод	25,774	456	27.1	25720	25828	5.9
Дундговь	22,283	396	17.3	22248	22318	4.4
Завхан	30,095	587	26.1	30043	30147	4.4
Өвөрхангай	44,019	626	43.8	43931	44107	7.0
Өмнөговь	24,506	472	25.1	24456	24556	5.3
Сүхбаатар	24,729	465	21.7	24686	24772	4.7
Сэлэнгэ	45,101	723	24.9	45051	45151	3.4
Төв	45,313	616	21.6	45270	45356	3.5
Увс	36,553	712	21.6	36510	36596	3.0
Ховд	34,746	719	30.7	34685	34807	4.3
Хөвсгөл	49,048	809	44.7	48959	49137	5.5
Хэнтий	26,199	364	31.6	26136	26262	8.7
Дархан-Уул	36,843	613	22.6	36798	36888	3.7
Улаанбаатар	361,404	6,849	81.2	361242	361566	1.2
Орхон	32,780	576	32.9	32714	32846	5.7
Говьсүмбэр	5,303	160	12.1	5279	5327	7.6

Ажилгүй иргэд

	Тооцооны утга	Ажиглалтын тоо	Дунджаас хазайх хазайлт	95% итгэмжлэгдэх интервал		Вариацийн коэффициент (стандарт алдаа)
				Доод	Дээд	
НИЙТ	87,030	1,586	50.8	86928	87132	3.2
ХОТ, ХӨДӨӨ						
Хот	51,629	957	38.6	51552	51706	4.0
Хөдөө	35,401	629	31.8	35337	35465	5.1
ХҮЙС						
Эрэгтэй	48,031	875	27.0	47977	48085	3.1
Эмэгтэй	38,999	711	23.5	38952	39046	3.3
БҮС						
Баруун	20,309	400	27.0	20255	20363	6.8
Хангай	21,135	349	23.0	21089	21181	6.6
Төв	14,636	255	18.1	14600	14672	7.1
Зүүн	9,544	166	14.5	9515	9573	8.7
Улаанбаатар	21,406	416	22.4	21361	21451	5.4
АЙМАГ						
Архангай	2,190	37	4.4	2181	2199	11.9
Баян-Өлгий	3,160	65	9.8	3140	3180	15.1
Баянхонгор	1,818	34	5.4	1807	1829	15.9
Булган	3,835	65	11.1	3813	3857	17.1
Говь-Алтай	2,952	55	8.7	2935	2969	15.8
Дорноговь	1,184	20	3.6	1177	1191	18.0
Дорнод	3,141	60	9.5	3122	3160	15.8
Дундговь	2,161	40	5.6	2150	2172	14.0
Завхан	6,693	131	15.4	6662	6724	11.8
Өвөрхангай	3,933	57	12.9	3907	3959	22.6
Өмнөговь	4,411	82	10.9	4389	4433	13.3
Сүхбаатар	3,910	72	9.4	3891	3929	13.1
Сэлэнгэ	634	10	2.1	630	638	21.0
Төв	2,613	37	5.7	2602	2624	15.4
Увс	4,225	82	9.0	4207	4243	11.0
Ховд	3,279	67	15.2	3249	3309	22.7
Хөвсгөл	4,913	79	9.1	4895	4931	11.5
Хэнтий	2,493	34	5.4	2482	2504	15.9
Дархан-Уул	3,368	57	7.7	3353	3383	13.5
Улаанбаатар	21,406	416	22.4	21361	21451	5.4
Орхон	4,446	77	7.6	4431	4461	9.9
Говьсүмбэр	265	9	2.4	260	270	26.7

МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДЭСНИЙ СТАТИСТИКИЙН ХОРОО

Хаяг: Засгийн газрын III байр, Улаанбаатар- 20 а, Монгол Улс

Утас: 322424, 326414, 261523, Факс: (976 -11) - 324518

Цахим хаяг: nso@magicnet.mn, information@nso.mn

Веб хаяг: <http://www.nso.mn>